

การบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชน: ศึกษากรณีป่าชุมชนเขาวง ตำบลวังตะเฒ่า
อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ

COMMUNITY FOREST NETWORK MANAGEMENT: A CASE STUDY OF KHAO WONG
COMMUNITY FOREST, WANG TA KHE SUB-DISTRICT, NONG BUA RAWAE DISTRICT,
CHAI YA PHUM PROVINCE

นราวิชญ์ ไสภารักษ์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

2566

การบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชน: ศึกษากรณีป่าชุมชนเขาวง ตำบลวังตะเภา
อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ

ปริญญานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานโยบายและการจัดการสาธารณะ
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ปีการศึกษา 2566
ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

COMMUNITY FOREST NETWORK MANAGEMENT: A CASE STUDY OF KHAO WONG
COMMUNITY FOREST, WANG TA KHE SUB-DISTRICT, NONG BUA RAWAE DISTRICT,
CHAI YA PHUM PROVINCE

NARAWIT SOPHARAK

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of MASTER OF PUBLIC ADMINISTRATION
(Public Policy and Management)

Faculty of Social Sciences, Srinakharinwirot University

2023

Copyright of Srinakharinwirot University

ปริญญาบัตร

เรื่อง

การบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชน: ศึกษารณีป่าชุมชนเขาวง ตำบลวังตะเภา

อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ

ของ

นราวิชญ์ ไสภารักษ์

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานโยบายและการจัดการสาธารณะ
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

(รองศาสตราจารย์ นายแพทย์ฉัตรชัย เอกปัญญาสกุล)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการสอบปากเปล่าปริญญาบัตร

..... ที่ปรึกษาหลัก
(อาจารย์ ดร.กัลยา แซ่อั้ง)

..... ประธาน
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศุภกานต์ มีจั่น)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.จุลศักดิ์ ชาญณรงค์)

ชื่อเรื่อง	การบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชน: ศึกษากรณีป่าชุมชนเขาวง ตำบลวังตะเฒ่า อำเภอนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ
ผู้วิจัย	นราวิชญ์ ไสภารักษ์
ปริญญา	รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต
ปีการศึกษา	2566
อาจารย์ที่ปรึกษา	อาจารย์ ดร. กัลยา แซ่อึ้ง

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษากระบวนการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง (2) เพื่อศึกษาประสิทธิผลของการดำเนินงานเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง และ (3) เพื่อศึกษาเงื่อนไขแห่งความสำเร็จในการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง โดยใช้แนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลจากการค้นคว้าข้อมูลเอกสารและการสัมภาษณ์กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ 1) กลุ่มสมาชิกเครือข่ายภาคประชาชนจากชุมชนรอบแนวเขตป่าชุมชนเขาวง ได้แก่ ผู้นำชุมชน ทั้ง 5 หมู่บ้าน 2) กลุ่มบุคลากรจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ บุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลวังตะเฒ่า และ 3) กลุ่มบุคลากรจากองค์กรภาครัฐส่วนกลาง ได้แก่ บุคลากรกรมป่าไม้ บุคลากรกรมอุทยาน สัตว์ป่า และพันธุ์พืช รวมถึงจากสถานศึกษา ผลการศึกษาค้นคว้าพบว่า การบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง มีการดำเนินกิจกรรมในแต่ละด้านของกลุ่มของตัวแสดงในเครือข่าย ประกอบไปด้วย ผู้นำชุมชน ผู้นำท้องถิ่น และกลุ่มองค์กรภาครัฐ ที่มีบทบาทในการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง เป็นความสัมพันธ์ในแนวราบ การจัดโครงสร้างการทำงานเป็นไปตามศักยภาพของตัวแสดงและบริบทของพื้นที่ มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วนของสังคมในลักษณะของเครือข่ายเชิงพื้นที่และเครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม ความร่วมมือที่เกิดขึ้น คือ การดำเนินกิจกรรมด้านการดูแลรักษาป่า ป้องกันไฟป่า และกิจกรรมด้านการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ผ่านการแลกเปลี่ยนทรัพยากรและการเกื้อหนุนซึ่งพากัน มีการกำหนดจุดมุ่งหมายร่วมกันซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการทำงานในรูปแบบเครือข่ายที่นำไปสู่ความสำเร็จ สำหรับประสิทธิผลของการบริหารจัดการเครือข่าย พบว่า 1) เกิดกระบวนการเรียนรู้ 2) การเพิ่มโอกาสในการแก้ไขปัญหา 3) เกิดการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น และ 4) เกิดกระบวนการผลักดันเชิงนโยบาย นอกจากนี้ ยังพบปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการบริหารจัดการเครือข่าย ได้แก่ 1) ความสามัคคีของสมาชิกป่าชุมชนเขาวง ทั้ง 5 ชุมชน 2) การสนับสนุนและการประสานงานจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และ 3) การส่งเสริมและการให้คำปรึกษาจากองค์กรภาครัฐ

Title	COMMUNITY FOREST NETWORK MANAGEMENT: A CASE STUDY OF KHAO WONG COMMUNITY FOREST, WANG TA KHE SUB-DISTRICT, NONG BUA RAWAE DISTRICT, CHAI YA PHUM PROVINCE
Author	NARAWIT SOPHARAK
Degree	MASTER OF PUBLIC ADMINISTRATION
Academic Year	2023
Thesis Advisor	Dr. Kanlaya Saeoung

The objectives of this research are as follows: (1) to study the management processes of the Khao Wong Community Forest Network; (2) to study the effectiveness of the operations of the Khao Wong Community Forest Network; and (3) to study the conditions for success in managing the Khao Wong Community Forest Network. The documents used for data collection and analysis included document analysis and in-depth interviews. The main informants were groups of community network members from the communities surrounding the Khao Wong Community Forest boundary, including leaders from all five villages, groups of personnel from local administrative organizations, including personnel from the Wang Ta Khe Subdistrict Administrative Organization and groups of staff from central government organizations, including staff from the Department of Forestry, the Department of National Parks, Wildlife and Plant Conservation, as well as from educational institutions. The study found that the management of the Khao Wong Community Forest Network involves activities carried out by various stakeholder groups, including community leaders, local leaders, and governmental organizations, all of which played roles in network management. This horizontal relationship structure aligns the working organization according to the capacities of the stakeholders and the context of the area. It emphasized the participation of all sectors of society in the form of spatial and thematic networks. The cooperation that occurs includes activities such as forest maintenance, wildfire prevention, and public relations. These activities are facilitated through resource exchange and mutual support. A common set of goals is established, a crucial condition for successful network operations. Regarding the effectiveness of the network management: (1) a learning process was developed; (2) opportunities for problem-solving increased; (3) local resource management was achieved; and (4) policy advocacy processes were initiated. Additionally, the factors contributing to the success of the network management include: (1) the unity of the members of the Khao Wong Community Forest from five communities; (2) support and coordination from local administrative organizations; (3) and promotion and advisory services from governmental organizations.

Keyword : Network, community forest, management

กิตติกรรมประกาศ

ปริญญานิพนธ์เรื่อง เรื่อง การบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชน: ศึกษากรณีป่าชุมชนเขาวง ตำบลวังตะเฒ่า อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ สำเร็จลุล่วงได้เนื่องจากผู้เขียนได้รับกำลังใจสำคัญจากผู้มีพระคุณหลายท่าน ที่ผู้เขียนเคารพรักและให้ความนับถือ ผู้เขียนขอเจริญพรขอบคุณเป็นอย่างยิ่ง

ขอเจริญพรขอบคุณเป็นอย่างสูง คือ อาจารย์ ดร. กัลยา แซ่อึ้ง ผู้ซึ่งเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาหลักคอยควบคุมปริญญานิพนธ์คอยดูแลเอาใจใส่ คอยสร้างแรงบันดาลใจตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา และสละเวลาพิจารณาตรวจสอบปริญญานิพนธ์ให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น และขอเจริญพรขอบคุณ รองศาสตราจารย์ ดร. จุลศักดิ์ ชาญณรงค์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปรีชญา นักพ่อน ที่ให้คำแนะนำ เสริมความรู้ทางวิชาการอันเป็นประโยชน์ต่อผู้เขียน อีกทั้งขอเจริญพรขอบคุณ นายสุนทร อำนวย อติตประธานป่าชุมชนเขาวง และ นางสาวกริยา อู่ทะปา ประธานป่าชุมชนเขาวง ตลอดจนผู้ใหญ่บ้านทั้ง 5 ชุมชน คณะกรรมการป่าชุมชนเขาวง ข้าราชการ พนักงาน เจ้าหน้าที่ ที่ให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลและให้การต้อนรับในการลงพื้นที่เก็บข้อมูลอย่างอบอุ่นและเป็นกันเอง ตลอดจนช่วยเหลืออำนวยความสะดวกด้านที่พักอาศัยเป็นอย่างดี และสำคัญที่สุดขอเจริญพรขอบคุณทุกกำลังใจและแรงสนับสนุน จากบิดามารดา ครูบาอาจารย์ ญาติพี่น้อง ตลอดจนญาติโยมทุกท่าน เจริญพร

นราวิชญ์ โสภารักษ์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญรูปภาพ	ญ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 คำถามงานวิจัย	5
1.3 วัตถุประสงค์งานวิจัย	6
1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	6
1.5 ขอบเขตของการวิจัย	6
1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ.....	8
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	9
2.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับเครือข่าย	9
2.2 แนวคิดการบริหารจัดการเครือข่ายในกระบวนการนโยบายสาธารณะ.....	28
2.3 และทฤษฎีเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์การดำเนินงาน.....	34
2.4 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชน.....	36
2.5 ข้อมูลทั่วไปของป่าชุมชนเขาวง	42
2.6 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	44
2.7 กรอบแนวคิดในการศึกษา	48
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย.....	49

3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล	49
3.2 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก	49
3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ	50
3.3.1 การวิเคราะห์จากเอกสาร (Documentary Analysis)	50
3.3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field Interview)	51
3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล	51
3.5 การนำเสนอข้อมูล	51
บทที่ 4 ผลการศึกษา	52
4.1 กระบวนการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง ตำบลวังตะเฒ่า อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ	52
4.1.1 กิจกรรมด้านการดูแลรักษาป่า และป้องกันไฟป่า	54
4.1.2 กิจกรรมด้านการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์	55
4.2 ประสิทธิภาพของการดำเนินงานเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง ตำบลวังตะเฒ่า อำเภอหนองบัวระ เหว จังหวัดชัยภูมิ	63
4.3 เงื่อนไขแห่งความสำเร็จในการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง ตำบลวังตะเฒ่า อำเภอ หนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ	65
4.3.1 ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ	65
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	69
5.1. สรุปผลการวิจัย	69
5.1.1 กระบวนการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง ตำบลวังตะเฒ่า อำเภอหนองบัวระ เหว จังหวัดชัยภูมิ	69
5.1.2 ประสิทธิภาพของการดำเนินงานเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง ตำบลวังตะเฒ่า อำเภอหนอง บัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ	71

5.1.3	เงื่อนไขแห่งความสำเร็จในการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง ตำบลวังตะเฆ่ อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ	72
5.2	อภิปรายผลการศึกษา	72
5.2.1	กิจกรรมด้านการดูแลรักษาป่า ป้องกันไฟป่า และกิจกรรมด้านการเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์	73
5.2.2	ประสิทธิผลของการดำเนินงานเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง ตำบลวังตะเฆ่ อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ	74
5.2.3	เงื่อนไขแห่งความสำเร็จที่เกิดจากบทบาทกลุ่มตัวแสดงในกระบวนการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง ดังนี้	76
5.3	ข้อเสนอแนะ	77
5.3.1	ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	77
5.3.2	ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ	78
5.3.3	ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป	78
	บรรณานุกรม	80
	ประวัติผู้เขียน	84

สารบัญรูปภาพ

	หน้า
ภาพประกอบ 1 รูปแบบการจัดการปกครองและคุณลักษณะที่สำคัญ	29
ภาพประกอบ 2 การจัดการเครือข่ายในกระบวนการนโยบายสาธารณะ	32
ภาพประกอบ 3 ตารางรูปภาพ แสดงกระบวนการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง ตำบลวัง ตะเฒ่า อำเภอนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ	62
ภาพประกอบ 4 ตารางรูปภาพ กลุ่มตัวแสดงที่มีบทบาทในกระบวนการบริหารจัดการ เครือข่าย ป่าชุมชนเขาวง.....	67

บทที่ 1

บทนำ

การบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชน: ศึกษากรณีป่าชุมชนเขาวง ตำบลวังตะเฒ่า อำเภอนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ ในบทนี้ผู้วิจัยกล่าวถึงความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาคำถามงานวิจัย วัตถุประสงค์งานวิจัย ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ รวมถึงการกำหนดขอบเขตงานวิจัย และนิยามศัพท์เฉพาะ ตามลำดับดังต่อไปนี้

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ป่าไม้ เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีคุณค่ายิ่งต่อมวลมนุษยและสิ่งแวดล้อม อีกทั้งยังเป็นฐานการพัฒนาประเทศในทุกด้าน เนื่องจากทรัพยากรป่าไม้สามารถอำนวยความสะดวก เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของประเทศ และยังมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิต วัฒนธรรม และความเป็นอยู่ของคนในสังคม (ยุทธศาสตร์กรมป่าไม้, 2562) ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีทรัพยากรป่าไม้อุดมสมบูรณ์ การใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าอย่างต่อเนื่องในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2504 – 2562 ทำให้ประเทศไทยสูญเสียป่าไม้ไปแล้วประมาณ 68.5 ล้านไร่ หรือเฉลี่ยประมาณ 1.2 ล้านไร่ต่อปี โดยปี พ.ศ. 2504 ประเทศไทยมีพื้นที่ป่าอยู่ถึงร้อยละ 53.3 ของพื้นที่ประเทศ หรือประมาณ 171 ล้านไร่ ในปี พ.ศ. 2562 ประเทศไทยเหลือพื้นที่ป่า 102.5 ล้านไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 31.68 ของประเทศ (รายงานสถานการณ์ป่าไม้, 2562) มีพื้นที่ที่มีสภาพทางระบบนิเวศที่สมบูรณ์เหลืออยู่ไม่มากนัก ส่วนใหญ่จะอยู่ในรูปของอุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า พื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่หนึ่งที่ได้ทำการประกาศก่อนยกเลิกสัมปทานป่าไม้ อย่างไรก็ตามป่าไม้ส่วนใหญ่ทั้งในพื้นที่ป่าอนุรักษ์และพื้นที่ป่าเศรษฐกิจที่เหลืออยู่ล้วนแล้วแต่อยู่ในสภาพที่เสื่อมโทรมไม่สมบูรณ์เหมือนสมัยก่อน พื้นที่ป่าอนุรักษ์มีบทบาทที่สำคัญอย่างยิ่งในการรักษาเสถียรภาพเชิงนิเวศวิทยาและการอนุรักษ์ความหลากหลายด้านชีววิทยา แต่การประกาศพื้นที่อนุรักษ์โดยเฉพาะอุทยานแห่งชาติได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนที่เคยอาศัยในพื้นที่ เนื่องจากไม่สามารถเข้าใช้ประโยชน์ทรัพยากรในอุทยานแห่งชาติได้ อย่างไรก็ตามกรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืชได้พยายามเสริมสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและบริหารจัดการป่าไม้ เพื่อให้สามารถใช้ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ได้ในแนวทางการอนุรักษ์ที่ยั่งยืน ลดความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐและประชาชน ให้ประชาชนในพื้นที่มีส่วนร่วมในการดูแลและบริหารจัดการพื้นที่อุทยานแห่งชาติบางส่วน ให้ชุมชนสามารถอยู่อาศัยและทำกินได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ซึ่งรัฐก็ได้มีความพยายามในการใช้พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติเสื่อมโทรมเพื่อส่งเสริมให้เกิดการพัฒนา “ป่าเพื่อเศรษฐกิจ” เกิดขึ้น แต่นโยบาย

ดังกล่าวได้รับการวิพากษ์อย่างกว้างขวางเนื่องจากเป็นนโยบายที่สนับสนุนให้ภาคเอกชนเข้ามาทำประโยชน์จากพื้นที่ป่าของรัฐในการปลูกไม้เศรษฐกิจโตเร็ว ถึงกระนั้นประชาชนในชนบทส่วนใหญ่ก็ไม่สามารถเข้าถึงกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม (กิติชัย รัตน์นะ, 2551) อีกประการหนึ่ง ตามยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ก็ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเฉพาะการผลักดันให้มีสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนในทุกจังหวัดของประเทศไทย ด้วยการประกาศนโยบายป่าไม้แห่งชาติเพื่อเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ ทั้งป่าเพื่อการอนุรักษ์และป่าเพื่อเศรษฐกิจไม่น้อยกว่าร้อยละ 40 ของพื้นที่ประเทศไทย ทั้งนี้การที่จะรักษาพื้นที่ป่าไทยให้ได้ครบตามเป้าหมาย 40% อาจจะต้องมุ่งไปที่ป่าเศรษฐกิจและป่าชุมชนที่ต้องอาศัยความร่วมมือกับชุมชนในการร่วมจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562 ได้กำหนดบทบาทหน้าที่ และอำนาจของเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ภาคประชาชน และองค์กรภาคประชาสังคมร่วมกันส่งเสริมให้ชุมชนร่วมกับรัฐในการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชุมชน เสริมสร้างความร่วมมือและส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีในการจัดการป่าชุมชน ตลอดจนการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน โดยนโยบายป่าไม้แห่งชาติ ได้รับความเห็นชอบโดยที่ประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 6 พฤศจิกายน พ.ศ. 2562 ซึ่งประกอบด้วย วัตถุประสงค์ของนโยบายป่าไม้แห่งชาติ จำนวน 4 ประการ บทบัญญัตินโยบายป่าไม้แห่งชาติจำนวน 24 ข้อ ครอบคลุม 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการจัดการป่าไม้ ด้านการใช้ประโยชน์ผลผลิตและการบริการจากป่าไม้และอุตสาหกรรมป่าไม้ และด้านการพัฒนาระบบบริหารและองค์กรเกี่ยวกับการป่าไม้ นโยบายป่าไม้แห่งชาติและแผนแม่บทพัฒนาการป่าไม้แห่งชาติเป็นกรอบในการขับเคลื่อนการพัฒนาการป่าไม้ของชาติอย่างบูรณาการในทุกภาคส่วน เพื่อยกระดับจุดแข็งและจุดเด่นและปรับปรุงแก้ไขจุดอ่อน และจุดด้อยต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ โดยนโยบายป่าไม้แห่งชาติจะเป็นกรอบใหญ่ในการขับเคลื่อนการป่าไม้ของประเทศ และถ่ายทอดไปสู่แผนแม่บทพัฒนาการป่าไม้แห่งชาติ เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติในทุกระดับ ทั้งยุทธศาสตร์ ภารกิจ และพื้นที่อื่นจะทำให้การพัฒนาการป่าไม้ของชาติสามารถดำเนินการได้อย่างมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน (คณะกรรมการนโยบายป่าไม้แห่งชาติ, 2562)

จังหวัดชัยภูมิ มีพื้นที่ทั้งหมด 7,937,062.18 ไร่ สภาพภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นภูเขา สลับซับซ้อนและอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญยังสามารถอำนวยความสะดวกและเกิดประโยชน์ได้ทั้งทางตรงและทางอ้อมมีอิทธิพลต่อ ดิน น้ำ สภาพอากาศ และสิ่งมีชีวิตในพื้นที่ก่อให้เกิดสภาพแวดล้อมที่มีคุณภาพ มีต้นน้ำลำธารที่สมบูรณ์พร้อมด้วยสัตว์ป่าชนิดต่าง ๆ เป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ และท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจของประชาชนทั่วไป สภาพป่าไม้ของจังหวัดชัยภูมิ ถือได้ว่าเป็นสภาพป่าที่สมบูรณ์มากที่สุดแห่งหนึ่ง

ของประเทศไทย มีพื้นที่ป่าไม้ ตามกฎหมาย 3,701,848.50 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 46.64 ของพื้นที่จังหวัด ต่อมากรรมป่าไม้ได้มอบพื้นที่ป่าบางส่วนที่อยู่ในเขตป่าเศรษฐกิจให้สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม ไปดำเนินงานปฏิรูปที่ดินเป็นจำนวนทั้งสิ้น 684,247.25 ไร่ นอกจากนี้ยังมีพื้นที่บางส่วนได้มีการประกาศเป็นเขตอุทยานแห่งชาติ และเมื่อรวมกับพื้นที่ป่าเตรียมการสงวนอีก 437,283.17 ไร่ ทำให้จังหวัดชัยภูมิมีพื้นที่ป่าไม้ตามกฎหมายคงเหลือ ทั้งสิ้น 3,166,222.62 ไร่ ป่าไม้เหล่านี้เป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำสายสำคัญ ที่หล่อเลี้ยงชีวิตคนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลางเป็นจำนวนหลายล้านคน เช่น แม่น้ำชี แม่น้ำพรม แม่น้ำเชิญ ซึ่งได้มีการกำหนดให้ เป็นป่าสงวนแห่งชาติ อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และพื้นที่ต้นน้ำลำธาร โดยสามารถจำแนกออกได้ดังนี้ ป่าสงวนแห่งชาติ จำนวน 11 แห่ง อุทยานแห่งชาติ จำนวน 6 แห่ง เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและเขตห้ามล่าสัตว์ป่า 5 แห่ง และพื้นที่ป่าไม้ถาวรตามมติคณะรัฐมนตรี ที่ยังไม่ได้ประกาศเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติ อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และพื้นที่ป่าอนุรักษ์ตามกฎหมายอื่น ๆ จำนวน 437,283.17 ไร่

ป่าชุมชนเขาวง ตั้งอยู่ในพื้นที่ของ 5 หมู่บ้าน ประกอบไปด้วย บ้านท่าโป่ง หมู่ที่ 4 บ้านโนนม่วง หมู่ที่ 8 บ้านวังน้ำเขียว หมู่ที่ 10 บ้านวังอุดม หมู่ที่ 13 และบ้านโป่งนคร หมู่ที่ 17 ตำบลวังตะเฒ่า อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ มีพื้นที่ 6,250 ไร่ เริ่มจดทะเบียนจัดตั้งในปี พ.ศ. 2540 โดยจัดอยู่ในประเภทป่า ป่าสงวนแห่งชาติ ป่านาอย่างถาวร เดิมป่าชุมชนเขาวงเป็น "พื้นที่ทำเลเลี้ยงสัตว์" ของชุมชน โดยในปี พ.ศ.2516 บ้านท่าโป่ง หมู่ที่ 4 ได้ตั้งเป็นหมู่บ้านถาวรแยกการปกครองออกจากบ้านวังกะทะ ต.วังตะเฒ่า อ.หนองบัวระเหว จ.ชัยภูมิ ในช่วงตั้งหมู่บ้านครั้งแรก พื้นที่ป่าไม้รอบหมู่บ้านยังมีความอุดมสมบูรณ์มาก ชาวบ้านจึงไม่ค่อยสนใจการอนุรักษ์พื้นที่ป่าไม้ไว้เท่าไรนัก มุ่งแต่จะถากถางป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์เพื่อทำเป็นพื้นที่เพาะปลูกทำกิน เนื่องจากอาหารป่า ของป่า ตลอดจนยาสมุนไพรมีมากมายรอบ ๆ หมู่บ้าน จะเก็บหาเมื่อใดเวลาใดก็ได้และใน ปี พ.ศ.2522 เป็นต้นมา ชาวบ้านจากพื้นที่อื่นเริ่มเข้ามาจับจองพื้นที่ป่า หรือหาซื้อพื้นที่ป่าจากชาวบ้านเดิม และเข้ามาแผ้วถางป่ามากขึ้น นายสุบิน กองทองนอก ซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านในขณะนั้น จึงได้นำชาวบ้านทำการสำรวจแนวเขตทำเลเลี้ยงสัตว์เขาวง เพื่ออนุรักษ์ไว้เป็นพื้นที่สาธารณะประโยชน์ส่วนรวม โดยสงวนพื้นที่ไว้เป็นทำเลเลี้ยงสัตว์ในสมัยนั้นมีประมาณหมื่นกว่าไร่ เท่าที่กำลังความสามารถของหมู่บ้านจะดูแลไหว และดูแลรักษามาจนถึงช่วงปี พ.ศ.2532 ถึง ปี พ.ศ.2536 สถานการณ์ด้านป่าไม้มีความผันแปรมาก ประชากรในหมู่บ้านเริ่มมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ความอุดมสมบูรณ์ของป่าชุมชนเขาวงเริ่มลดน้อยลง ชาวบ้านเข้ามาตัดไม้ทำลายป่าเพื่อเผาถ่านเผาป่าเพื่อล่าสัตว์และเพื่อหาของป่า ในปี พ.ศ.2540 ผู้นำชุมชน ทั้ง 5 หมู่บ้านในขณะนั้นจึงได้

ริเริ่มและมีมติให้เข้าจดทะเบียนจัดตั้งเป็นป่าชุมชน โดยได้ชื่อว่า ป่าชุมชนเขาวง โดยมีความพยายามจะให้ป่าเขาวงคงอยู่เพื่อประโยชน์ของชุมชนและชาวตำบลวังตะเฒ่า จากความร่วมมือของทุกชุมชน ป่าชุมชนเขาวงจึงค่อย ๆ พื้นตัว และเห็นความอุดมสมบูรณ์ จากเดิมที่เป็นตอไม้ราบเรียบ แห้งแล้ง ชาวบ้านต่างก็รับรู้ถึงเห็นการได้ใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน ทั้งมีความเข้าใจ ต่างร่วมประสานความร่วมมือที่จะอนุรักษ์ป่าให้คงอยู่ ความเป็นอยู่ที่แร้นแค้นก็กลับดีขึ้น ปัจจุบันการตัดไม้ทำลายป่าหมดไปอย่างสิ้นเชิง คงเหลือการระมัดระวังเรื่องไฟป่า และความพร้อมเพรียงในการร่วมกันดับไฟป่าอย่างเป็นรูปธรรมพร้อม ๆ กับการสร้างสำนักร่วมลงไปสู่เยาวชนในโรงเรียนที่อยู่รายรอบ จากความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของคนในชุมชน ที่ช่วยกันดูแลทรัพยากรธรรมชาติ นำมาซึ่งการจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนรอบป่าในรูปแบบของคณะกรรมการเครือข่ายที่ชัดเจน เลือกตัวแทนแต่ละชุมชนมาบริหารจัดการป่าร่วมกัน ทำให้ชาวบ้านได้พึ่งพาอาศัยกันแบบ คนพึ่งป่า ป่าพึ่งคน มีการปรับเปลี่ยนวิถีความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น เสริมสร้างจิตสำนึกให้มีความรักบ้านเกิด มีสุขภาพกายสุขภาพจิตที่ดีสมบูรณ์นับเป็นชุมชนตัวอย่างที่ประสบผลสำเร็จในการบริหารจัดการแนวคิดสำคัญจากการนำทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่มาใช้ประโยชน์อย่างสูงสุด และการขยายเครือข่ายพันธมิตรไปยังทุกชุมชนที่อยู่รอบ ๆ ป่าชุมชนเขาวงทั้ง 4 ตำบล คือ ต.ชีบน ต.ห้วยแย้ ต.ภูแลนคา รวมถึง ต.วังตะเฒ่า ทั้ง 18 หมู่บ้าน ให้มีจิตสำนึกและดำเนินกิจกรรมร่วมกัน กลายเป็นพลังขับเคลื่อนที่มีอำนาจของชุมชนคนรักป่า

และรางวัลผลงานความสำเร็จต่าง ๆ ในการร่วมกันบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติของป่าชุมชนเขาวง ทำให้ป่าชุมชนแห่งนี้ได้รับรางวัลมากมาย ตั้งแต่รางวัลระดับประเทศและระดับภูมิภาค คือ ในปี พ.ศ.2548 ได้รับรางวัลผลงานรางวัลลูกโลกสีเขียว ครั้งที่ 7 ประจำปี 2548 ประเภทชุมชน (ชุมชน ชุมชนเมือง เครือข่ายชุมชน) องค์กรเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง แบบอย่างในการพัฒนาที่ใช้ป่าเป็นที่พึ่ง ในปี พ.ศ.2551 ได้รับรางวัลชนะเลิศระดับประเทศ จากกิจกรรมการประกวดป่าชุมชนตัวอย่าง ถ้วยรางวัลพระราชทานสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้แก่ รางวัลคนรักป่า ป่ารักชุมชน โดยกรมป่าไม้ร่วมกับ บมจ.ผลิตไฟฟ้าราชบุรีโฮลดิ้ง จำกัด (มหาชน) และในปี พ.ศ.2556 ได้รับรางวัล ผลงานรางวัลลูกโลกสีเขียว ครั้งที่ 15 ประจำปี 2556 ประเภทรางวัล “ศิลปินนท์ เกตุทัต 5 ปีแห่งความยั่งยืน” องค์กรเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง จังหวัดชัยภูมิ สร้างนวัตกรรมที่ทำกินด้วย “นครพอเพียง” โดยนครพอเพียงเป็นนวัตกรรมด้านการบริหารจัดการที่ดินในรูปแบบ “โฉนดชุมชน” ขององค์กรเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง ที่ประกอบด้วย 5 หมู่บ้านในตำบลวังตะเฒ่า อ.หนองบัวระเหว จ.ชัยภูมิ ได้แก่ บ้านท่าโป่ง บ้านโนนม่วง บ้านวังน้ำเขียว บ้านโป่งนคร และบ้านวังอุดม เพื่อลดปัญหาการ

บุกรุกป่าเป็นที่ทำกิน นอกเหนือจากงานอนุรักษ์ป่าที่หมุนเวียนมาตลอด 16 ปี การสร้างฝายชะลอน้ำเพื่อสร้าง "ป่าเปียก" กว่า 200 ฝาย เป็นพี่เลี้ยงในการขยายเครือข่ายไปยังชุมชนข้างเคียงให้มีทักษะในการบริหารจัดการป่าของตนเอง เพื่อสร้างแนวร่วมการเฝ้าระวังไฟป่าและยังเป็นการลดปริมาณการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนเขาวงจนเกินพอดี สืบทอดงานสู่เยาวชนที่เริ่มต้นจากยุวเกษตรกร ยุวมัคคุเทศก์ จนพัฒนาเป็น "คณะกรรมการเงา" ที่ทำงานอนุรักษ์ลัดกับทีมผู้ใหญ่ และร่วมกับสถาบันการศึกษาในการทำวิจัยพื้นที่ต้นน้ำเพื่อสร้างความตระหนักในมูลค่าและคุณค่าของความหลากหลายทางชีวภาพในป่าชุมชนเขาวง (สถาบันลูกโลกสีเขียว, 2562)

จากที่กล่าวมาข้างต้น เห็นได้ว่า ป่าชุมชนเขาวง ตำบลวังตะเฆ่ อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ ได้มีการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนร่วมกันกับหลายภาคส่วนของสังคมในรูปแบบของเครือข่าย (วีระศักดิ์ เครือเทพ, 2550) โดยการบริหารงานในรูปแบบเครือข่ายนั้น มีการประสานความร่วมมือกับทุกภาคส่วน ทั้งในระดับนโยบาย หน่วยงานพัฒนาทั้งภาครัฐและเอกชน สถานศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อสนับสนุนให้องค์กรชุมชนและท้องถิ่นเป็นแกนหลักในการทำงานพัฒนาซึ่งได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วนทั้งในระดับนโยบายที่รัฐบาลได้แต่งตั้งคณะทำงานด้านต่าง ๆ ที่มีองค์ประกอบของผู้แทนหน่วยงาน ผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการ ผู้นำชุมชน ทั้งนี้จึงเป็นเป้าหมายสำคัญในการศึกษา คือ เพื่อศึกษาวิเคราะห์ถึงกระบวนการบริหารจัดการป่าชุมชนเขาวงว่ามีกระบวนการอย่างไร มีการออกแบบเครือข่ายโดยมีโครงสร้างการทำงานในรูปแบบเครือข่ายทั้งภายในองค์กรและนอกองค์กรอย่างไร ศึกษาถึงประสิทธิผลของการดำเนินงานเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง และศึกษาเงื่อนไขแห่งความสำเร็จในการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง เพื่อนำการศึกษาครั้งนี้ไปเสนอแนะแนวทางการทำงานของเครือข่ายการบริหารจัดการป่าชุมชนเขาวงต่อไป นอกจากนี้เพื่อชี้ให้เห็นว่าการสร้างเครือข่ายน่าจะเป็นปัจจัยสำคัญของการส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

1.2 คำถามงานวิจัย

- (1) เครือข่ายป่าชุมชนเขาวง ตำบลวังตะเฆ่ อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ มีกระบวนการบริหารจัดการอย่างไร
- (2) ประสิทธิภาพของการดำเนินงานเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง ตำบลวังตะเฆ่ อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ เป็นอย่างไร
- (3) เงื่อนไขแห่งความสำเร็จในการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง ตำบลวังตะเฆ่ อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ มีอะไรบ้าง และเป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์งานวิจัย

- (1) เพื่อศึกษากระบวนการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง ตำบลวังตะเฒ่า อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ
- (2) เพื่อศึกษาประสิทธิผลของการดำเนินงานเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง ตำบลวังตะเฒ่า อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ
- (3) เพื่อศึกษาเงื่อนไขแห่งความสำเร็จในการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง ตำบลวังตะเฒ่า อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- (1) ทำให้ทราบถึงกระบวนการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง ตำบลวังตะเฒ่า อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ
- (2) ทำให้ทราบถึงประสิทธิผลของการดำเนินงานเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง ตำบลวังตะเฒ่า อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ
- (3) สามารถนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาไปปรับประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนอื่น ๆ ได้

1.5 ขอบเขตของการวิจัย

1.5.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการศึกษาครั้งนี้ อาศัยแนวคิดเกี่ยวกับเครือข่าย และแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการเครือข่ายในกระบวนการนโยบายสาธารณะ รวมถึงแนวคิดเกี่ยวกับประสิทธิผลของการดำเนินงาน มาพัฒนาเป็นกรอบการศึกษา โดยมีหน่วยในการวิเคราะห์ (unit of analysis) คือตัวเครือข่ายต่าง ๆ ซึ่งเป็นการศึกษากระบวนการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง ตำบลวังตะเฒ่า อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ มีขอบเขตด้านเนื้อหา ประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่

- (1) การศึกษากระบวนการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง จะทำการวิเคราะห์องค์ประกอบของการบริหารจัดการภาครัฐเครือข่าย โดยศึกษาอำนาจหน้าที่ ภารกิจ ยุทธศาสตร์ขององค์กรที่เกี่ยวข้องกับเครือข่าย ศึกษารูปแบบของเครือข่ายว่ามีโครงสร้างการทำงานในรูปแบบเครือข่ายทั้งภายในหน่วยงานและนอกหน่วยงานอย่างไร ศึกษาการเชื่อมโยงเครือข่ายและเทคโนโลยีสารสนเทศที่ใช้ในการบูรณาการเครือข่าย บทบาทของเครือข่ายในการทำงานร่วมกัน และการจัดการเครือข่าย ซึ่งประกอบไปด้วย การก่อรูปเครือข่ายและการจัดระบบบริหารเครือข่าย

(2) การศึกษาถึงประสิทธิผลของการดำเนินงานในการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง

(3) การศึกษาถึงเงื่อนไขแห่งความสำเร็จในการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง

1.5.2 ขอบเขตด้านกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัย ได้แบ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในการศึกษา ตามเครือข่ายภาคส่วนต่าง ๆ ในพื้นที่ คือ หน่วยงานของรัฐ ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่จากกรมป่าไม้ เจ้าหน้าที่จากกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช เจ้าหน้าที่จากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเครือข่ายภาคประชาชน ประกอบด้วย ชุมชน 5 หมู่บ้าน โดยสามารถแบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

ประชากรกลุ่มที่ 1 คือ สมาชิกเครือข่ายภาคประชาชนจากชุมชนรอบแนวเขตป่าชุมชนเขาวง ได้แก่ กลุ่มคนในชุมชนทั้ง 5 หมู่บ้าน ประกอบด้วย ชุมชนบ้านท่าโป่ง หมู่ที่ 4, ชุมชนบ้านโนนม่วง หมู่ที่ 8, ชุมชนบ้านวังน้ำเขียว หมู่ที่ 10, ชุมชนบ้านวังอุดม หมู่ที่ 13, และบ้านโป่งนคร หมู่ที่ 17 ที่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนในฐานะเจ้าของพื้นที่และเป็นผู้ใช้ประโยชน์

ประชากรกลุ่มที่ 2 คือ บุคลากรจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ บุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลวังตะเฒ่า ที่มีส่วนร่วมกับการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง โดยใช้ในการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) และใช้ในการเลือกตัวอย่างแบบลูกโซ่/บอลหิมะ (Snowball Sampling) ร่วมด้วยเพื่อให้ได้ข้อมูลเพิ่มเติมมากขึ้น

ประชากรกลุ่มที่ 3 คือ บุคลากรจากองค์กรภาครัฐส่วนกลาง ได้แก่ บุคลากรกรมป่าไม้, บุคลากรกรมอุทยาน สัตว์ป่าและพันธุ์พืช และบุคลากรจากสถานศึกษารอบแนวเขตป่าชุมชนเขาวง ที่มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง โดยใช้ในการเลือก กลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) และใช้ในการเลือกตัวอย่างแบบลูกโซ่/บอลหิมะ (Snowball Sampling) ร่วมด้วยเพื่อให้ได้ข้อมูลเพิ่มเติมมากขึ้น

1.5.3 ขอบเขตด้านระยะเวลา

ในการศึกษาครั้งนี้กำหนดระยะเวลาในการศึกษา ตั้งแต่ปี พ.ศ.2562 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติทั้ง 3 ฉบับ ได้แก่ พระราชบัญญัติป่าชุมชน 2562, พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ 2562, พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า 2562, และการประกาศใช้นโยบายป่าไม้แห่งชาติ 2562 ถึงปัจจุบัน (พ.ศ.2562 ถึงปี พ.ศ.2567)

1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ

เครือข่าย ในการศึกษานี้ หมายถึง การร่วมมือระหว่างบุคคล กลุ่ม องค์การประเภทเดียวกัน หรือเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มองค์ ๆ ซึ่งมีหลายระดับตั้งแต่การเชื่อมโยงระหว่างปัจเจกต่อปัจเจก การเชื่อมโยงระหว่างปัจเจกกับกลุ่ม การเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มต่อกัน โดยดำเนินงานภายใต้เป้าหมายและวิธีการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ

เครือข่ายป่าชุมชน ในการศึกษานี้ หมายถึง การรวมตัวกันของคณะกรรมการจัดการป่าชุมชนหรือสมาชิกป่าชุมชนของป่าชุมชนต่าง ๆ และหน่วยงานภาคส่วนต่าง ๆ ของสังคม โดยมีเป้าหมายร่วมกัน เพื่อเรียนรู้สร้างความเข้าใจและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เพื่อนำไปสู่การบริหารจัดการป่าชุมชนร่วมกันอย่างยั่งยืน

ป่าชุมชน ในการศึกษานี้ หมายถึง ระบบนิเวศทั้งป่าไม้ ทางบก และทางน้ำ ที่ตั้งอยู่รอบชุมชนหรืออยู่ใกล้ชุมชน โดยชุมชนได้ใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนจากระบบนิเวศป่าไม้ ทั้งในการดำรงชีวิตประจำวันรวมทั้งในด้านเชิงเศรษฐกิจและการรักษาระบบนิเวศ โดยชุมชนเป็นผู้วางแผนการจัดการดูแลและใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศป่าไม้ ภายใต้ข้อบังคับที่ชุมชนเป็นผู้กำหนด โดยการกำกับดูแลของหน่วยงานภาครัฐ คือ กรมป่าไม้

ป่าชุมชนเขาวง ในการศึกษานี้ หมายถึง ป่าของ 5 หมู่บ้าน ประกอบไปด้วย บ้านท่าโป่ง หมู่ที่ 4 บ้านโนนม่วง หมู่ที่ 8 บ้านวังน้ำเขียว หมู่ที่ 10 บ้านวังอุดม หมู่ที่ 13 และบ้านโป่งนคร หมู่ที่ 17 ที่ร่วมกันบริหารจัดการ ปกครอง ดูแล บำรุงรักษา ใช้ประโยชน์จากป่าไม้และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ป่าชุมชน

คณะกรรมการป่าชุมชน ในการศึกษานี้ หมายถึง ตัวแทนของสมาชิกป่าชุมชนที่ได้รับเลือกจากที่ประชุมหมู่บ้านให้ทำหน้าที่ในการดำเนินงานป่าชุมชน รวมทั้งการติดต่อประสานงานภายในชุมชน และหน่วยงานภาครัฐ เอกชน รวมทั้งหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

การบริหารจัดการ ในการศึกษานี้ หมายถึง การก่อรูปของเครือข่ายป่าชุมชน การจัดระบบบริหารเครือข่ายป่าชุมชน และการจัดรูปแบบโครงสร้างความสัมพันธ์ของการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชน ท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐ รวมทั้งหน่วยงานอื่น ๆ ที่มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ปริญญานิพนธ์ เรื่อง การบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชน: ศึกษากรณีป่าชุมชนเขาวง ตำบลวังตะเฆ่ อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ ในบทนี้เป็นการนำเสนอแนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แบ่งการนำเสนอออกเป็นประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

2.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับเครือข่าย

2.2 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการเครือข่ายในกระบวนการนโยบาย
สาธารณะ

2.3 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ของการดำเนินงาน

2.4 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชน

2.5 ข้อมูลทั่วไปของป่าชุมชนเขาวง

2.6 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.7 กรอบแนวคิดในการศึกษา

2.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับเครือข่าย

2.1.1 ความหมายของเครือข่าย

ปัจจุบันมีการกล่าวถึงความหมายของเครือข่ายอย่างกว้างขวาง ซึ่งมีผู้ให้ความหมาย ดังนี้
เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2543) ได้ให้ความหมายของเครือข่ายว่า เครือข่ายอาจเป็นการร่วมมือระหว่างปัจเจกบุคคล/กลุ่ม/องค์การประเภทเดียวกัน หรืออาจเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างกลุ่ม/องค์การต่างประเทศ เครือข่ายได้หลายระดับ ตั้งแต่การเชื่อมโยงระหว่างปัจเจกต่อปัจเจก เช่น การเชื่อมโยงระหว่างข้าราชการกับข้าราชการด้วยกัน การเชื่อมโยงระหว่างปัจเจกกับกลุ่ม เช่น การเชื่อมโยงระหว่างสถานศึกษากับผู้ปกครอง การเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มต่อกลุ่ม เช่น การเชื่อมโยงระหว่างสถานศึกษากับสถานศึกษาด้วยกัน หน่วยงานราชการกับหน่วยงานเอกชน สถานศึกษากับหน่วยงานธุรกิจ เป็นต้น และการเชื่อมโยงระหว่างเครือข่ายต่อเครือข่าย กลายเป็น เครือข่ายย่อยภายใต้เครือข่ายใหญ่

กองส่งเสริมและพัฒนาเครือข่าย (2547) ได้ให้ความหมายของเครือข่ายว่า หมายถึง การร่วมมือระหว่างบุคคล กลุ่ม องค์การประเภทเดียวกัน หรือเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างกลุ่ม องค์การต่างประเภทกัน ซึ่งมีหลายระดับตั้งแต่การเชื่อมโยงระหว่างปัจเจกต่อปัจเจก การเชื่อมโยง

ระหว่างปัจเจกกับกลุ่ม การเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มต่อกัน โดยดำเนินงานภายใต้เป้าหมายและวิธีการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ

เสรี พงศ์พิศ (2548) ได้กล่าวว่า กิจกรรมที่สำคัญที่สุดที่เครือข่ายทำร่วมกัน คือ กิจกรรมเกี่ยวกับการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ อาทิ การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ประสบการณ์ แล้วนำไปพัฒนาจนนำไปสู่การวางแผนร่วมกัน มีการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน ทำให้ด้านหนึ่งหลีกเลี่ยงความซ้ำซ้อน อีกด้านหนึ่งทำให้กิจกรรมนั้นมีประสิทธิภาพมากขึ้น เพราะเป็นการประสานพลัง (synergy) เป็นการใช้ทรัพยากร ใช้พลังงาน อย่างประหยัดและมีประสิทธิภาพ

วีระศักดิ์ เครือเทพ (2551) ให้ความหมาย เครือข่ายในทางรัฐประศาสนศาสตร์ว่า คือ การจัดรูปแบบความสัมพันธ์ในเชิงโครงสร้างของการทำงานระหว่างหน่วยงาน ตั้งแต่สองหน่วยงานขึ้นไป อาจเป็นหน่วยงานของภาครัฐ หน่วยงานภาคเอกชนที่มักจะแสวงหาผลกำไร หน่วยงานพัฒนาเอกชนที่ไม่แสวงหากำไร และกลุ่มอาสาสมัครของประชาชนหรือองค์กรระหว่างประเทศ เพื่อร่วมมือร่วมใจกันดำเนินภารกิจของสาธารณะในบางประการ โดยมีองค์กรภาครัฐเป็นแกนหลักในเครือข่าย ทั้งนี้ ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงเหล่านี้จะต้องเป็นไปในลักษณะที่พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และมีความสัมพันธ์ที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการระหว่างกัน และต้องมีเป้าหมายร่วมกันเพื่อการแก้ไขปัญหาสาธารณะบางประการร่วมกัน ซึ่งเป็นปัญหาที่องค์กรใดองค์กรหนึ่งไม่อาจดำเนินการให้เกิดผลสำเร็จได้ด้วยตนเอง

วิชัย แสงศรี (2552) ให้ความหมายของเครือข่ายว่า คือ การสร้างความสัมพันธ์ที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยมีหลักการและข้อตกลงร่วมกัน มีแนวปฏิบัติที่ชัดเจนระหว่างคนกับคน คนกับกลุ่ม กลุ่มกับกลุ่ม และเครือข่ายต่อเครือข่าย ความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนความรู้จากกันและกัน โดยผ่านเข้ามาทางผู้นำของกลุ่ม หรือสมาชิกของกลุ่มให้สมาชิกของกลุ่มที่ประกอบอาชีพและทำงานร่วมกัน เป็นวิธีการถ่ายทอดที่ทำให้ทุกคนมีส่วนร่วม และจะประสบความสำเร็จได้นั้นจะต้องมีผู้นำที่ดีที่มุ่งให้เกิดผลประโยชน์ต่อส่วนรวม กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจึงจะประสบความสำเร็จได้ นอกจากนี้ การเรียนรู้ของสมาชิกในเครือข่ายมีอยู่ตลอดเวลา การเรียนรู้บางอย่างก็รับจากภายนอกเข้ามาเกือบทั้งหมด แต่บางอย่างก็มีการปรับและประยุกต์ให้ใช้ได้เหมาะสมกับสภาวะเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อวัตถุประสงค์ในการพัฒนาวิชาชีพ

Starkey (1997) จากการสังเคราะห์เครือข่ายในหลายประเทศ พบว่า เครือข่ายอาจจัดตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการจากหน่วยงานราชการของภาครัฐหรือหน่วยงานพัฒนาเอกชน หรืออาจเกิดขึ้นอย่างไม่เป็นทางการ จากการวางแผนทำกิจกรรมร่วมกันของบุคคลหรือองค์กรที่เข้ามามี

ส่วนร่วมอย่างสมัครใจ โดยโครงสร้างของเครือข่ายมีหลายรูปแบบ แต่ก็มีความสำคัญน้อยกว่า กระบวนการติดต่อกันหลายทิศทางของสมาชิกภายในเครือข่าย ซึ่งไม่ใช่การส่งจดหมายข่าวไปให้สมาชิกตามรายชื่อเท่านั้น แต่ต้องมีการแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลระหว่างกัน ช่องทางการแลกเปลี่ยนและร่วมมือภายในเครือข่ายสามารถจัดขึ้นในลักษณะการประชุม การประชุมเชิงปฏิบัติการหรือการทดลอง การสัมมนา การเผยแพร่เอกสาร และการทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน

ทวนเปาซี กูจิ (2554) ให้ความหมายว่า เครือข่าย หมายถึง การรวมตัวของกลุ่มที่มีการประสานงานหรือทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง มีระยะเวลาอันพอควร มีวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายร่วมกัน และหากบรรลุวัตถุประสงค์หนึ่งแล้วเปลี่ยนแปลงหรือเพิ่มเติมวัตถุประสงค์ใหม่ได้ และยังเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมของปัจเจกบุคคล กลุ่ม และองค์กร ผ่านรูปแบบของปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในรูปแบบต่าง ๆ เช่น กิจกรรม การสื่อสาร ความร่วมมือ การพึ่งพาอาศัย การแลกเปลี่ยน การเรียนรู้ซึ่งเป็นปฏิสัมพันธ์ที่มีโครงสร้างและรูปแบบที่หลากหลาย ตลอดจนมีเป้าหมายร่วมกัน

จากที่กล่าวมาในข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า เครือข่าย หมายถึง การทำงานร่วมกันของกลุ่มคนหรือองค์กรที่มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่ม และมีเป้าหมายหรือมีวัตถุประสงค์ร่วมกันเป็นไปในทิศทางเดียวกัน มีโครงสร้างความสัมพันธ์ในลักษณะที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยมีการเชื่อมโยงและประสานงานร่วมกันในลักษณะพึ่งพาอาศัย ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ร่วมกัน โดยลักษณะการเชื่อมโยงเครือข่ายจะมีการเชื่อมโยงระหว่างปัจเจกบุคคล กลุ่มคนและองค์กร ทั้งนี้มีการติดต่อซึ่งกันและกันทั้งในระดับภายในองค์กรและภายนอกองค์กร

2.1.2 องค์ประกอบของเครือข่าย

ก่อนจะกล่าวถึงองค์ประกอบของเครือข่าย ควรทราบความหมายของเครือข่ายที่แท้จริง และเครือข่ายเทียมก่อนว่าหมายถึงอะไร เครือข่ายเทียม (pseudo network) คือ เครือข่ายที่เป็นเพียงการชุมนุมพบปะสังสรรค์ระหว่างสมาชิกของเครือข่าย โดยที่ต่างฝ่ายต่างไม่มีเป้าหมายร่วมกันและไม่ได้มีความตั้งใจอย่างแน่วแน่ในการทำกิจกรรมร่วมกัน เครือข่ายเช่นนี้จึงไม่มีการสานต่อและเสริมกันขึ้นระหว่างสมาชิกในเครือข่าย ดังนั้น การทำความเข้าใจกับองค์ประกอบของเครือข่ายจึงมีความสำคัญ เพื่อให้เกิดการสร้างเครือข่ายที่แท้จริงได้ โดยองค์ประกอบที่สำคัญของเครือข่ายว่ามี 7 องค์ประกอบด้วยกัน คือ

2.1.2.1 การรับรู้มุมมองร่วมกัน (common perception) การรับรู้ร่วมกันถือเป็นหัวใจของเครือข่าย เพราะหากสมาชิกไม่มีความเข้าใจในการเข้าร่วมเป็นเครือข่าย จะมีผลทำให้การประสานงานและการขอความร่วมมือในการดำเนินการเป็นไปได้ยากลำบาก แต่ทั้งนี้มิได้

หมายความว่าสมาชิกของเครือข่ายไม่สามารถจะมีความคิดเห็นแตกต่างกัน เพราะมุมมองที่แตกต่างย่อมมีประโยชน์ ช่วยให้เกิดการสร้างสรรค์ในการทำงาน แต่ต้องอยู่ภายใต้จุดร่วมของเครือข่ายที่สมาชิกยอมรับกัน หากไม่แล้วความแตกต่างที่มีอยู่จะนำไปสู่ความแตกแยกและแตกหักในที่สุด ยกตัวอย่างการรับรู้มุมมองร่วมกัน อาทิ มีความเข้าใจในปัญหา มีสำนึกในการแก้ไขปัญหา ร่วมกัน มีประสบการณ์ในปัญหาร่วมกัน มีความต้องการความช่วยเหลือในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน เป็นต้น

2.1.2.2 การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (common vision) สมาชิกในเครือข่ายจะต้องมองเห็น จุดมุ่งหมายในอนาคตร่วมกันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม การรับรู้เข้าใจถึงทิศทางเดียวกัน และการมีเป้าหมายที่จะดำเนินไปด้วยกันจะช่วยให้ขอบเขตการเคลื่อนไหวมีพลัง เกิดเอกภาพ และช่วยบรรเทาความขัดแย้งอันเกิดจากมุมมองที่แตกต่างลงไปได้ แม้ว่าวิสัยทัศน์ร่วมจะเป็นสิ่งที่ต้องใช้เวลาในการสร้างให้เกิดขึ้น แต่ก็จำเป็นต้องสร้างให้เกิดขึ้นได้ และสมาชิกของเครือข่ายก็ควรมีวิสัยทัศน์ย่อยส่วนตัวที่สอดคล้องไปด้วยกันกับวิสัยทัศน์ของเครือข่าย

2.1.2.3 การมีผลประโยชน์และความสนใจร่วมกัน (mutual interests/benefits) เครือข่ายเกิดจากการที่สมาชิกแต่ละคนต่างก็มีความต้องการของตนเอง แต่ความต้องการเหล่านั้น จะไม่สามารถบรรลุผลสำเร็จได้ หากสมาชิกต่างคนต่างอยู่ ความจำกัดนี้ทำให้เกิดการรวมตัวกัน บนฐานของผลประโยชน์ร่วมที่มากเพียงพอจะดึงดูดให้รวมเป็นเครือข่าย ดังนั้น การรวมเป็นเครือข่ายจึงต้องตั้งอยู่บนฐานของผลประโยชน์ที่มีร่วมกัน เช่น เกียรติยศ ชื่อเสียง การยอมรับ โอกาสในความก้าวหน้า ความสุข ความพึงพอใจ เป็นต้น

2.1.2.4 การมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่ายอย่างกว้างขวาง (all stakeholders participation) การมีส่วนร่วมของสมาชิกในเครือข่าย จะต้องเป็นกระบวนการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายในเครือข่าย ซึ่งการมีส่วนร่วมย่อมเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมลงมือกระทำอย่างแข็งขัน สถานะของสมาชิกในเครือข่าย ควรเป็นไปในลักษณะของความเท่าเทียมกัน (equal status) ในฐานะหุ้นส่วน (partner) ของเครือข่าย ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ในแนวนอน (horizontal relationship) ที่เท่าเทียมกันแทนความสัมพันธ์ในแนวตั้ง (vertical relationship) หมายความว่า หากการรวมตัวเป็นเครือข่าย เกิดขึ้นระหว่างรัฐกับชุมชนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐก็ต้องวางสถานะของตนเองเทียบเท่ากับประชาชนในฐานะของสมาชิกเครือข่าย

2.1.2.5 กระบวนการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (complementary relationship) คือ การที่สมาชิกของเครือข่ายต่างก็ต้องเสริมสร้างซึ่งกันและกัน โดยที่จุดแข็งของฝ่ายหนึ่งไปช่วยแก้ไข

จุดอ่อนของอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งจะทำให้ผลตอบแทนหรือผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวเป็นเครือข่ายมากกว่าการไม่สร้างเครือข่ายแต่ต่างคนต่างอยู่

2.1.2.6 การพึ่งอิงร่วมกัน (interdependence) สมาชิกของเครือข่ายต่างจำเป็นต้องพึ่งพาซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกในเครือข่าย เพื่อให้เกิดการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน การจะทำให้สมาชิกหรือหุ้นส่วนของเครือข่ายยึดโยงกันให้แน่นหนา จำเป็นต้องทำให้หุ้นส่วนแต่ละคนรู้สึกว่าการเอาหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งออกไปจะทำให้เครือข่ายล่มลงไปได้ การดำรงอยู่ของหุ้นส่วนแต่ละคนจึงจำเป็นต่อการดำรงอยู่ของเครือข่าย ซึ่งการพึ่งอิงร่วมกันนี้จะส่งผลทำให้สมาชิกต้องมีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน โดยอัตโนมัติ

2.1.2.7 การปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน (interaction) หากสมาชิกในเครือข่ายไม่มีการปฏิสัมพันธ์กันแล้ว ย่อมไม่มีทางที่จะเกิดความร่วมมือกันได้ และจะไม่เกิดเครือข่ายความร่วมมืออย่างแท้จริง ดังนั้น สมาชิกในเครือข่ายต้องทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกด้วยกัน เช่น มีการติดต่อกันผ่านทาง การเขียนหรือการพบปะพูดคุย การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน หรือมีกิจกรรมประชุมสัมมนาร่วมกัน เป็นต้น ซึ่งผลของการปฏิสัมพันธ์นี้ ต้องก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเครือข่ายตามมาด้วย ปฏิสัมพันธ์ดังกล่าว จะเป็นลักษณะความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนระหว่างกัน (reciprocal exchange) มิใช่ปฏิสัมพันธ์ฝ่ายเดียว (unilateral exchange) ยิ่งสมาชิกมีการปฏิสัมพันธ์กันมากเท่าใด ก็จะทำให้ความผูกพันภายในระหว่างกันมากขึ้น เท่านั้น ช่วยให้เกิดการเชื่อมโยงในระดับที่แน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น (highly integrated) นอกจากนี้ การปฏิสัมพันธ์ยังช่วยให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างกันมากขึ้น อันจะช่วยให้เครือข่ายเข้มแข็งยิ่งขึ้น

จากที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปความหมายขององค์ประกอบของเครือข่ายได้ว่า การรวมตัวเป็นเครือข่ายเพื่อให้เกิดการสร้างเครือข่ายที่แท้จริงนั้น เกิดจากการที่มีผลประโยชน์หรือความต้องการร่วมกัน ฉะนั้นการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายจะต้องอาศัยการรับรู้มุมมองในการทำงานร่วมกัน การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน มีการติดต่อประสานงาน ร่วมมือกันเพื่อรักษาความเป็นเครือข่าย เพราะหากสมาชิกในองค์กรไม่เข้าใจถึงองค์ประกอบของเครือข่ายแล้ว อาจทำให้เกิดเครือข่ายเทียมขึ้นมาได้ดังที่กล่าวไปแล้ว

2.1.3 ประเภทและรูปแบบของเครือข่าย

การแบ่งประเภท รูปแบบ และลักษณะความสัมพันธ์ของเครือข่ายก็เพื่อสร้างความเข้าใจและมองเห็นภาพความเคลื่อนไหวของกลุ่ม องค์กรเครือข่ายต่าง ๆ ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น จากพัฒนาการของความเป็นเครือข่ายในสังคมไทย จะเห็นได้ว่า มีกระบวนการเกิดขึ้นของเครือข่ายในภาคส่วน

ต่าง ๆ อย่างมากมาย ทั้งภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) และภาคประชาชน รวมทั้งในด้านแนวคิด กิจกรรม ก็มีกระบวนการแบ่งประเภทและรูปแบบของเครือข่าย ออกเป็นนัยต่าง ๆ ดังนั้น ประเภทและรูปแบบของเครือข่าย มีความแตกต่างกันไปตามนิยาม และกิจกรรมที่แต่ละกลุ่ม หรือผู้ใช้กิจกรรมเครือข่ายกำหนดขึ้น ดังนี้ (พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ, 2547: 84-97)

2.1.3.1 เครือข่ายเชิงพื้นที่ หมายถึง การรวมตัวของกลุ่มองค์กร เครือข่าย ที่อาศัยพื้นที่ รูปธรรมหรือพื้นที่ดำเนินการเป็นปัจจัยหลักในการทำงานร่วมกัน เป็นกระบวนการพัฒนาที่อาศัยกิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่เป็นเป้าหมายนำทางบูรณาการโดยที่ไม่แยกส่วนต่าง ๆ ออกจากกัน ซึ่งจะยึดเอาพื้นที่เป็นที่ตั้งแห่งความสำเร็จในการทำงานร่วมกันของทุกฝ่าย

ลักษณะและโครงสร้างของเครือข่ายเชิงพื้นที่นั้น สามารถจัดลักษณะโครงสร้างความสัมพันธ์ได้หลายระดับตามพื้นที่และกิจกรรมที่เกิดขึ้น ดังนี้

1) การแบ่งเครือข่ายตามระบบการปกครองของภาครัฐ อาทิ เครือข่ายระดับหมู่บ้าน ตำบล และเครือข่ายระดับอำเภอ เครือข่ายระดับจังหวัด เครือข่ายระดับภูมิภาค เครือข่ายระดับประเทศเครือข่ายองค์กรระหว่างประเทศ ฯลฯ

2) การแบ่งพื้นที่ตามความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ อาทิ เครือข่ายกลุ่มแม่น้ำปิง เครือข่ายอ่าวปัตตานี เครือข่ายป่าชุมชนเขาวง ฯลฯ

กิจกรรมและความสัมพันธ์ของเครือข่ายเชิงพื้นที่นั้น จะอาศัยพื้นที่ทางกายภาพเป็นฐานกำหนดกิจกรรมและประเด็นปัญหา กล่าวคือ จะมีการเชื่อมโยงองค์กร และเครือข่ายย่อยในพื้นที่ให้เข้ามาร่วมปรึกษาหารือ และหาแนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ร่วมกัน โดยใช้กระบวนการที่หลากหลาย ทั้งในรูปแบบของคณะกรรมการร่วม การบูรณาการการจัดการเชิงพื้นที่ และการใช้ประเด็นกิจกรรมเป็นภารกิจในการทำงานร่วมกัน กิจกรรมที่เกิดขึ้นของเครือข่ายดังกล่าว จะมีความสัมพันธ์ทั้งด้านวัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจ และการใช้ทรัพยากรที่มาจากพื้นที่เป็นสำคัญ

ส่วนโครงสร้างความสัมพันธ์ของเครือข่ายเชิงพื้นที่นั้น จะมีลักษณะกระบวนการทำงานทั้งในแนวดิ่งและแนวราบ โดยมีการรวมศูนย์กิจกรรมเข้าสู่ส่วนกลางในระดับพื้นที่ขนาดใหญ่ และมีศูนย์ประสานย่อยในพื้นที่ขนาดเล็ก เพื่อให้เกิดกิจกรรม การสื่อสาร และความเคลื่อนไหว มีแกนนำผู้ประสานงาน และคณะทำงานในเครือข่ายมาร่วมผลักดันกิจกรรมให้กลุ่มองค์กรและเครือข่ายย่อยอื่น ๆ ทำงานตามหน้าที่และภารกิจของตน ในขณะที่ความสัมพันธ์ในแนวราบจะมีการประสานเครือข่ายตามประเด็นที่มีอยู่ในพื้นที่แล้วมากำหนดกิจกรรมร่วมกัน

2.1.3.2 เครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม ได้แก่ เครือข่ายที่ใช้ประเด็นกิจกรรมหรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นปัจจัยหลักในการรวมกลุ่มองค์กร โดยมองข้ามมิติในเชิงพื้นที่ มุ่งเน้นการจัดการในประเด็นกิจกรรม และพัฒนาให้เกิดความร่วมมือกับภาคส่วนภาคีที่เกี่ยวข้องโดยมีลักษณะและโครงสร้างของเครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม ซึ่งสามารถแบ่งลักษณะและโครงสร้างของเครือข่ายได้ตามประเด็นของกิจกรรมและความสนใจที่เกิดขึ้นของฝ่ายกลุ่มต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน โดยไม่ยึดติดกับพื้นที่ แต่ใช้หลักของกิจกรรมที่เกิดขึ้นเป็นตัวกำหนดความเป็นเครือข่าย

กิจกรรมการทำงานของเครือข่ายเชิงประเด็นนั้น มีลักษณะมีการทำงานในแนวราบ เพราะเกิดจากความสนใจในประเด็นปัญหาเดียวกันของปัจเจกบุคคล กลุ่ม องค์กร และกลุ่มเครือข่ายที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาต่าง ๆ ขณะที่โครงสร้างความสัมพันธ์นั้นได้มีทั้งแนวดิ่งและแนวราบ ซึ่งจะมีองค์กรแม่ข่ายหรือหน่วยงานหลักที่ทำหน้าที่ในด้านนั้น ๆ เป็นผู้ให้การสนับสนุนการทำงานของเครือข่ายย่อยในระดับพื้นที่ ที่ต่างก็มีความเป็นอิสระในการดำเนินงานกับประเด็นนั้น ๆ ภายใต้ศักยภาพที่มีอยู่ของตน ดังนั้น กิจกรรมและความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นโดยส่วนใหญ่มักเกิดการมีส่วนร่วมและการพึ่งพาอาศัยมีการเชื่อมโยงกับเครือข่ายในประเด็นอื่น ๆ และในขณะเดียวกันนั้นแต่ละเครือข่ายจะทำหน้าที่ตามวัตถุประสงค์ของตน โดยไม่สูญเสียความเป็นเอกลักษณ์และความเป็นเครือข่ายเฉพาะตน

2.1.3.3 เครือข่ายแบ่งตามโครงสร้างหน้าที่ ได้แก่ เครือข่ายที่เกิดขึ้นโดยอาศัยภารกิจ กิจกรรม และการรวมกลุ่มก่อตัวขึ้นของกลุ่มผลประโยชน์ในสังคม ซึ่งเป็นแนวทางในการแบ่งเครือข่าย โดยจะแบ่งเป็นเครือข่ายภาครัฐ ภาคประชาชน ภาคธุรกิจเอกชน และภาคองค์กรพัฒนาเอกชน เครือข่ายต่าง ๆ ดังกล่าวมุ่งเน้นการดำเนินการภายใต้กรอบของแนวคิด หลักการ วัตถุประสงค์และมีเป้าหมายหลักของหน่วยงานหรือโครงสร้างหลักของกลุ่มผลประโยชน์นั้น ๆ

ลักษณะและโครงสร้างของเครือข่ายประเภทนี้ มีการก่อตัวตามภารกิจของกลุ่มผลประโยชน์ โดยกลุ่มผลประโยชน์อาจให้การสนับสนุนในการจัดตั้งเครือข่าย หรือเข้าไปเสริมสร้างให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ และมีกระบวนการพัฒนาที่สอดคล้องกับภารกิจ กิจกรรม และเป้าหมายหลักของกลุ่ม/หน่วยงานนั้น ๆ ซึ่งเครือข่ายในแต่ละภาคส่วนนั้น อาจมีการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายเชิงพื้นที่และเครือข่ายประเด็นกิจกรรมได้ ถ้าแต่ละฝ่ายเห็นความสำคัญในการรวมพลังเพื่อการแก้ไขปัญหาในภาพรวม สำหรับสังคมไทยนั้น อาจแบ่งกลุ่มผลประโยชน์ได้ 4 ภาคส่วนใหญ่ ๆ คือ เครือข่ายภาครัฐ เครือข่ายภาคธุรกิจเอกชน เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชน และเครือข่ายภาคประชาชน

กิจกรรมและความสัมพันธ์ของเครือข่ายแบ่งตามโครงสร้างหน้าที่ อาจมีกิจกรรมและความสัมพันธ์ที่ทับซ้อนกันอยู่ ส่วนใหญ่เป็นความพยายามของฝ่ายต่าง ๆ ที่ต้องการสร้างจุดยืนสร้างพื้นที่ทางสังคมและการมีส่วนร่วมในการพัฒนา โดยแต่ละกลุ่มผลประโยชน์ต่างก็พัฒนากิจกรรมในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายในภาคส่วนของตน ดังนั้น กิจกรรมที่เกิดขึ้นของเครือข่ายประเภทนี้ จึงมีความหลากหลายตามภารกิจของภาคส่วนนั้น ๆ

ส่วนความสัมพันธ์ของเครือข่ายประเภทนี้ ก็มีความหลากหลายเช่นกัน โดยเครือข่ายภาครัฐส่วนใหญ่จะมีโครงสร้างความสัมพันธ์กับเครือข่ายอื่น ๆ ในแนวคิด มีกระบวนการส่งเสริมให้เกิดการจัดตั้งให้กับเครือข่ายภาคประชาชนหรือภาคส่วนอื่น ๆ ที่เป็นความสัมพันธ์ในเชิงอำนาจซึ่งอาจมีการครอบงำในเรื่องของทุน ทรัพยากร และการบริหารจัดการ ส่วนเครือข่ายของภาคประชาชน มักจะมีความสัมพันธ์ในลักษณะที่เชื่อมโยงภายใต้ความเชื่อและวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน มีลักษณะความสัมพันธ์ในแนวราบ ที่เกิดจากการศึกษาเรียนรู้ร่วมกันและการพึ่งพาอาศัย ในขณะที่เครือข่ายของภาคธุรกิจเอกชนจะมีการทำงานในลักษณะของการประสานผลประโยชน์ที่ต่างตอบแทนซึ่งกันและกัน ส่วนเครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชน จะมีรูปแบบความสัมพันธ์ในลักษณะของการประสานงานและการแลกเปลี่ยนศึกษาเรียนรู้กับเครือข่ายนั้น ๆ จะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ของเครือข่ายแบ่งตามโครงสร้างหน้าที่นั้นจะมีความหลากหลายและมีการกระจายไปในส่วนต่าง ๆ ทั้งในเชิงพื้นที่และประเด็นกิจกรรม ซึ่งเครือข่ายในแต่ละภาคส่วนนั้น จะมีการทำหน้าที่ตามภารกิจหลักของตน และมีการเชื่อมโยงกับเครือข่ายในภาคส่วนอื่น ๆ โดยใช้กระบวนการสื่อสารและการมีส่วนร่วมในกระบวนการทำงานเป็นเครื่องสานต่อความสัมพันธ์ และในบางครั้งอาจดูเป็นความไร้ระเบียบในการจัดการของเครือข่ายต่าง ๆ แต่เมื่อมีการจัดการโดยยึดภารกิจของกลุ่มผลประโยชน์แล้วจะพบว่า ทุกเครือข่ายต่างก็มีเป้าหมายในการพัฒนาเพื่อยกระดับการเรียนรู้ และการแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคม ส่วนระดับความสัมพันธ์ระหว่างเครือข่ายในแต่ละภาคส่วนนั้น มีทั้งความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นและเป็นไปอย่างหลวม ๆ ตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น เช่น เครือข่ายภาครัฐกับเครือข่ายภาคองค์กรพัฒนาเอกชนร่วมมือกันในการพัฒนาพื้นที่ในชนบท และเครือข่ายภาครัฐกับเครือข่ายเอกชนร่วมประสานการทำงาน เพื่อกำหนดนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ เป็นต้น

จากที่กล่าวมาข้างต้น สามารถอธิบายได้ถึงประเภทและรูปแบบของเครือข่ายได้ว่า การจัดรูปแบบหรือประเภทของเครือข่ายนั้น ขึ้นอยู่กับกิจกรรมและโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายขององค์กรนั้น ๆ และขึ้นอยู่กับแต่ละองค์กรจะนำประเภทและรูปแบบเครือข่ายที่เหมาะสมมาปรับใช้กับองค์กรของตนให้การทำงานขององค์กรประสบความสำเร็จยิ่งขึ้น

2.1.4 การจำแนกระดับเครือข่าย

เอกพงศ์ ไทรพุ่มทอง (2549) ได้อธิบายเรื่องการจำแนกระดับของเครือข่ายว่าเป็นการแสดงให้เห็นถึงระดับความร่วมมือในเครือข่าย โดยระดับของเครือข่ายสามารถอธิบายได้ใน 2 มิติ คือ มิติด้านโครงสร้างและมิติด้านความสัมพันธ์ ทั้ง 2 มิติ มีความเกี่ยวข้องกัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1.4.1 มิติด้านโครงสร้าง การเข้ามาร่วมกันเป็นเครือข่ายนั้นสามารถทำได้ในหลายระดับ ตั้งแต่ระดับที่มีกิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ ไปจนถึงระดับที่มีความร่วมมือกันเป็นครั้งคราว ตามทฤษฎีโครงสร้างเครือข่ายการทำงาน แบ่งออกเป็น 4 ระดับ ดังนี้

ระดับที่ 1 ระดับความร่วมมืออย่างไม่เป็นทางการ (informal cooperation) ซึ่งหมายถึง การที่องค์กรหรือหน่วยงานร่วมกันทำงาน โดยไม่ต้องมีสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษร

ระดับที่ 2 ระดับความร่วมมืออย่างเป็นทางการ (formal agreement) ซึ่งหมายถึง การที่หน่วยงานร่วมกันทำงานภายใต้พันธะสัญญา ซึ่งกำหนดขอบเขตหน้าที่ความรับผิดชอบของแต่ละฝ่ายโดยชัดเจน ข้อดีของการร่วมมือในลักษณะนี้คือ ฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเข้าใจหน้าที่และความรับผิดชอบของตนอย่างชัดเจน ส่วนข้อเสียก็คืออาจเกิดความไม่ยืดหยุ่นในการทำงาน

ระดับที่ 3 ระดับความร่วมมือโดยการร่วม "ลงทุน" ในองค์กรใหม่ หรือ โครงการใหม่ (minority investment) ซึ่งหมายถึงการที่หน่วยงานเข้าร่วม "ลงทุน" ในองค์กร หรือหน่วยงานใหม่ การลงทุนดังกล่าวนำไปสู่การมีส่วนร่วมในกิจกรรมขององค์กรใหม่

ระดับที่ 4 ระดับความร่วมมือแบบ joint venture โดยการมีองค์กร 2 แห่งขึ้นไป เข้าไปร่วมจัดตั้งองค์กรใหม่

2.1.4.2 มิติด้านความสัมพันธ์ เราอาจจะจำแนกระดับของเครือข่ายได้จากการประสานงานภายในระดับต่าง ๆ ขององค์กร กล่าวคือ (ภรณ์ กীরติบุตร, 2522)

1) การประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานหรือผู้ปฏิบัติงานระดับล่างซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติการ ซึ่งมีอยู่หลายวิธีการ เช่น ทำความรู้จักกับเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานอื่นทำความเข้าใจความคุ้นเคยกับโครงการ (ที่เกี่ยวข้อง) ของหน่วยงานอื่น จัดให้มีการติดต่อสื่อสารที่ไม่เป็นทางการ แลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน และเป็นคณะกรรมการร่วมกันระหว่างองค์กร

2) การประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานหรือผู้ปฏิบัติงานระดับกลางซึ่งมักจะเป็นฝ่ายจัดการระดับกลาง ซึ่งมีอยู่หลายวิธีการ เช่น จัดให้มีระบบการแลกเปลี่ยนข่าวสาร

ข้อมูลอย่างเป็นทางการ จัดให้มีการแลกเปลี่ยนบุคลากร วัสดุอุปกรณ์ จัดโครงการร่วมกัน (joint project)

3) การประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานระดับสูงหรือฝ่ายจัดการระดับสูง หรือระดับนโยบาย ซึ่งมีอยู่หลายวิธีการ เช่น ลงทุนร่วมกัน หรือพิจารณางบประมาณร่วมกัน จัดตั้ง คณะกรรมการร่วมกันอย่างเป็นทางการ จัดทำข้อตกลงร่วมกันอย่างเป็นทางการ

จากที่กล่าวมาข้างต้น จึงสรุปและจำแนกเครือข่ายจะออกเป็น 2 มิติ ดังนี้ คือ มิติด้าน โครงสร้างและมิติด้านความสัมพันธ์ โดยมิติด้านโครงสร้างนั้นการเข้าร่วมเป็นเครือข่ายจะต้องมี หลายระดับ ซึ่งจะแบ่งออกเป็น 4 ระดับ ความร่วมมือกันของเครือข่าย ซึ่งในแต่ละระดับจะมีความ แตกต่างกันมาก ส่วนมิติด้านความสัมพันธ์นั้น จะจำแนกเครือข่ายจากการประสานงานกันของ กลุ่มคนภายในเครือข่ายระดับต่าง ๆ ขององค์การ หรือช่วงชั้นขององค์การนั้น ๆ

2.1.5 โครงสร้างของเครือข่าย

เสรี พงศ์พิศ (2548) กล่าวว่า โครงสร้างของเครือข่ายนั้น ประกอบด้วย เครือข่ายเป็น ทางการก็ได้ ไม่เป็นทางการก็ได้ โดยมีข้อแตกต่างอยู่ที่ว่า เครือข่ายเป็นทางการมีโครงสร้างการ ประสานงานอย่างเป็นทางการ ขณะที่เครือข่ายไม่เป็นทางการไม่มี โครงสร้างเป็นอย่างไรขึ้นอยู่กับ เป้าหมาย ทรัพยากร (เวลา เงิน คน) และขึ้นอยู่กับสมาชิกเครือข่ายว่าต้องการให้มีการจัดองค์กร ใด ๆ ถ้าหากสมาชิกอยากแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารอย่างเดียวก็น่าจะ แต่เครือข่ายจำนวนมาก ต้องการมีโครงสร้างที่เป็นทางการเพื่อบรรลุเป้าหมาย โดยเฉพาะถ้าหากว่าต้องการประสาน กิจกรรมของสมาชิกด้วย เพื่อที่จะได้หลีกเลี่ยงการทำงานซ้ำซ้อน

อย่างไรก็ดี เครือข่ายไม่ใช่อะไร ที่เคร่งครัดเข้มงวด สามารถเปลี่ยนแปลง บางเครือข่าย อาจจะมีเริ่มต้นแบบหลวม ๆ นานเข้าก็เริ่มเป็นระบบและเป็นทางการมากขึ้น บางเครือข่ายอาจจะ ตรงกันข้าม คือเริ่มต้นอย่างเป็นทางการ และค่อย ๆ เป็นเครือข่ายหลวม ๆ และไม่เป็นทางการใน ที่สุดขึ้นอยู่กับสมาชิกว่าต้องการแบบไหน

ต่วนเปาซี กุจิ (2554) ได้กล่าวถึง ลักษณะของโครงสร้างของเครือข่ายไว้ ดังนี้

1) ขนาดของเครือข่าย ประกอบด้วย กลุ่มบุคคลที่มีความสัมพันธ์กันจริง รวมถึงกลุ่ม บุคคลที่มีแนวโน้มว่าจะมีความสัมพันธ์กันภายหลังเข้าไว้ด้วย

2) ความหนาแน่นภายในเครือข่าย หมายถึง ระดับซึ่งสมาชิกหรือบุคคลในเครือข่ายมี ความสัมพันธ์และแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน ในเชิงการติดต่อสื่อสารทั้งในด้านปริมาณและชนิด ของข้อมูล

3) ความเกี่ยวพันกันภายในเครือข่ายสามารถวัดได้จากความหนาแน่นของสายสัมพันธ์ระหว่างบุคคลภายในเครือข่าย ซึ่งหมายถึงความถี่ที่บุคคลภายในเครือข่ายมีการติดต่อสื่อสารหรือมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลกัน ความหนาแน่นสูงแสดงถึงการเชื่อมต่อที่แข็งแกร่ง และสัมพันธ์ที่เข้มข้นระหว่างบุคคลภายในเครือข่าย

4) ตำแหน่งและสถานภาพของบุคคลในเครือข่ายจะแสดงให้เห็นถึงระดับและโอกาสของการติดต่อกับบุคคลที่เป็นจุดศูนย์กลาง

5) กลุ่มของความสัมพันธ์ในเครือข่ายเป็นกลุ่มที่มีสมาชิกที่มีความสัมพันธ์กันมากกว่าคนที่ไม่ได้อยู่ในกลุ่มนี้ สมาชิกในกลุ่มมีความใกล้ชิดกันเป็นพิเศษ ซึ่งส่งผลให้มีความสัมพันธ์ที่เข้มแข็งและเชื่อมโยงกันอย่างมากกว่ากับบุคคลที่ไม่ได้อยู่ในกลุ่มนี้ในเครือข่าย กลุ่มนี้เป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายที่มีสัดส่วนของความสัมพันธ์ภายในสูงกว่าความสัมพันธ์ภายนอกกลุ่ม

ขณะที่ (ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์, 2556) กล่าวว่า โครงสร้างแบบเครือข่าย(network structure) หรือองค์การแบบเครือข่าย ซึ่งมีลักษณะที่สำคัญ คือ ไม่มีชั้นการบังคับบัญชา มีความยืดหยุ่นสูงและควบคุมโดยกลไกทางการตลาดมากกว่ากระบวนการทางการบริหาร โครงสร้างแบบเครือข่ายจะอยู่บนพื้นฐานของการใช้ความสามารถหลัก (core competencies) ขององค์กร และจะได้รับทรัพยากรมาจากกลุ่มพันธมิตรภายนอกและมีการจ้างเหมาบุคคลภายนอกในการเข้ามาทำงาน โครงสร้างแบบเครือข่าย จะมีรูปแบบการปฏิสัมพันธ์ในลักษณะที่ไม่หยุดนิ่ง ซึ่งเกิดจากความต้องการในช่วงเวลานั้นมากกว่าการวางแผนงานล่วงหน้า การมีปฏิสัมพันธ์นี้บางครั้งก็เกิดขึ้นอย่างช้า ๆ ในบางครั้งก็เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว เมื่อมีปฏิสัมพันธ์เกิดขึ้น การติดต่อสื่อสารจะเป็นแบบตัวต่อตัว หรือระหว่างบุคคล หรือกลุ่มที่ต้องการทำงานไม่จำเป็นต้องผ่านสายการบังคับบัญชา

ดังนั้นแล้ว ค่านิยมขององค์การแบบเครือข่ายจึงมีลักษณะเป็นการแลกเปลี่ยนและร่วมมือกันมากกว่าความเป็นเจ้าของ มีความไว้วางใจมากกว่าความสงสัยกัน อำนาจมาจากความรู้มากกว่าตำแหน่งหน้าที่ในการทำงาน และยังสามารถจัดการกับสภาพปัญหาและโอกาสได้อย่างรวดเร็วมีประสิทธิภาพ และไม่ว่าการดำเนินงานจะประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว องค์กรจะมีการเรียนรู้ มีองค์ความรู้เพิ่มขึ้น องค์กรแบบเครือข่ายเริ่มจากหน่วยงานขนาดเล็กซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายของแต่ละหน่วย มีการออกแบบซึ่งเริ่มจากภายใน มีฝ่ายบริหารให้น้อยที่สุด และเน้นที่การออกแบบกระบวนการในการทำงานไม่ใช่โครงสร้างองค์กร โดยนำเทคโนโลยีมาใช้ในการทำงานแบบอัตโนมัติ มีการใช้ทีมงานเป็นพื้นฐานในการทำงาน องค์กรแบบเครือข่ายเหมาะสมสำหรับองค์กรที่ต้องการความยืดหยุ่นสูง และจะต้องตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม

สิ่งแวดล้อมอย่างรวดเร็ว ซึ่งอาจจำเป็นต้องมีการจ้างเหมารับช่วงในการทำงาน ลักษณะโครงสร้างขององค์การเครือข่าย อธิบายได้ดังนี้

1) ความสัมพันธ์ในเครือข่าย (relational embeddedness) ได้ให้ความหมายของความเหนียวแน่นของความสัมพันธ์ (tie strength) ว่าเป็นการผสมผสานของระยะเวลาในการสร้างความสัมพันธ์ ความเข้มข้นหรือความผูกพันของอารมณ์ ความใกล้ชิด (intimacy) และการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ความสัมพันธ์ในเครือข่ายแบ่งเป็น 2 แบบคือ สายสัมพันธ์ที่อ่อนแอ (weak tie) และสายสัมพันธ์ที่แข็งแกร่ง (strong tie) สายสัมพันธ์ที่อ่อนแอ มีลักษณะความสัมพันธ์ที่ห่างเหินและไม่ได้ติดต่อกันบ่อย ซึ่งเป็นประโยชน์ในกรณีที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ ๆ ไม่ใกล้กัน และมีการถ่ายโอนความรู้ที่ชัดเจนแบบง่าย ๆ ส่วนสายสัมพันธ์ที่แข็งแกร่ง หมายถึง สายสัมพันธ์กับคนหรือหน่วยงานที่ไว้ใจกัน ซึ่งน่าจะมีความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนกับคนกลุ่มเดียวกัน เป็นการจัดการที่มีความเสมอภาค เช่น กิจการร่วมค้า (joint venture) การวิจัยและพัฒนาาร่วมกัน (joint R&D) ความสัมพันธ์ที่แข็งแกร่งต้องการการประสานงานไม่มากนัก มีการแบ่งปันสารสนเทศ และมีความเข้าใจระหว่างหุ้นส่วน การมีความสัมพันธ์ที่แข็งแกร่งมีประโยชน์สองประการ คือ ทำให้หุ้นส่วนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน อันทำให้ยังมีการพึ่งพากันและกันมากขึ้น และทำให้มีการพัฒนาความไว้ใจกัน นอกจากนี้ยังมีความเข้าใจที่ลึกซึ้ง มีสารสนเทศที่มีคุณภาพ และมีการแบ่งปันความรู้แบบไม่ชัดเจน (tacit knowledge) ที่พร้อมถ่ายโอนข้ามองค์การ และยังช่วยให้สมาชิกในองค์การที่มีความสัมพันธ์ที่แข็งแกร่งยืนหยัดในช่วงเวลาที่มีวิกฤตได้

2) ความใกล้ชิดในเครือข่าย (closure & holes) ตามทฤษฎีของ Burt ในเรื่องหลุมโครงสร้าง (theory of structure holes) เสนอว่าการมีหลุมในโครงสร้างระหว่างคน 2 กลุ่ม หมายถึง การที่แต่ละกลุ่มมุ่งทำกิจกรรมของตนเอง โดยไม่สนใจกลุ่มอื่น องค์การจะสามารถสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันถ้าสามารถขยายเครือข่ายให้ครอบคลุมหลุมนั้น หากในเครือข่ายมีสมาชิกบางคนมีข้อมูลอยู่ในเครือข่ายที่มีหลุมโครงสร้างจะต้องเสียค่าใช้จ่ายต่อหน่วยสูงในการได้มาซึ่งข้อมูล หรือไม่มีประสิทธิภาพในการได้มาซึ่งข้อมูล แต่องค์การที่อยู่ในโครงสร้างที่มีหลุมมากจะได้รับประโยชน์จากการควบคุม

3) ปฏิสัมพันธ์ภายในเครือข่าย (embedded interactions) ปฏิสัมพันธ์ภายในเครือข่ายเป็นการมอง โอกาสสำหรับระบบที่มีการโต้ตอบกันและคุณค่าที่จะได้รับการเปรียบเทียบ หลุมของโครงสร้างและความใกล้ชิดของเครือข่ายเป็นการชี้ให้เห็นถึงลักษณะขององค์การเครือข่าย ได้เสนอว่าในการทำความเข้าใจกับองค์การว่ามีความสามารถในการแข่งขันในระดับ

องค์การหรือระดับเครือข่ายจะต้องพิจารณาจากเงื่อนไขที่ได้รับประโยชน์จากการมีความสัมพันธ์ที่เหนียวแน่นหรือความหนาแน่นของเครือข่าย

2.1.6 บทบาทของเครือข่ายในการทำงานร่วมกัน

กล่าวคือ บางเครือข่ายอาจมีบทบาทเป็นผู้กระทำหรือเน้นการทำงานในระดับกิจกรรมและพื้นที่ บางเครือข่ายก็มีบทบาทและหน้าที่เป็นผู้ประสานงานเพื่อให้เกิดกิจกรรมความเคลื่อนไหว บางเครือข่ายมีหน้าที่ให้การสนับสนุนในด้านทุน ทรัพยากร และการให้คำปรึกษาแก่เครือข่ายย่อยอื่น ๆ ซึ่งบทบาทและหน้าที่ของเครือข่ายในสังคมไทย อาจจะจำแนกออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ (พระมหาสุทิตย์ อากาศโร, 2547)

1) ระดับกิจกรรม/การทำงาน (ทีมทำ) ได้แก่ เครือข่ายที่เน้นกระบวนการทำงานในระดับพื้นที่หรือในประเด็นปัญหานั้น ๆ เป็นสำคัญ โดยเป็นเครือข่ายที่มีโครงสร้างความสัมพันธ์ไม่ซับซ้อน มีแบบแผนการปฏิบัติงานที่เป็นลักษณะคล้ายงานประจำ มีกระบวนการจัดการและการทำงานที่เน้นการพึ่งพาอาศัยกันและทรัพยากรในพื้นที่ เช่น เครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์ เครือข่ายแม่บ้านเกษตรกร เครือข่ายประชาคมตำบล ฯลฯ ที่มีการรวมตัวกันเพื่อทำงานในกิจกรรมนั้นอย่างจริงจัง

2) ระดับการสนับสนุนและประสานงาน (ทีมนำ) ได้แก่ เครือข่ายที่ทำหน้าที่เป็นศูนย์ประสานงานระหว่างเครือข่ายและภาคีต่าง ๆ มีบทบาทในการส่งเสริมการทำกิจกรรมของเครือข่ายย่อยในพื้นที่ มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และให้ข้อมูลทางเลือกในกระบวนการทำงาน ซึ่งเครือข่ายในระดับนี้ อาจเป็นทั้งเครือข่ายเชิงพื้นที่ที่มีการทำงานครอบคลุมในระดับจังหวัดหรือภูมิภาค และเครือข่ายเชิงประเด็นที่ทำงานเฉพาะด้าน ตัวอย่างเช่น การรวมตัวของเครือข่ายกลุ่มอีกเมืองน่าน ในจังหวัดน่าน เป็นต้น

3) ระดับส่งเสริม/และการให้คำปรึกษา (ทีมหนุน) ได้แก่ เครือข่ายขององค์กรสถาบันและหน่วยงานหลักทางสังคมที่เป็นผู้ให้การสนับสนุนให้เกิดกระบวนการพัฒนาและพัฒนาเป็นเครือข่าย เช่น การสนับสนุนและเกิดขึ้นของเครือข่ายภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสร้างสุขภาพ (สสส.) มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมและพัฒนาเครือข่ายที่มีประสิทธิภาพ เพื่อให้เกิดผลสำเร็จในการพัฒนาประเทศ โดยการให้คำปรึกษาและแนวทางการปฏิบัติที่เหมาะสม ทำให้ความสัมพันธ์เชิงลึกและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ดังนั้น การสนับสนุนและเกิดขึ้นของเครือข่ายเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้การพัฒนาเป็นไปอย่างยั่งยืนและมีประสิทธิภาพในระยะยาว

จากที่กล่าวมาข้างต้น บทบาทและหน้าที่ของกลุ่มและเครือข่ายดังกล่าวมีระดับการมีส่วนร่วมและมีบทบาทในการทำงานที่แตกต่าง เครือข่ายย่อยในพื้นที่หรือเครือข่ายเชิงประเด็นเล็ก ๆ อาจพึ่งพาอาศัยเครือข่ายในระดับจังหวัดที่ทำหน้าที่เป็นศูนย์ประสานงาน และเครือข่ายในระดับจังหวัดนั้นก็อาจให้การสนับสนุนหนุน ข้อคิดเห็นตามกิจกรรมและประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้น รวมทั้งทำหน้าที่ประสานงานกับองค์กร สถาบันที่ให้การสนับสนุน ซึ่งเป็นภาคีในระดับประเทศ และทุก ๆ เครือข่าย ทุกระดับกิจกรรม และระดับการมีส่วนร่วม อาจจะมีการประสานเชื่อมโยงความร่วมมือในมิติอื่นก็ได้ ซึ่งการกำหนดบทบาทและหน้าที่ที่ชัดเจนจะช่วยให้กระบวนการทำงานของเครือข่ายบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ได้รวดเร็วยิ่งขึ้น

2.1.7 การจัดการเครือข่าย

ในการจัดการเครือข่าย ต้องคำนึงถึงเงื่อนไข 2 ประการสำคัญ คือ การคำนึงถึงสภาพของเครือข่ายว่าอยู่ในช่วงใดของวงจรชีวิตการนำแนวทางต่าง ๆ ไปใช้ควรพิจารณาให้สอดคล้องกับระดับพัฒนาการของเครือข่าย ประเด็นที่สอง คือ หน่วยงานหรือบุคลากรที่บริหารเครือข่าย การสร้างเครือข่ายโดยภาครัฐเป็นผู้ริเริ่มย่อมแตกต่างจากเครือข่ายที่เอกชนเป็นผู้ริเริ่ม เครือข่ายที่บริการโดยหน่วยงานราชการกับเครือข่ายที่บริหารโดยประชาชนในชุมชนก็มีเงื่อนไขข้อจำกัดที่ต่างกัน (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2543)

2.1.7.1 การก่อรูปเครือข่าย การก่อตัวของเครือข่ายอาจเกิดได้ 2 แนวทางใหญ่ ๆ แนวทางแรก คือ เครือข่ายที่เกิดจากรัฐเข้าไปเป็นผู้ริเริ่ม (state initiative) กล่าวคือ หน่วยงานภาครัฐเป็นผู้ริเริ่มเข้าไปกระตุ้นให้ประชาชนเกิดความตระหนักในปัญหา สร้างความตื่นตัวให้เกิดความสนใจรวมตัวกันและผลักดันให้เกิดการรวมตัวของประชาชน ตัวอย่างเช่น การที่ส่วนราชการพยายามผลักดันการสร้างหน่วยเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง อีกแนวทางหนึ่งคือ เครือข่ายที่ประชาชนเป็นแกนนำจัดตั้งโดยเกิดจากการริเริ่มสร้างสรรค์ของกลุ่มประชาชนเอง (citizen initiative) กล่าวคือ ประชาชนเกิดความตระหนักและตื่นตัวในปัญหาใดปัญหาหนึ่งที่เกิดขึ้นแล้วลงมือริเริ่มในการรวมตัวกันเข้าเป็นกลุ่มเพื่อดำเนินการแก้ไขปัญหาให้ลุกล่วงหรือบรรเทาไปโดยที่องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรวิชาการหรือสื่อมวลชนอาจมีส่วนเข้ามาช่วยสนับสนุนก็ได้ แต่ภาคประชาชนเป็นแกนหลักในการดำเนินงานซึ่งแนวทางแรกเป็นแนวทางหลักที่ประเทศไทยมักใช้ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน ขณะที่ปัจจุบันมีความพยายามผลักดันการก่อรูปของเครือข่ายตามแนวทางที่สองให้เพิ่มมากขึ้น

ในการดำเนินงานควรทำไปทั้งสองแนวทางควบคู่กัน โดยพิจารณาถึงความสามารถในการรวมตัวของประชาชนเป็นหลัก หากประชาชนกลุ่มใดมีความสามารถในการรวมตัวเป็น

เครือข่ายได้เองหน่วยงานภาครัฐก็ไม่สมควรเข้าไปครอบงำบางการ (manipulate) ในการก่อตัวของเครือข่าย แต่หากกลุ่มใดที่ยังขาดสมรรถนะเพียงพอในการจัดตั้งกลุ่มขึ้นเอง หน่วยงานภาครัฐ ก็อาจสามารถเข้าไปช่วยในฐานะผู้สนับสนุน (supporter) และผู้อำนวยการความสะดวก (facilitator) ให้การจัดตั้งเครือข่ายทำได้ง่ายขึ้น จากแนวคิดนี้หน่วยงานราชการจำเป็นต้องลดบทบาทในการคิดแทนประชาชนให้น้อยลง แต่เปิดช่องทางให้กลุ่มองค์กรชุมชนประชาคมได้ทำงานและมีอำนาจในการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ มากขึ้น โดยภาครัฐควรปรับรูปแบบบทบาทเป็นผู้ส่งเสริมเอื้ออำนวยสนับสนุนให้กลุ่มองค์กรประชาชนมีอิสระมีส่วนร่วมรับผิดชอบและร่วมสร้างสรรค์ในสังคมในการทำงานร่วมกันเป็นเครือข่าย การก่อรูปเครือข่าย มีองค์ประกอบ ดังนี้

1) การสร้างความตระหนักในปัญหาและการรวมตัว การสร้างความตระหนักให้คนในสังคมทราบในเรื่องที่ต้องการสร้างเครือข่าย จึงมีความจำเป็นเพื่อเป็นการทำให้กระแสเข้าไปถึงระดับรากหญ้า หลังจากนั้นจึงใช้กลยุทธ์ "การประชาสัมพันธ์" สื่อสารให้สังคมรับรู้เกี่ยวกับวิสัยทัศน์ของประเทศและการใช้การประชาสัมพันธ์กระตุ้นให้ประชาชนเกิดสำนึกอยากเข้าร่วมการประชาสัมพันธ์สื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ ที่ครอบคลุมถึงวัตถุประสงค์ นโยบาย กิจกรรมและแผนการดำเนินงาน จะช่วยให้สังคมรู้ว่าเรากำลังทำอะไรอยู่ และจะช่วยดึงดูดคนที่อยากมีส่วนร่วมให้เข้ามาพร้อมกับเครือข่ายได้ การประชาสัมพันธ์ในที่นี้ไม่ใช่เป็นเพียงการบอก "ข้อมูล" ข่าวสารหากต้องเป็นการสร้างความเข้าใจและสร้าง "ภาพลักษณ์ (image)" บางอย่างลงไปในใจของผู้รับสารในลักษณะของการสร้างภาพลักษณ์ของสินค้า ตามหลักการตลาด นอกจากนี้จากการประชาสัมพันธ์ต้องมีกลยุทธ์ด้วย หมายถึง การประชาสัมพันธ์ไม่ควรใช้วิธีการ "หว่านกระจาย" ออกไปเพราะข้อมูลข่าวสารจะกระเซ็นกระสายไปสู่ประชาชนเพียงเล็กน้อย ดังนั้นอาจจำเป็นต้องมีการกำหนดกลุ่มเป้าหมายของการประชาสัมพันธ์ให้ชัดเจน และให้น้ำหนักกับแต่ละกลุ่มแตกต่างกันไปตามระดับความสำคัญเพื่อการจัดสรรทรัพยากรการประชาสัมพันธ์จะเป็นไปตามลำดับความสำคัญของกลุ่ม กลุ่มที่มีความสำคัญมากต่อการสร้างเครือข่ายก็ควรเป็นกลุ่มที่ต้องให้ความสำคัญมากเพื่อโน้มน้าวจูงใจให้เข้าร่วมผูกพันกับเครือข่าย

2) การสร้างจุดร่วมของผลประโยชน์ ถ้าเครือข่ายไม่มีเป้าหมายที่ชัดเจน เครือข่ายจะไร้พลัง เพราะสมาชิกต่างก็ไม่ทราบว่าเครือข่ายนี้จัดตั้งขึ้นมาด้วยวัตถุประสงค์ใด แม้ประชาชนจะสนใจแต่ก็มองไม่เห็นว่าเขาจะได้รับผลประโยชน์สิ่งใดเข้ามามีส่วนร่วม ก็ทำให้ไม่มีใครต้องการเข้ามาเป็นแนวร่วมของเครือข่าย ดังนั้น จึงต้องมองหาตัวร่วมหรือ "ประเด็น (issues)" ที่จะเป็นศูนย์กลางซึ่งทำให้เกิดการรวมตัวกันในลักษณะที่ถักทอเข้าหากันเป็นกลุ่มก้อน ซึ่งอาจเป็นได้ทั้งประเด็นที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ในการทำเช่นนี้ต้องคำนึงถึงว่ากฎเกณฑ์ของการ

สร้างจุดร่วมอยู่ที่การกำหนดเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ที่ให้ประโยชน์ต่อผู้เข้าร่วมซึ่งจะส่งผลให้ทุกภาคีอยากเข้ามามีส่วนร่วมกับเครือข่าย ดังนั้นจึงมีความจำเป็นต้องศึกษาวิจัยเพื่อค้นหาความต้องการเฉพาะเจาะจงว่าประชาชนแต่ละกลุ่มมีความสนใจปัญหาการศึกษาในด้านใด หรืออีกประการหนึ่ง คือการหยิบยกเอาความเดือดร้อนของชุมชนหรือประชาชนขึ้นมาเป็นตัวจุดกระแส เช่น วิกฤตเศรษฐกิจก็สามารถนำมาใช้เชื่อมโยงกับปัญหาการศึกษาได้ นอกจากนี้การสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับประโยชน์ที่จะได้รับจากการเข้าร่วมตัวเป็นเครือข่ายเป็นสิ่งที่สำคัญมาก ซึ่งสามารถดำเนินการดัดแปลงเป้าหมายและวัตถุประสงค์ให้เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน สื่อสารและประชาสัมพันธ์ไปยังกลุ่มเป้าหมายเฉพาะเจาะจง หรือหากเป็นประเด็นที่เป็นที่สนใจร่วมของสังคมในภาพรวม ก็อาจใช้การประชาสัมพันธ์อย่างกว้างออกไปสู่สาธารณชน อันเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้ประชาชนอยากเข้าร่วมเป็นสมาชิกเครือข่าย

3) การแสวงหาแกนนำที่ดีของเครือข่าย การดำเนินการให้เครือข่ายประสบความสำเร็จต้องใช้งบประมาณและบุคลากรจำนวนมาก เพื่อให้เกิดแนวร่วมของประชาชนที่มีความสนใจแต่ในทางปฏิบัติด้วยความจำกัดของงบประมาณและบุคลากรทำให้เป็นการยาก ถ้าจะพยายามลงไปให้ถึงกลุ่มคนทุกกลุ่มตั้งแต่เริ่มต้น แนวทางที่เป็นไปได้ คือ การเสาะหา "แกนนำการปฏิรูป" เพื่อให้แกนนำเป็นผู้ขยายเครือข่ายต่อไป ซึ่งแกนนำการปฏิรูป คือ "ผู้เล่นหลัก (key actors)" ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมและมีอิทธิพลมากเพียงพอในการผลักดันการทำงานด้านต่าง ๆ เช่น ด้านนโยบาย ด้านการสร้างกระแส ด้านข้อมูลข่าวสาร ซึ่งอาจไม่ใช่นักวิชาการแต่เพียงผู้เดียว อาจเป็นนักหนังสือพิมพ์สื่อสารมวลชนต่าง ๆ นอกจากนี้ในบางกรณีอาจจะเสาะหา "ผู้นำหลัก (key leaders)" ในแต่ละกลุ่มให้ย่อยลงไปอีก เช่น บุคคลที่เป็นผู้นำของกลุ่มสื่อสารมวลชนซึ่งต้องหมายถึง บุคคลที่เป็นที่เคารพรักและคนในกลุ่มนับถือ และมีอิทธิพลในการโน้มน้าวคนอื่นให้ไปในทิศทางของกลุ่มวิชาชีพได้ ผู้นำเหล่านี้มักมีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้นำและผู้ผลักดันคนที่อยู่ในแวดวงของตน ให้เกิดการร่วมแรงร่วมใจกันสนับสนุนเครือข่ายจนประสบความสำเร็จ ดังนั้นในทางปฏิบัติจึงต้องมีการกำหนดกลุ่มเป้าหมาย (target group) อย่างเฉพาะเจาะจง

4) การสร้างแนวร่วมสมาชิกของเครือข่าย ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่เป็นตัวกำหนดว่า เครือข่ายจะดำเนินการไปได้ยั่งยืนมากน้อยเพียงใดก็คือปริมาณและคุณภาพของสมาชิกเครือข่าย ด้วยเหตุนี้ การสร้างแนวร่วมของสมาชิกเครือข่ายให้กว้างขวางและการดึงปัจเจก/กลุ่ม/องค์กร ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมเข้ามาเป็นสมาชิกเครือข่ายจึงเป็นสิ่งจำเป็นในการสร้างเครือข่ายอาจขยายแนวร่วมผ่านระบบความสัมพันธ์แบบตัวต่อตัว ในลักษณะของการหาเครือข่ายแบบที่เรียกว่า "ดาวกระจาย" ซึ่งเป็นวิธีการขยายตัวของเครือข่ายระดับชุมชนวิธีหนึ่งที่ใช้กันอยู่ใน

ปัจจุบันและประสบความสำเร็จ โดยวิธีการ คือ การเสาะแสวงหาคนที่มีความคิดหรือได้ประสบปัญหาแบบเดียวกันแล้วดึงชักชวนเข้ามาร่วมเครือข่าย ที่ตรงกับแนวคิดหรือเครือข่ายเพื่อจะช่วยเหลือปัญหาของเขาได้หลังจากนั้นให้เขาไป "ขายความคิด" เพื่อเสาะแสวงหาสมาชิกร่วมเครือข่ายต่อไป

กรณีของการดึงกลุ่ม/องค์กรเข้าร่วมเครือข่าย อาจพิจารณาจากระดับความเข้มแข็งของกลุ่ม โดยควรเริ่มต้นที่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่มีการรวมตัวกันอยู่แล้วทั้งที่รวมตัวกันแบบหลวม ๆ ไม่เป็นทางการ เช่น กลุ่มอาชีพ กลุ่มแม่บ้าน หรือกลุ่มที่รวมตัวกันเป็นทางการ เช่น สหกรณ์ประจำหมู่บ้าน สมาคมผู้ประกอบการและครู ชมรมการศึกษาการเริ่มต้นในกลุ่มที่มีการรวมตัวกันอยู่แล้วจะทำให้การก่อตั้งเครือข่ายเป็นไปได้รวดเร็วขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากเราได้กลุ่มที่มีการตื่นตัวในเรื่องนี้อยู่แล้ว เพราะกลุ่มเหล่านี้จะมีบุคลากรและสายสัมพันธ์ในพื้นที่ซึ่งจะช่วยประหยัดทรัพยากรในการริเริ่มไปเสนอหาเครือข่ายใหม่ ๆ บทบาทของผู้ที่จะดำเนินการสร้างเครือข่ายในส่วนนี้คือ การเจรจาโน้มน้าวให้คนเข้ามาเป็นสมาชิกของเครือข่าย โดยการให้เหตุผลชี้แจงให้องค์กรและประชาชนเล็งเห็นถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับทั้งระดับส่วนตัวและภาพรวมประกอบเป็นตัวอย่าง และแนวทางที่เป็นรูปธรรมที่กลุ่มคนเหล่านั้นสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในเครือข่ายได้

2.1.7.2 การจัดระบบบริหารเครือข่าย เมื่อมีคนสนใจเข้าร่วมเป็นสมาชิกร่วมเครือข่ายหากไม่มีการจัดระบบของเครือข่ายที่ดี เครือข่ายจะเกิดความสับสนวุ่นวายและความขัดแย้งระหว่างกัน เนื่องจากความไม่ชัดเจนในอำนาจหน้าที่ วิธีการทำงาน ตลอดจนการประสานงานระหว่างสมาชิก การจัดระบบของเครือข่ายจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะช่วยให้เครือข่ายดำเนินไปได้ การบริหารงานเครือข่ายที่ประกอบไปด้วยกลุ่มคนหลายกลุ่ม หลากหลายประเภทต่างความคิดความเห็นกัน จำเป็นต้องอาศัยความสามารถในการประสานงานประสานประโยชน์ระหว่างสมาชิกในเครือข่ายด้วยกัน การจัดระบบเครือข่ายมีองค์ประกอบสำคัญ ดังนี้

1) การจัดฝังกกลุ่มเครือข่าย ในการบริหารจัดการเครือข่ายควรต้องมีหน่วยงานรับผิดชอบ ในการเก็บรวบรวมข้อมูลของเครือข่ายทุกกลุ่มในประเทศที่ดำเนินการในเรื่องที่เครือข่ายเป็นอยู่ทั้งรูปแบบที่เป็นทางการและแบบไม่เป็นทางการ โดยเอาข้อมูลแต่ละเครือข่ายมาจัดทำแผนที่หรือแผนผังของเครือข่าย ในภาพรวมระดับประเทศจัดแผนผังตามความสนใจและวัตถุประสงค์ของเครือข่าย เพื่อให้ทราบว่ามีเครือข่ายกี่กลุ่มที่มีเป้าหมายในการดำเนินการไปในทิศทางเดียวกัน การกระจายตัวของเครือข่ายเป็นเช่นไร การกระจายตัวของเครือข่ายตามเป้าหมายการทำงานเป็นอย่างไร และที่สำคัญจะทำให้ทราบว่ามีเป้าหมายในภาพรวมใดที่ยังขาด

เครือข่ายเข้าไปช่วยจัดการ เพื่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะได้หาทางสร้างเครือข่ายเข้ามาสนับสนุน จุดช่องว่างเหล่านั้นได้ หากได้แผนผังของเครือข่ายที่ครบถ้วนบริบูรณ์มากเท่าใด ก็ยิ่งจะช่วยให้การบริหารเครือข่ายในภาพรวมมีประสิทธิภาพมากขึ้นเท่านั้น แผนผังเครือข่ายจะช่วยให้การขยายเครือข่ายที่มีอยู่ให้กว้างขวางออกไปด้วย คือ หากเครือข่ายใดที่ทราบว่ามีเครือข่ายอื่นที่ดำเนินการ โดยมีเป้าหมายสอดคล้องกับเครือข่ายของตน เครือข่ายนั้นก็อาจประสานงานเพื่อทำการขยายเครือข่ายออกไปได้ แต่การจะทำเช่นนี้ได้จำเป็นต้องมีองค์การใดหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเป็นแกนกลางให้กลุ่มองค์กรหรือหน่วยงานอื่น ๆ ที่มีอยู่แล้วผนวกเข้ามาร่วมเป็นสมาชิกเครือข่าย ลักษณะเช่นนี้จะเห็นได้ว่า แผนที่เครือข่ายที่ชัดเจนและทันสมัย จะช่วยสนับสนุนการรวมตัวเพื่อขยายเครือข่ายได้เป็นอย่างดี ดังนั้นจึงควรมีการปรับปรุงแผนที่เครือข่ายให้ทันสมัยอยู่เสมอเพื่อให้ทราบว่าเครือข่ายใดที่เพิ่มขึ้นมาและเครือข่ายใดที่ล้มเลิกหายไป

2) การจัดบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในเครือข่าย การบริหารจัดการเครือข่าย จำเป็นต้องมีการจัดบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในเครือข่าย เพื่อให้สมาชิกแต่ละคนรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองซึ่งจะเป็นการป้องกันการสับสนและเกิดความขัดแย้งระหว่างสมาชิก เนื่องจากการทำงานที่ซ้ำซ้อนกัน ดังนั้นองค์ประกอบสำคัญของการจัดระบบเครือข่าย คือ การแบ่งบทบาทหน้าที่ที่ความรับผิดชอบของสมาชิกแต่ละคนให้ชัดเจนว่า แต่ละคนรับผิดชอบส่วนใดของเครือข่าย และแต่ละฝ่ายจะสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างไร หลักการสำคัญของการจัดแบ่งบทบาทหน้าที่ คือ การรวมเป็นเครือข่ายจะต้องนำเอาความสนใจ ประสบการณ์และความเชี่ยวชาญของสมาชิกแต่ละคนที่ต่างกันมาเสริมกันซึ่งการทำเช่นนั้น ๆ ได้ต้องมีการมอบหมายหน้าที่ความรับผิดชอบให้แก่แต่ละคน ตามศักยภาพและความสนใจของเขา แต่ประเด็นสำคัญคือ โดยปกติสมาชิกเครือข่ายมักมีงานประจำที่ต้องรับผิดชอบอยู่แล้ว มีเพียงส่วนน้อยที่สามารถทำงานให้เครือข่ายแบบเต็มเวลา ส่งผลให้เวลาที่เหลือให้กับเครือข่ายมักให้ได้ไม่เต็มที่และไม่เต็มเวลา ดังนั้น การมอบหมายหน้าที่ความรับผิดชอบ ตลอดจนระบบการทำงานอย่างอื่น ๆ ควรเป็นไปในลักษณะที่เอื้อให้สมาชิกเข้าร่วมได้แม้มีเวลาจำกัดโดยทั่วไปแล้วเมื่อเครือข่ายได้ขยายตัวไปในระดับที่มีสมาชิกจำนวนมาก และมีกิจกรรมหรือโครงการที่ร่วมกันทำอย่างต่อเนื่องอยู่เสมอ สภาพเช่นนี้มักจำเป็นต้องจัดตั้งหน่วยธุรการขึ้นมาทำหน้าที่จัดการงานประจำของเครือข่ายในจำนวนสมาชิกของความสำเร็จหรือความล้มเหลวของเครือข่ายบุคคลขึ้นอยู่กับบทบาทสำคัญของตัวผู้นำเครือข่าย ซึ่งตัวผู้นำเป็นผู้ที่มีความสามารถในการสร้างเครือข่ายที่แข็งแกร่งและสามารถรวมความร่วมมือร่วมใจจากสมาชิกในกลุ่มได้ นอกจากนี้ยังต้องมีความรู้และประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับเครือข่าย และ

เข้าใจปัญหาและความต้องการของกลุ่มอย่างลึกซึ้ง นอกจากนี้ยังต้องมีบาร์มีที่สมาชิกในกลุ่มยอมรับและเชื่อถือ และสามารถบริหารจัดการกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3) การจัดระบบติดต่อสื่อสาร การจัดระบบการสื่อสารในเครือข่ายเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้สมาชิกทุกคนเข้าใจภารกิจของเครือข่ายอย่างชัดเจน การใช้กระบวนการสนทนาเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมระหว่างสมาชิกจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพราะช่วยในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และยกระดับความตระหนักในปัญหาของเครือข่าย ดังนั้น การสื่อสารเป็นกลไกที่สำคัญในการเชื่อมโยงสมาชิกของเครือข่ายเข้าหากันและช่วยในการรักษาและขยายตัวของเครือข่ายอย่างมีประสิทธิภาพ

4) การจัดระบบการเรียนรู้ร่วมกัน เครือข่ายจะพัฒนาก้าวหน้าไปได้มากเพียงใดขึ้นอยู่กับระดับความรู้ความสามารถของสมาชิกของเครือข่ายด้วย การทำให้เครือข่ายแข็งแรงจึงต้องอาศัยระบบการพัฒนาสมาชิกของเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง ผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน (interactive action learning) ทั้งนี้เนื่องจากการรวมกลุ่มทางสังคมเป็นสิ่งที่ไม่มีสูตรสำเร็จ การสร้างองค์ความรู้เฉพาะ ของกลุ่มเป็นสิ่งจำเป็นเพราะแต่ละกลุ่มอยู่ในบริบทแวดล้อมที่แตกต่างกัน ทั้งในเชิงของประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม สังคม ความเชื่อ สถานะทางเศรษฐกิจ ฯลฯ การจัดระบบการเรียนรู้ร่วมกันจากการปฏิบัติงานจะช่วยให้เกิดองค์ความรู้ในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่อยู่บนพื้นฐานของประสบการณ์จริง จะช่วยสร้างและสะสมองค์ความรู้ที่สามารถนำมาปรับใช้และเพิ่มเติมได้ตลอดเวลา

5) การจัดระบบสารสนเทศ ในภาพรวมของการจัดการเครือข่ายควรต้องมีหน่วยงานที่เป็นแกนกลาง ทำหน้าที่ในการจัดระบบฐานข้อมูลโดยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับเป้าหมาย รูปแบบ วิธีการ ความสำเร็จ ปัญหาอุปสรรคและข้อมูลอื่น ๆ ที่จำเป็น รวมทั้งผลการวิจัย ทฤษฎี โครงการ ประสบการณ์ภาคปฏิบัติเพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลหลักในการทำงานระบบสารสนเทศควรยึดหลักการใช้งานได้ง่าย (user friendly) เป็นข้อมูลที่ทุกคนเข้าถึงได้ง่าย (accessible) และเผยแพร่ให้กระจายออกไปอย่างกว้างขวาง เครือข่ายฐานข้อมูลที่ดียังจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของการแลกเปลี่ยนและเรียนรู้ซึ่งกันและกัน การแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกันจะช่วยสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ และการต่อยอดทางปัญญาระหว่างเครือข่าย ช่วยลดความสูญเสียสิ้นเปลืองทรัพยากรและเวลาจากการทำงานซ้ำซ้อนและการลองผิดลองถูก

จากที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า การจัดการเครือข่ายนั้น มีวิธีการและกระบวนการที่หลากหลายและแตกต่างกันออกไป หากไม่มีการจัดการเครือข่ายที่ดี ย่อมทำให้เกิดความไม่ชัดเจนในวิธีการดำเนินงาน ตลอดจนจนอำนาจหน้าที่ในการประสานงานภายในองค์กรเครือข่าย และหากมีการจัดการเครือข่ายที่มีการเชื่อมโยงการประสานงานเป็นกลุ่มอย่างเป็น

เครือข่ายร่วมกันอย่างดีแล้วย่อมสามารถช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานของเครือข่ายมากขึ้น และทำให้การดำเนินงานลุล่วงไปด้วยดี

2.2 แนวคิดการบริหารจัดการเครือข่ายในกระบวนการนโยบายสาธารณะ

2.2.1 ความหมายของเครือข่าย

ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์ (2556) ได้ให้ความหมายของคำว่า "เครือข่าย" โดยทั่วไป หมายถึง โครงสร้างของสายสัมพันธ์ (ties) ระหว่างบุคคลหรือหน่วยงาน (actor) ในสังคม โดยบุคคลหรือหน่วยงานดังกล่าวอาจหมายถึงบทบาทปัจเจกบุคคล องค์กร หรือกระทั่งรัฐ ในสายสัมพันธ์ดังกล่าวจะมีพื้นฐานจากการสนทนา มิตรภาพ ความรัก ความเป็นเครือญาติ อำนาจหน้าที่ การแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจ การแลกเปลี่ยนสารสนเทศ และสิ่งอื่นในรูปแบบของความสัมพันธ์ ดังนั้น ในความหมายอย่างกว้างเครือข่ายจึงเป็นโครงสร้างขององค์กรทางสังคม อย่างไรก็ตาม ความหมายของเครือข่ายที่แพร่หลายในยุคปัจจุบันมีขอบเขตที่แคบกว่าความหมายดังกล่าวข้างต้น โดยความหมายหนึ่ง หมายถึง องค์กรในอุดมคติซึ่งมีความแตกต่างจากองค์กรรูปแบบระบอบราชการ อย่างสิ้นเชิง โดยมีลักษณะของความสัมพันธ์ซึ่งไม่ได้อยู่บนพื้นฐานของโครงสร้างสายการบังคับบัญชาหรือการแลกเปลี่ยนทางการตลาด การกำเนิดขึ้นขององค์กรเครือข่ายเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมที่เพิ่มอย่างไม่แน่นอนสูงขึ้นเรื่อย ๆ และเพิ่มความต้องการการประมวลผลสารสนเทศมากขึ้น

2.2.2 แนวคิดทฤษฎีการจัดการเครือข่าย

การจัดการเครือข่าย เป็นแนวคิดการบริหารจัดการแบบใหม่ ที่มีความแตกต่างจากการบริหารจัดการของรัฐในยุคเดิม ที่เน้นความสัมพันธ์แบบสายการบังคับบัญชา ซึ่งมีลักษณะของการสั่งการ มีความไม่เท่าเทียมกันทางอำนาจ มีผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชา ซึ่งการจัดการเครือข่ายได้มีการเข้ามาปรับเปลี่ยนรูปแบบทางอำนาจเป็นรูปแบบของความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกันของตัวแสดงที่หลากหลาย ซึ่งมีคุณลักษณะความสัมพันธ์ทั้งในลักษณะที่หลายองค์กรที่มีความแตกต่างกันในทรัพยากรและศักยภาพมาร่วมมือกันภายใต้เป้าหมายเดียวกัน โดยที่แต่ละองค์กรไม่ได้สูญเสียความเป็นอิสระในการบริหารจัดการองค์กรของตนเอง ไม่มีโครงสร้างของสายการบังคับบัญชา ไม่มีการแข่งขันภายในเครือข่าย แต่มีความสัมพันธ์ในเชิงร่วมมือกัน (Collaboration) ในการตัดสินใจจัดการบางอย่างร่วมกัน ทั้งนี้จึงมีความแตกต่างกับสายการบังคับบัญชา และตลาด ที่มีตัวแสดงที่หลากหลายในตลาดซึ่งเน้นการแข่งขันและไม่มีสายการบังคับบัญชาพิจารณาความแตกต่างซึ่งผู้เขียนได้สรุปตามแนวคิดของ Bevir ได้ (Bevir, 2010) ดังนี้ ตามภาพประกอบ

รูปแบบของการจัดการปกครอง (Mode of Governance)	คุณลักษณะสำคัญ (Specifications)
1. สายการบังคับบัญชา (Hierarchy)	ตัวกระทำเดี่ยว แบบตัวการและตัวแทน (Principal-Agent) มีผู้บังคับบัญชา และผู้ใต้บังคับบัญชา
2. ตลาด (Markets)	มีหลายตัวกระทำในระบบเศรษฐกิจแบบเสรี และมีการแข่งขันกัน
3. เครือข่าย (Networks)	ตัวกระทำที่หลากหลายที่เป็นอิสระ มีทรัพยากรและศักยภาพแตกต่างกัน เน้นความสัมพันธ์แบบร่วมมือกัน เพื่อปรับปรุงพัฒนาเป้าหมายร่วมของเครือข่าย

ภาพประกอบ 1 รูปแบบการจัดการปกครองและคุณลักษณะที่สำคัญ

ที่มา: ปรับปรุงจาก นันธิดา จันทรศิริ (2558)

การจัดการเครือข่ายจึงมีความสำคัญในกระบวนการนโยบายสาธารณะ ในทิศทางของการสร้างความร่วมมือเพื่อพัฒนานโยบายสาธารณะ ซึ่งอาจจะจำแนกประเภทของเครือข่ายได้เป็น 2 ลักษณะที่สำคัญ ได้แก่

1. เครือข่ายภาครัฐ (Intergovernmental Networks) หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรที่เป็นของภาครัฐเท่านั้น ในการนำนโยบายไปปฏิบัติ (Administration in implementation) อาจจะมี ความแตกต่างกันในระดับขององค์กรของภาครัฐ เช่น องค์กรของภาครัฐในระดับกลาง ร่วมกับองค์กรของภาครัฐในระดับภูมิภาค หรือองค์กรของภาครัฐกับองค์กรส่วนท้องถิ่นของรัฐ เป็นต้น โดยมีการสร้างความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในทรัพยากรที่แตกต่างและศักยภาพที่แตกต่างกัน และสร้างความไว้วางใจกันในการปฏิบัติงาน เพื่อนำไปสู่ผลลัพธ์ของนโยบาย

2. เครือข่ายนโยบาย (Policy Network) เป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรที่แตกต่างกัน ไม่จำกัดว่าจะต้องเป็นองค์กรของภาครัฐอย่างเดียว เช่น เครือข่ายภาครัฐแต่เป็นความเชื่อมโยงกันขององค์กรที่มีความหลากหลาย โดยมีประเด็นร่วมกันหรือมีนโยบายหรือพื้นที่ที่

เฉพาะเจาะจง (Specific Area of Public Policy) หรือมีความสนใจและมีความเชี่ยวชาญพิเศษในประเด็นนั้น ๆ

การนำเสนอแนวคิดการจัดการเครือข่ายเป็นแนวคิดหนึ่งของธรรมาภิบาล ซึ่งมีความเชื่อมโยงกับการจัดการแบบประชาธิปไตย ที่เน้นการจัดการอยู่ที่พลเมืองของรัฐ หรือการจัดการแบบเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน ในฐานะที่เป็นองค์ประกอบสำคัญของความเป็นประชาธิปไตย แต่ไม่ได้หมายความว่ารัฐไม่มีบทบาทใด ๆ ทางการจัดการ แต่ให้ความสำคัญกับการร่วมมือกันระหว่างภาครัฐและภาคส่วนสังคม เพื่อลดการผูกขาดอำนาจอยู่ที่ภาครัฐ และผลประโยชน์ที่กระจุกตัวอยู่ที่รัฐ ทฤษฎีธรรมาภิบาลที่ศึกษาโดย (Chhotray and Stoker, 2009) ได้นำเสนอทฤษฎีของธรรมาภิบาลอยู่หลายประเด็น แต่ประเด็นหนึ่งที่สำคัญ คือประเด็นการจัดการเครือข่าย โดยเสนอว่าการจัดการเครือข่ายเป็นแนวคิดของการบริหารจัดการของภาครัฐ โดยร่วมมือกันปฏิบัติงานของเครือข่ายที่มีหลายฝ่าย (Actors) และหลายหน่วยงาน (Organizations) เข้ามาเกี่ยวข้องภายใต้นโยบายของเครือข่าย (Policy Network) โดยรัฐจะทำหน้าที่ในการควบคุม กำกับทิศทางการบริหารงานของเครือข่าย (Steer) โดยมีกลยุทธ์ในการจัดการเครือข่าย 2 ประเด็น คือ การจัดการเครือข่าย (Game Management) และการจัดโครงสร้างเครือข่าย (Structuring Network) ในประเด็นการจัดการเครือข่าย เกี่ยวข้องกับการจัดความสัมพันธ์ต่าง ๆ ภายในเครือข่ายต่อการสร้างเงื่อนไขในการตัดสินใจร่วมกัน (Collective Decision Making) และประเด็นที่สองในการจัดโครงสร้างเครือข่าย ที่อาจจะต้องมีการปรับโครงสร้างใหม่ หรือการปรับเปลี่ยนผู้มีส่วนร่วมในเครือข่าย เปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในเครือข่าย เปลี่ยนรูปแบบการกระจายทรัพยากร หรือการหาผู้สนับสนุนใหม่ตามทิศทางนโยบายของเครือข่ายได้ เป็นต้น

กระบวนการ นโยบายสาธารณะ	การกำหนด นโยบายสาธารณะ (Formulation)	การนำนโยบายไป ปฏิบัติ (Implementation)	การประเมินผล นโยบาย (Evaluation)
เป้าหมาย	มีเป้าหมายการ จัดการเครือข่ายใน กระบวนการวางแผน เพื่อกำหนด นโยบายในเชิง ยุทธศาสตร์ร่วมกัน	มีเป้าหมายเพื่อการ สร้างความร่วมมือของ เครือข่ายในการนำ นโยบายไปสู่การ ปฏิบัติ	มีเป้าหมายเพื่อการ วิเคราะห์นโยบาย ของเครือข่ายทั้งใน ด้านการกำหนด นโยบาย การนำ นโยบายไปสู่การ ปฏิบัติ การติดตาม ประเมินผลนโยบาย เพื่อการปรับปรุง นโยบายของ เครือข่ายที่เหมาะสม ต่อไป
ทรัพยากร	การรวบรวม ทรัพยากรที่แต่ละ องค์กรมี เพื่อกำหนด แนวทางการกำหนด นโยบาย และกำหนด ทิศทางความเป็นไป ได้ของนโยบาย	การแลกเปลี่ยน ทรัพยากรขององค์กร ในเครือข่ายเพื่อการ แปลงนโยบายไปสู่การ ปฏิบัติ เป็นการให้ ทรัพยากรให้เกิด ประโยชน์ คุ่มค่า และ ประหยัด	การประเมินผล ประสิทธิภาพของ การใช้ทรัพยากรเพื่อ การดำเนินนโยบาย ของเครือข่ายมี ประสิทธิภาพหรือไม่ ควรปรับปรุงอย่างไร
ความรับผิดชอบ	การกำหนดภาวะ ความรับผิดชอบใน แต่ละประเด็นที่ เหมาะสมกับ ศักยภาพของแต่ละ องค์กร ซึ่งจะนำไปสู่	องค์กรในเครือข่ายมี ความพร้อมสูงในการ จัดการตามความ รับผิดชอบของตนเอง ซึ่งตรงกับศักยภาพ	สร้างความ รับผิดชอบร่วมกันใน การประเมินผล นโยบายของ เครือข่าย และ รับผิดชอบต่อผลลัพธ์

	เป้าหมายของ นโยบายร่วมกันได้		ของนโยบาย
การแลกเปลี่ยน ความคิด	การระดมความคิด ความเห็น การ วิเคราะห์ข้อมูลที่ หลากหลายจาก ความรู้และ ประสบการณ์ของ องค์กรที่มีความ หลากหลายในการ กำหนดนโยบาย ร่วมกัน เพื่อให้มีการ วิพากษ์แนวคิดอย่าง กว้างขวางและ รอบคอบมากขึ้น	มีการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ การสื่อสาร ภายในเครือข่ายเพื่อ พัฒนากิจกรรม กระบวนการ หรือ กลไกของการนำ นโยบายไปสู่การ ปฏิบัติที่มี ประสิทธิภาพมากที่สุด	มีการแลกเปลี่ยน ความคิดเพื่อการ ปรับปรุงพัฒนา เครือข่ายและ นโยบายของ เครือข่าย

ภาพประกอบ 2 การจัดการเครือข่ายในกระบวนการนโยบายสาธารณะ

ที่มา: ปรับปรุงจาก นันธิดา จันทศิริ (2558)

นอกจากนี้ ในกระบวนการปฏิบัติไปสู่ความสำเร็จหรือในกระบวนการนำนโยบายไปปฏิบัติ จำเป็นต้องนำเอาแนวคิดธรรมาภิบาลว่าด้วยการจัดการเครือข่ายที่ประสบความสำเร็จ (Bevir, 2010) ใน 5 ประเด็นสำคัญ ประกอบด้วย

1) ด้านรัฐกำกับหรือรัฐจัดระเบียบ (Regulation State) คือ การปรับเปลี่ยนบทบาทของภาครัฐจากรัฐควบคุมผู้รัฐที่ทำหน้าที่ในการอำนวยความสะดวก ส่งเสริม และสนับสนุน การพัฒนา

นโยบายให้ประสบความสำเร็จโดยอาศัยภาคส่วนต่าง ๆ ของรัฐ และมอบอำนาจความรับผิดชอบ และความเป็นอิสระในการตัดสินใจบริหารจัดการ เพื่อสร้างความยืดหยุ่นในการปฏิบัติงาน โดยภาครัฐทำหน้าที่กำกับด้วยกฎระเบียบ ข้อบังคับ และทำหน้าที่ในการตรวจสอบภายใต้ขอบเขตของกฎหมายเพื่อควบคุมไม่ให้เครือข่ายนั้นมีอิสระมากเกินไป

2) การสร้างความร่วมมือ (Collaboration Network) ในการจัดการเครือข่าย การสร้างความสัมพันธ์และสร้างแนวร่วมเชิงนโยบายเพื่อการบริหารจัดการเครือข่าย จะทำให้ภายใต้ นโยบายเดียวกัน จะมีลักษณะการทำงานแบบบูรณาการกัน ร่วมด้วยช่วยกัน การแลกเปลี่ยน ทรัพยากรซึ่งกันและกัน ซึ่งจะนำไปสู่ความสำเร็จทางการจัดการนโยบายสาธารณะ

3) การสร้างทีมงาน (Team Working) การทำงานเป็นทีมและการสร้างความสัมพันธ์ ของการทำงานร่วมกันภายใต้ นโยบายเดียวกันจะนำไปสู่ความสำเร็จทางการจัดการนโยบาย สาธารณะ

4) การสร้างภาวะผู้นำ (Leadership) สิ่งสำคัญของการสร้างแรงจูงใจในการทำงาน อยู่ที่ภาวะผู้นำ คือ มีผู้นำที่สร้างวิสัยทัศน์ ภารกิจ พันธกิจที่จะรวมพลังของเครือข่ายไปสู่เป้าหมาย เดียวกันได้

5) การเจรจาต่อรอง (Negotiation) เป็นกลยุทธ์สำคัญของการจัดการเครือข่าย ภายใต้ความอิสระของแต่ละหน่วยงาน ที่มีจุดยืนและอุดมการณ์ที่ต่างกัน ย่อมนำไปสู่ความขัดแย้ง การเจรจาต่อรองและการประนีประนอมจึงเป็นหนทางของการนำไปสู่ความลงตัวทางการ จัดการ

โดยสรุป การจัดการเครือข่ายในกระบวนการนโยบายสาธารณะ เป็นการจัดการแนวใหม่ที่ จะสนับสนุนให้เครือข่ายประสบความสำเร็จในกระบวนการนโยบายสาธารณะ โดยการจัดการ เครือข่ายสามารถกระทำได้ในทุกกระบวนการของนโยบายสาธารณะ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของ แต่ละกระบวนการ จึงมีประเด็นที่จะต้องให้ความสำคัญในการจัดการเครือข่าย ได้แก่ ด้านรัฐ กำกับหรือรัฐจัดระเบียบ การสร้างความร่วมมือ การสร้างทีมงาน การสร้างภาวะผู้นำ และการ เจรจาต่อรอง ทั้งนี้จะต้องขึ้นอยู่กับความสามารถขององค์กรในการจัดการเครือข่ายภายใต้ ศักยภาพและข้อจำกัดของเครือข่ายนั้น ๆ ที่สามารถนำมาปรับใช้ได้อย่างเหมาะสมในแต่ละ กระบวนการนโยบายสาธารณะ การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จึงมีความพยายามที่จะชี้ให้เห็นความสำคัญของ เครือข่ายและการจัดการเครือข่ายในกระบวนการนโยบายสาธารณะที่จะสร้างแนวทางเพื่อเป็น กรอบต่อการนำไปสู่การปฏิบัติและพัฒนาการบริหารจัดการเครือข่ายให้มีประสิทธิผลได้ต่อไป ท่ามกลางความต้องการของสังคม ในการร่วมมือกันพัฒนาในทุกด้านของเครือข่ายจึงเป็นปัจจัย

หนึ่งที่สำคัญต่อสถานการณ์ของความซับซ้อนของปัญหา และความต้องการในการจัดการกับปัญหาอย่างมีระบบและมีประสิทธิภาพ

2.3 และทฤษฎีเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์การดำเนินงาน

2.3.1 การวัดผลการบริหารและการปฏิบัติงานแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์

การวัดผลการบริหารงานมีองค์ประกอบหลัก ได้แก่ การกำหนดเป้าหมายและการเทียบผลการปฏิบัติงานกับเป้าหมายที่วางไว้ และการวัดผลการปฏิบัติงาน อาจจะใช้วิธีการวัดแบบที่ใช้ตัวชี้วัดอย่างง่ายหรือใช้ระบบการวัดที่สลับซับซ้อน โดยสามารถวัดได้หลายแง่มุม ตัวบ่งชี้วัดผลงานตามแนวทางการบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ ประกอบด้วยตัวบ่งชี้ที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

1) ตัวบ่งชี้วัดปัจจัยนำเข้า ได้แก่ จำนวนทรัพยากรโดยรวมที่ใช้ในการดำเนินกิจกรรมหรือใช้บริการเพื่อก่อให้เกิดผลผลิต ผลลัพธ์ เช่น จำนวนเงินที่ใช้ในการจัดบริหาร จำนวนบุคลากรที่จำเป็นในการให้บริการ จำนวนวัตถุดิบและอุปกรณ์ที่ใช้การผลิต เป็นต้น

2) ตัวบ่งชี้วัดผลผลิต หมายถึง ตัวบ่งชี้ที่แสดงถึงปริมาณ เช่น จำนวนสิ่งของที่ผลิตได้จากการดำเนินกิจกรรมนั้น ๆ

3) ตัวบ่งชี้วัดผลลัพธ์ หมายถึง ตัวชี้วัดที่แสดงถึงผลสัมฤทธิ์ของกิจกรรม เช่น จำนวนผู้จบการศึกษาที่มีงานทำ เป็นต้น

4. ตัวบ่งชี้วัดผลลัพธ์คุณภาพของการบริการ เช่น ระดับความพึงพอใจของประชาชนที่มีต่อการทำงานขององค์กร จำนวนสินค้าที่บกพร่อง จำนวนใบแจ้งหนี้ที่ผิดพลาด จำนวนหนี้ค้างชำระ เป็นต้น

5. ตัวบ่งชี้วัดประสิทธิภาพ หมายถึง ตัวบ่งชี้วัดผลงานที่แสดงค่าใช้จ่ายต่อหน่วยของผลผลิต หรือระยะเวลาในการให้บริการต่อรายการ (ทศพร ศิริสัมพันธ์, 2547)

กล่าวโดยสรุป การวัดผลการบริหารงานแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ จะเป็นตัวชี้วัดถึงความสำเร็จของการบริหารงานว่าเกิดผลสำเร็จมากน้อยแค่ไหน มีปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานอย่างไร มีวิธีการจัดการกับปัจจัยแห่งความสำเร็จอย่างไร มีการค้นหาแนวทางในการปรับปรุงและรวมไปถึงการพัฒนาองค์กรอย่างไรที่จะทำให้องค์กรเหล่านั้นดำรงอยู่ได้และมีความมั่นคง

2.3.2 ผลสัมฤทธิ์ของความเป็นเครือข่าย

ในกระบวนการทำงานของเครือข่ายนั้น สิ่งหนึ่งที่ได้รับนอกจากผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ คือ ความร่วมมือและความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน โดยจะกล่าวถึงผลสัมฤทธิ์

ของความเป็นเครือข่ายที่ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และการพัฒนาที่ต่อเนื่อง ดังนี้ (พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ, 2547)

1) เกิดกระบวนการเรียนรู้ บุคคลหรือองค์กรที่เข้ามาดำเนินงานร่วมกับเครือข่าย สิ่งหนึ่งที่ถือว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้และเป็นทุนภายในตัวเอง คือ ทุกคนมีความรู้ มีทัศนคติ มีความสามารถ และได้รับประสบการณ์มากขึ้น หลังจากที่ได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และทำงานร่วมกัน โดยกระบวนการเรียนรู้นั้นจะช่วยให้อุบุคคลและองค์กรที่เข้าร่วมได้มีการปรับตัวในการแสวงหาความรู้ในวิธีการใหม่ และแนวร่วมใหม่อย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นผลให้การทำงานในด้านต่าง ๆ ของเครือข่ายมีประสิทธิภาพ

2) การเพิ่มโอกาสในการแก้ไขปัญหา กลุ่มเครือข่ายจำนวนไม่น้อยเช่นกัน ที่พยายามผลักดันในการแก้ไขปัญหาภายในกลุ่มองค์กรของตน แต่ส่วนหนึ่งไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากปัญหาที่ประสบอยู่นั้น เป็นปัญหาที่สลับซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับกลุ่มองค์กรอื่นหรือปัญหาอื่น ๆ การรวมกลุ่มและการประสานงานกับภาคีที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการเพิ่มโอกาสในการแก้ไขปัญหา เพราะเป็นการระดมความคิดเห็นความรู้ และความร่วมมือจากกลุ่มเครือข่ายต่าง ๆ ที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งถ้าไม่มีการรวมตัวเป็นเครือข่าย โอกาสในการลงมือแก้ปัญหานั้นอาจไม่ได้รับการตอบสนอง เพราะการขาดแนวร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ

3) เกิดการพึ่งพาตนเอง เมื่อเครือข่ายมีกระบวนการทำงานที่เข้มแข็งสามารถแก้ไขปัญหาของเครือข่ายได้ การพึ่งพาตนเองในเครือข่ายไม่เพียงแต่เสริมสร้างความเข้มแข็งของตนเอง แต่ยังช่วยส่งเสริมการพัฒนาของสังคมและเพิ่มศักยภาพของเครือข่ายให้ยั่งยืนอย่างยิ่ง ดังนั้น การสร้างเครือข่ายที่สามารถพึ่งพาตนเองจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยสร้างความยั่งยืนและเจริญเติบโตของทุกคนในเครือข่ายได้อย่างเต็มที่ ด้วยความร่วมมือและความเข้าใจต่อกัน ทุกคนสามารถพัฒนาตนเองและเครือข่ายให้เติบโตไปพร้อม ๆ กันได้อย่างยั่งยืน

4) เกิดการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น ในสังคมไทยเครือข่ายที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่นั้นมักจะเป็นเครือข่ายในเชิงพื้นที่ ที่ประชาชนได้ร่วมกันก่อตั้งขึ้น เพราะมองเห็นความสำคัญในการแก้ไขปัญหาในท้องถิ่น โดยเฉพาะการจัดการทรัพยากร ที่เกี่ยวกับ ดิน น้ำ ป่าไม้ ลุ่มน้ำ ซึ่งถ้าหากไม่มีการรวมกลุ่มกัน กระบวนการดังกล่าวอาจไม่เกิดขึ้น และสุดท้ายก็กลายเป็นปัญหาที่ยากต่อการแก้ไข ดังนั้น การรวมกลุ่มกันเป็นเครือข่าย ถือได้ว่าเป็นความสำเร็จของเครือข่ายในการที่จะร่วมกันพัฒนาและจัดการกับทรัพยากรต่าง ๆ ในท้องถิ่นมีพลังขับเคลื่อนในหลายๆ พื้นที่

5) เกิดกระบวนการผลักดันเชิงนโยบาย ปัจจุบันประเด็นปัญหาสาธารณะจำนวนมากน้อยที่เกิดขึ้นและสามารถนำไปสู่ข้อยุติด้วยพลังของเครือข่ายที่เข้มแข็งและการจัดการในเชิง

นโยบาย ตัวอย่างเช่น การรวมตัวกลุ่มองค์กรเครือข่ายที่ทำงานในด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ผลักดันให้เกิด พ.ร.บ. ป่าชุมชน ฉบับประชาชน และการจัดทำมาตรฐานการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมของประเทศ เป็นต้น กระบวนการดังกล่าวถือว่าเป็นพลังของเครือข่ายในการร่วมกันผลักดันประเด็นปัญหาของสังคม เพราะในบางปัญหานั้นมีความเกี่ยวข้องกับองค์กรหลายฝ่าย ซึ่งสามารถแก้ไขได้ด้วยพลังของเครือข่ายและพลังชุมชนในท้องถิ่น เช่นนั้น การประสานความร่วมมือกับเครือข่ายและภาคีอื่น ๆ จะทำให้เครือข่ายมีอำนาจในการต่อรองสูงขึ้น

6) เกิดอำนาจหรือพลัง อำนาจที่แฝงอยู่เกิดขึ้นจากการรวมตัวของกลุ่มองค์กร และเครือข่าย อำนาจหรือการต่อรองนี้จะไม่มีการเกิดขึ้นได้ หากไม่มีการรวมกลุ่มองค์กรต่าง ๆ เข้าด้วยกัน พลังอำนาจของการรวมกลุ่มนี้บางครั้งอาจไม่ส่งผลที่เป็นรูปธรรมโดยตรง แต่จะเกิดเป็นพลังหรือประโยชน์ในทางอ้อมที่บรรดากลุ่มหรือเครือข่ายอื่น ๆ ให้ความเกรงใจและสามารถนำมาเป็นเครื่องมือในการต่อรอง ในด้านเศรษฐกิจสังคมและการเมืองได้

จากที่กล่าวมาข้างต้น ผลสัมฤทธิ์ของเครือข่ายนั้นเพียงเพียงส่วนหนึ่งของความสำเร็จที่เครือข่ายได้รับ สิ่งที่สำคัญกว่าคือความสามัคคีที่มีต่อกันของสมาชิกและผู้คนในสังคม ดังนั้น ความเป็นมิตรภาพและการพึ่งพาอาศัยเป็นสิ่งสำคัญที่ทุกเครือข่ายควรใส่ใจ ซึ่งจะช่วยให้งาน/ภารกิจของเครือข่ายบรรลุผลสำเร็จตามที่คาดหวัง

2.4 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชน

2.4.1 ความหมายของป่าชุมชน

ป่าชุมชน Community Forest หรือ Social Forest ได้มีองค์กร หน่วยงาน และนักวิชาการให้นิยามความหมายที่หลากหลายดังนี้

รตยา จันทรเกียรติ (2544) กล่าวว่าไว้ว่า ป่าชุมชน คือ ฝืนป่าที่ชุมชนช่วยกันบริหารจัดการ ฟื้นฟู ดูแลรักษา ทั้งจากปัญหาของไฟป่า การบุกรุก การแผ้วถางทำลาย การป้องกันผู้บุกรุก การหาของป่าจนเกินพอดี โดยมีลักษณะคล้ายกัน คือ ชุมชนที่ดูแลรักษาป่าชุมชน จะมีกฎระเบียบในการดูแลและใช้ประโยชน์ เป็นต้นว่า การร่วมกันทำแนวกันไฟ การจัดเวรยามเดินลาดตระเวน การเดินสำรวจป่า กติกาในการเก็บของป่า เก็บเห็ด เก็บหน่อไม้ ฯลฯ ป่าชุมชนจะแบ่งพื้นที่ออกเป็นสองส่วนคือ บริเวณพื้นที่อนุรักษ์ และบริเวณพื้นที่ใช้สอย ส่วนสถานะทางกฎหมายของพื้นที่ที่จัดตั้งเป็นป่าชุมชน อาจเป็นป่าสงวนแห่งชาติ พื้นที่สาธารณประโยชน์ และอาจจะอยู่ในพื้นที่ของเขตอุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า

สมศักดิ์ สุขวงศ์ (2550) ได้นิยาม “ป่าชุมชน” ไว้ว่า เป็นคำที่เกิดขึ้นในช่วงเกือบ 30 ปีที่ผ่านมา เป็นทางเลือกในการบริหารจัดการทรัพยากรนิเวศป่าไม้ โดยมีชุมชนเป็นฐาน หรือเป็นการบริหารจัดการทรัพยากรร่วมกันของคนในชุมชนที่มีวิถีปฏิบัติร่วมกัน และเป็นกิจกรรมของคนในพื้นที่ชนบทในการบริหารจัดการทรัพยากรต้นไม้และป่าไม้ เพื่อผลประโยชน์ของครอบครัวและชุมชน และยังเป็นกิจกรรมที่ช่วยสนับสนุนและมอบอำนาจให้ประชาชนในพื้นที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการปลูก การบริหารจัดการ การป้องกัน และการเก็บเกี่ยว เพื่อหาผลประโยชน์จากป่าไม้ ภายใต้ระบบการบริหารจัดการที่ยั่งยืน

สมหญิง สุนทรวงษ์ (2557) ได้ให้นิยามความหมายของคำว่า ป่าชุมชน เป็นวิถีปฏิบัติและเป็นการปรับตัวของการบริหารจัดการทรัพยากรของชุมชน ในการช่วยลดปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางสังคมจากการถูกแย่งเข้ามาซึ่งทรัพยากรของคนในชุมชนเพื่อการพัฒนาประเทศ และเป็นแนวทางหนึ่งในการรักษาพื้นที่ป่าให้เกิดความสมบูรณ์ของนิเวศป่าไม้ เพื่อให้ระบบนิเวศคงความสมดุล เนื่องจากป่าชุมชนเป็นกลไกหลักที่สำคัญที่เป็นช่องทางให้ประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ บริหารจัดการ ฟื้นฟูให้สภาพป่ามีความสมบูรณ์เพิ่มขึ้น และมีการใช้ทรัพยากรและผลผลิตจากป่าได้อย่างมีประสิทธิภาพ

บัณฑิต ศิริรักษ์โสภณ (2561) กล่าวว่า ป่าชุมชนนั้นถือเป็นหนึ่งในฐานทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ โดยเฉพาะการเป็นที่มาของทรัพยากรด้านอาหาร (Food Resource) ให้แก่ชุมชนในประเทศจนถึงปัจจุบันประเทศไทยเริ่มเห็นความสำคัญของความมั่นคงทางอาหาร (Food Security) ซึ่งเป็นหนึ่งในการสร้างความมั่นคงของมนุษย์ (Human Security) และได้มีการนำเอาแนวคิดไปไว้ในยุทธศาสตร์การพัฒนามนุษย์หลากหลายทางชีวภาพ (Biodiversity) และการสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ภายใต้แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 – 2554)

2.4.2 ลักษณะของป่าชุมชน

ประกอบไปด้วย 4 ประเภท ดังนี้

1) เป็นการจัดการทรัพยากรทั้งหมดแบบองค์รวม โดยมองทรัพยากรในชุมชนล้วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน แม้จะให้ความสำคัญกับป่าแต่ไม่แยกส่วนกับการบริหารจัดการทรัพยากรทั้งหมด หรือกล่าวได้ว่าเป็นการจัดการเชิงระบบนิเวศป่าไม้

2) ป่าที่ชุมชนใช้ประโยชน์ไม่ได้ ไม่ใช่ป่าชุมชนเพราะชุมชนได้เลือกที่จะดูแลรักษาป่าแทนการทำลายป่า ดังนั้นชุมชนจึงต้องได้รับประโยชน์จากการรักษาป่าเป็นการทดแทน

3) ต้องมีขอบเขตที่ชาวบ้านสามารถจำแนกจัดแบ่งขนาดของพื้นที่ได้ชัดเจน ไม่ว่าจะ เป็นผืนป่าขนาดเล็กหรือขนาดใหญ่ ที่มีการบริหารจัดการร่วมกันหลายชุมชน ซึ่งการกำหนด ขอบเขตอาจจะทำร่วมกันระหว่างชุมชนต่าง ๆ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องก็ได้

4) ชุมชนมีอำนาจในการบริหารจัดการป่าชุมชนอย่างอิสระและสมาชิกในชุมชนมี ส่วนร่วมในการบริหารจัดการ การร่วมรับผิดชอบและร่วมตัดสินใจ จุดประสงค์และเป้าหมายของ การบริหารจัดการป่าชุมชนต้องมีความสอดคล้องกับความต้องการของคนส่วนใหญ่ในชุมชน

2.4.3 รูปแบบของป่าชุมชน

โดยแบ่งออกเป็น 2 ยุค คือ รูปแบบของป่าชุมชนยุคก่อนการพัฒนา และ รูปแบบของป่า ชุมชนยุคหลังการพัฒนา

2.4.3.1 รูปแบบของป่าชุมชนยุคก่อนการพัฒนา

สำนักส่งเสริมการปลูกป่า ส่วนป่าชุมชน (2540) ได้อธิบาย “ความรู้เรื่องป่าชุมชน ทั่วไป” ไว้ว่า ป่าชุมชนได้มีวิวัฒนาการในประเทศไทยอย่างยาวนาน มีวิธีการแตกต่างกันไป ระหว่างภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศ โดยสอดคล้องกับขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยมความเชื่อ สภาพเศรษฐกิจ และระบบนิเวศของพื้นที่นั้น สภาพการพึ่งพิงป่าไม้ของชุมชน และมีลักษณะ แตกต่างกันไปตามความจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยป่า ฉะนั้นสภาพของชุมชนสามารถจำแนกรูปแบบ ของป่าชุมชนได้ 3 ลักษณะดังนี้

1) ชุมชนที่อยู่ในพื้นที่เกษตรกรรม คือเป็นพื้นที่ห่างไกลจากแหล่งป่าไม้ จึงมี ความขาดแคลนการนำทรัพยากรมาใช้สอยในลักษณะต่าง ๆ เช่น นำไม้มาเพื่อการก่อสร้าง นำไม้ มาทำฟืนหรือถ่าน ทั้งยังมีการแข่งขันทางรูปแบบต่าง ๆ ในการใช้เนื้อที่เพื่อดำเนินกิจการ แหล่งป่า ไม้ที่จะมีขึ้นได้จึงเป็นแหล่งป่าไม้ที่ตั้งอยู่บนที่ดิน ซึ่งมีการควบคุมและคุ้มครองจากหน่วยงานหลาย แห่ง

2) ชุมชนที่อยู่ใกล้เขตป่าไม้ คือเป็นชุมชนแห่งการเกษตรกรรม ส่งผลให้มีความ ต้องการพื้นที่เพื่อสร้างแหล่งทำกินเพิ่มขึ้นตามขนาดของครัวเรือน แต่ที่ดินมีจำกัด ทำให้ต้องอาศัย แหล่งป่าไม้ใกล้เคียงเป็นที่พึ่งพิงเพื่อใช้ประโยชน์ด้านไม้ใช้สอย แหล่งเพาะปลูก แหล่งอาหาร ยา รักษาโรค และแหล่งชับน้ำเพื่อการเกษตร

3) ชุมชนที่อยู่ในเขตป่าไม้ คือเป็นชุมชนที่มีวิถีดำรงชีพพึ่งพิงพื้นที่ป่าไม้ โดย ต้องการป่าไม้เป็นแหล่งที่อยู่อาศัย แหล่งอาหาร สมุนไพรรักษาโรค แหล่งสัตว์น้ำ และพันธุ์พืช ต่าง ๆ

2.4.3.2 รูปแบบของป่าชุมชนยุคหลังการพัฒนา

ป่าชุมชนในประเทศไทยมีพัฒนาการขึ้นมาในสภาพของชุมชน ทั้ง 3 ลักษณะดังกล่าว คือการรักษาพื้นที่ป่าไม้ไว้เพื่อประโยชน์ของชุมชน โดยประชาชนได้ร่วมกันดูแลรักษาไว้ภายใต้จุดมุ่งหมายที่แตกต่างกัน ซึ่งวัตถุประสงค์ของการดูแลรักษาพื้นที่ป่าไม้ สามารถแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ 1) ป่าชุมชนแบบดั้งเดิม และ 2) ป่าชุมชนที่พัฒนาใหม่

1) ป่าชุมชนแบบดั้งเดิม คือ ป่าชุมชนที่ประชาชน/ชาวชุมชนดูแลรักษาพื้นที่ป่าธรรมชาติไว้โดยมีรูปแบบต่าง ๆ ดังนี้

(1) ป่าดอนปู่ตาในภาคอีสาน เป็นสัญลักษณ์ของการรักษาสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่ถูกเชื่อว่าเป็นที่อาศัยของดวงวิญญาณบรรพบุรุษที่มีบทบาทสำคัญในชุมชน การบำรุงรักษาป่าดอนปู่ตาไม่เพียงเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติและสัตว์ป่าเท่านั้น แต่ยังเป็นการรักษาวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่นอย่างมีความเคารพอย่างสูง ชาวบ้านจึงรักษาป่าดอนปู่ตาเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์และสำคัญในชีวิตประจำวันของพวกเขา

(2) ป่าช้าในภาคเหนือ เป็นป่าชุมชนดั้งเดิมในเขตหมู่บ้านหรือวัดที่ใช้เป็นสถานที่เฝ้าหรือฝังศพของผู้เสียชีวิต

(3) ป่าหวนาเป็นป่าชุมชนที่มีบทบาทสำคัญในการรักษาความสมดุลของธรรมชาติในพื้นที่นาและหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียง ป่าหวนาถูกสร้างขึ้นเพื่อป้องกันการพังทลายของหน้าดินและกรวดทรายที่อาจไหลลงมาในพื้นที่นา นอกจากนี้ ป่าหวนายังมีบทบาทในการเก็บรักษาความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่นาเล็ก ๆ รอบบริเวณหมู่บ้าน

(4) ป่าซับน้ำ เป็นป่าชุมชนแบบดั้งเดิมที่ชาวบ้านรักษาไว้เพื่อเป็นแหล่งต้นน้ำสำหรับอุปโภคบริโภคและใช้ในการเกษตรของชุมชนแล้วไหลลงในแม่น้ำให้ชุมชนเมืองนั้นได้มีน้ำใช้ นอกจากนี้ยังเป็นพื้นที่หาของป่า เช่น พืชสมุนไพร เพื่อนำมาเป็นยารักษาโรค

(5) ป่าธรรมชาติในวัด เป็นป่าชุมชนแบบดั้งเดิมได้ถูกดูแลและเก็บรักษาไว้เพื่อให้เกิดความร่มรื่นและเหมาะสมในการปฏิบัติธรรม

(6) ป่าอภัยทาน เป็นป่าชุมชนแบบดั้งเดิมที่เก็บรักษาไว้เพื่อการห้ามล่าสัตว์ทุกประเภท ส่วนใหญ่ป่าอภัยทานจะอยู่ในความดูแลของวัดและมีการกำหนดเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่า ซึ่งถือเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจและศึกษาธรรมชาติ เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า

(7) ป่าอนุรักษ์เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ โดยเน้นการรักษาสภาพป่าไว้ตามสภาพธรรมชาติ ป่าเหล่านี้จะมีจุดดึงดูดความสนใจ เช่น ป่าที่มีถ้ำ มีน้ำตก จะถูกรักษาไว้เพื่อเป็นสาธารณสมบัติให้ทุกคนได้พักผ่อนหย่อนใจ

(8) ป่าอนุรักษ์เพื่อเป็นแหล่งอาหารและใช้สอยอื่น ๆ การรักษาป่าอนุรักษ์เป็นสิ่งสำคัญที่ทุกคนควรมีส่วนร่วม เพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน ไม่เพียงเพื่อการเก็บเกี่ยวอาหารและยาสมุนไพรเท่านั้น แต่ยังเป็นการสร้างรายได้เสริมให้กับชุมชนในพื้นที่นั้นด้วย ดังนั้น การรักษาป่าอนุรักษ์ไม่เพียงเพื่อประโยชน์ของเราเองเท่านั้น แต่ยังเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืนของมนุษย์และธรรมชาติด้วยกันด้วยความรับผิดชอบที่แท้จริง

(9) ป่าชุมชนที่มีลักษณะพิเศษอื่น ๆ เช่น ป่าพรุ (ภาคใต้) ป่าชายเลน (ชายทะเล) ป่าบุ่ง ป่าทาม (ภาคอีสาน) เป็นแหล่งหาปลาทำประมงครัวเรือน แหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำ เพื่อรักษาสมดุลของระบบนิเวศ

2) ป่าชุมชนแบบพัฒนา คือ เป็นผลอันเกิดขึ้นจากการส่งเสริมให้สร้างป่าชุมชนขึ้นใหม่ สำหรับหมู่บ้าน เพื่อเป็นแหล่งทรัพยากรที่ชาวบ้านจะได้พึ่งพาอาศัยได้ เนื่องจากการขาดแคลนแหล่งป่าไม้หรือแหล่งป่าไม้เดิมมีสภาพเสื่อมโทรม มีรูปแบบต่าง ๆ ดังนี้

(1) ป่าปลูกรอบอ่างเก็บน้ำ เป็นป่าชุมชนแบบพัฒนาที่ปลูกในสาธารณะบริเวณรอบอ่างเก็บน้ำ เพื่อป้องกันการพังทลายของดิน และให้ความร่มรื่นเป็นที่พักผ่อน

(2) ป่าปลูกสองข้างทาง เป็นป่าชุมชนแบบพัฒนาที่มีการปลูกต้นไม้ขึ้นบริเวณสองข้างทาง เพื่อให้เกิดร่มเงาเป็นแนวถนนที่สวยงาม และเป็นแนวกันลม

(3) ป่าปลูกเป็นแปลงหรือเป็นหย่อม เป็นการปลูกต้นไม้ในพื้นที่ที่เป็นของชุมชนเพื่อการใช้ประโยชน์ในการรักษาระบบนิเวศสิ่งแวดล้อม ชุมชนจึงร่วมมือกันปลูกต้นไม้เพื่อเพิ่มปริมาณไม้ใช้สอยและสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดีให้กับหมู่บ้านของตนเอง การปลูกต้นไม้นี้เป็นการรักษาและเสริมสร้างคุณค่าของป่าไม้ในลักษณะต่าง ๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อมในชุมชนของเรา ด้วยความร่วมมือของทุกคน เราสามารถสร้างสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืนและมีคุณค่าได้

(4) ป่าปลูกในโรงเรียน เป็นป่าที่ปลูกขึ้นมาใหม่ในบริเวณโรงเรียนเพื่อให้ความร่มรื่นเป็นแหล่งศึกษาพันธุ์ไม้และใช้ประโยชน์ของโรงเรียน

(5) ป่าปลูกในวัด เป็นป่าชุมชนพัฒนาที่ปลูกต้นไม้ขึ้นในบริเวณวัดเพื่อให้เกิดความร่มรื่นเหมาะกับการปฏิบัติธรรม

2.4.4 การบริหารจัดการป่าชุมชน

การจัดการป่าชุมชน คือ การรวบรวมเอาหลักวิชาการสาขาต่าง ๆ ทางวิทยาศาสตร์ ทางเทคนิค ทางเศรษฐศาสตร์ป่าไม้ และทางสังคมศาสตร์ มาใช้ดำเนินการในป่าชุมชน เพื่อผลลัพธ์เชิงบวกในด้านอนุรักษ์ การป้องกัน การปรับปรุงให้ดีขึ้น และให้ได้ผลผลิตสูงสุดและยั่งยืน

นิยม ติวตานนท์ (2531) ได้กล่าวว่า ตามพระราชบัญญัติป่าชุมชนที่มีการนำเสนอและจัดตั้งป่าชุมชนขึ้น จำเป็นต้องมีผู้ดูแล ซึ่งไม่ใช่เจ้าหน้าที่กรมป่าไม้หรือองค์กรหน่วยงานของรัฐ แต่เป็นคณะกรรมการป่าชุมชน ซึ่งคัดเลือกมาจากผู้แทนชุมชน คณะกรรมการหมู่บ้าน และสภาตำบล องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น เพราะเป็นผู้ขอให้มีการจัดตั้งป่าชุมชน จำนวนคณะกรรมการป่าชุมชนแต่ละชุดไม่ได้มีการบัญญัติไว้ แต่เลือกจากคณะบุคคลดังกล่าวข้างต้น ตามคำแนะนำของคณะกรรมการตรวจสอบป่าชุมชนประจำจังหวัด ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่า การกำกับดูแลหรือบริหารจัดการป่าชุมชน เป็นอำนาจหน้าที่ของชุมชน เพื่อให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ที่จะให้ชุมชนมีส่วนในการบริหารจัดการ ดูแลรักษาป่าไม้ ทั้งนี้โดยไม่ตัดอำนาจของพนักงานเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ ซึ่งมีตาม พ.ร.บ ป่าไม้ พ.ร.บ ป่าสงวนแห่งชาติ พ.ร.บ อุทยานแห่งชาติ และ พ.ร.บ สงวนรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ในส่วนของชุมชนเมื่อมีส่วนในการดูแลรักษาป่าไม้แล้วก็ต้องมีบทบัญญัติให้ชุมชนมีสิทธิเกี่ยวกับทรัพยากรของป่า

สมศักดิ์ สามีศรีธรรม (2558) ได้วางยุทธวิธีในการดำเนินการจัดการป่าชุมชน 3 ประการ ดังรายละเอียดพอสังเขปต่อไปนี้

ประการที่หนึ่ง คือ ความคิดริเริ่มของชุมชน โดยป่าชุมชนจะต้องเกิดจากความคิดริเริ่มของคนในชุมชน เพราะเป็นทรัพยากรสำคัญในการพัฒนาป่าไม้ในท้องถิ่นของตน กล่าวได้ว่าจิตสำนึกความผูกพันของชาวบ้านจะเป็นกลไกในการกระตุ้นความพร้อมเรียนรู้ สรรสร้างความคิดริเริ่มด้วยตนเอง โดยไม่รอหน่วยงานภายนอกเข้ามาผลักดัน

ประการที่สอง คือ ความร่วมมือของประชาชนในชุมชน โดยชาวบ้านต้องมีส่วนในการดำเนินงาน 5 ขั้นตอน ได้แก่

1) การมีส่วนร่วมในการระบุปัญหาและความต้องการยังช่วยสร้างความเข้มแข็งให้กับกิจกรรมที่เราจะดำเนินการในชุมชน โดยการรับฟังความต้องการจริง ๆ จะช่วยให้สามารถวางแผนและดำเนินการในทิศทางที่ถูกต้องและเหมาะสมกับความต้องการของชุมชน

2) การมีส่วนร่วมในการวางแผนการดำเนินงาน เป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้สามารถประสบความสำเร็จในการดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นระบบ เพื่อให้การวางแผนเป็นไปตามที่คาดหวัง จำเป็นต้องใช้ข้อมูลที่ได้รับจากประการแรกเพื่อกำหนดวัตถุประสงค์ กิจกรรม และการระดมทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นอย่างเหมาะสม

3) การมีส่วนร่วมในการลงทุนและดำเนินงาน เป็นการนำแผนงานที่วางไว้ไปสู่การลงมือปฏิบัติ โดยชาวบ้านจะเรียนรู้ถึงการทำงานเป็นกลุ่ม การแบ่งงานกันทำ การประสานงาน รวมถึงเป็นการสร้างความรู้สึกร่วมในการเป็นเจ้าของในผลงานที่เกิดขึ้นร่วมกัน

4) การมีส่วนร่วมในการติดตามและควบคุมการดำเนินงานในขั้นตอนต่าง ๆ ตามแผนงานที่กำหนดไว้เป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้ทราบถึงความก้าวหน้าของผลงานและสามารถแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นได้อย่างทันที่

5) มีส่วนร่วมรับผลประโยชน์จากการดูแลป่าชุมชน การดูแลป่าชุมชนเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ทั้งในเชิงเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม

ประการที่สาม คือ ได้รับการสนับสนุนจากภายนอกชุมชน เช่น หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน มักจะช่วยให้การดำเนินงานป่าชุมชนบรรลุผลสำเร็จได้ดีขึ้น ซึ่งการสนับสนุนจากภายนอกประกอบด้วย

- 1) การสนับสนุนด้านความรู้
- 2) การสนับสนุนด้านวัสดุอุปกรณ์
- 3) การสนับสนุนการจัดตั้งกองทุนพัฒนาหมู่บ้านด้านป่าไม้ เป็นการสร้างโอกาสให้กับชุมชนในการเพิ่มรายได้จากการปลูกป่าชุมชน โดยการนำรายได้จากผลผลิตของป่าชุมชนมาเป็นทุนในการพัฒนาตนเอง และใช้ในกิจกรรมบำรุงรักษาป่าและกิจกรรมอื่น ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน นอกจากนี้ยังสร้างความร่วมมือและความเข้มแข็งในชุมชนอีกด้วย ด้วยกองทุนนี้หมู่บ้านจะสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างยั่งยืนและมั่นคงในระยะยาวได้ดีมากขึ้น การสนับสนุนกองทุนนี้เป็นการสร้างสังคมที่ยั่งยืนและมีความยั่งยืนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ชุมชนได้อย่างเหมาะสมและยั่งยืน

กล่าวโดยสรุป การจัดการป่าชุมชน หมายถึง การรวบรวมเอาหลักวิชาการสาขาต่าง ๆ ทางวิทยาศาสตร์ ทางเทคนิค ทางเศรษฐศาสตร์ป่าไม้ และทางสังคมศาสตร์ มาใช้ดำเนินการในป่าชุมชน เพื่อผลลัพธ์เชิงบวกในด้านการอนุรักษ์ การป้องกัน การปรับปรุงให้ดีขึ้น และให้ได้ผลผลิตสูงสุดและยั่งยืน จากการทบทวนวรรณกรรมข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้นำแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชน มาเพื่อสนับสนุนการศึกษาในครั้งนี้ เนื่องจากพบว่าประชากรทั้ง 5 ชุมชน ที่อยู่รอบแนวเขตป่าชุมชนเขาวงมีส่วนสำคัญในการเข้ามามีส่วนร่วมในบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรอบชุมชนให้มีความอุดมสมบูรณ์และโดดเด่นเป็นอย่างมาก

2.5 ข้อมูลทั่วไปของป่าชุมชนเขาวง

2.5.1 ที่ตั้งและอาณาเขต

ป่าชุมชนเขาวงมีเนื้อที่ 6,250 ไร่ อยู่ในเขตตำบลวังตะเฒ่า อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ อยู่ติดบริเวณเขตอุทยานแห่งชาติไทรทอง ซึ่งเป็นพื้นที่ของป่าสงวนแห่งชาติ นายางกลัก

ครอบคลุมพื้นที่ 5 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านท่าโป่ง หมู่ที่ 4 บ้านโนนม่วง หมู่ที่ 8 บ้านวังน้ำเขียว หมู่ที่ 10 บ้านวังอุดม หมู่ที่ 13 และบ้านโป่งนคร หมู่ที่ 17

- บ้านท่าโป่ง ม.4 ประชากร 362 ครั้วเรือน ชาย 297 คน หญิง 305 คน รวม 602 คน
- บ้านโนนม่วง ม.8 ประชากร 384 ครั้วเรือน ชาย 428 คน หญิง 408 คน รวม 836 คน
- บ้านวังน้ำเขียว ม.10 ประชากร 145 ครั้วเรือน ชาย 222 คน หญิง 192 คน รวม 414 คน
- บ้านวังอุดม ม.13 ประชากร 324 ครั้วเรือน ชาย 567 คน หญิง 546 คน รวม 1,113 คน
- บ้านโป่งนคร ม.17 ประชากร 372 ครั้วเรือน ชาย 523 คน หญิง 543 คน รวม 1,066 คน

ชาวบ้านในตำบลวังตะเฒ่า อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ ร่วมกับทางองค์การบริหารส่วนตำบลวังตะเฒ่า กำหนด ผู้ใหญ่บ้าน ดำเนินการจัดตั้งป่าชุมชนด้วยการสนับสนุนของ กรมป่าไม้ และกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในภาค 2 ส่วนแยกที่ 1 โดยผู้ที่จุดประกายความคิดริเริ่ม แก่ชาวบ้านให้เห็นถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ป่าในตำบลนั้นก็คือ นายปลื้ม ภิรมย์ภักดี และ นายสุนทร อำนวย กำหนดตำบลวังตะเฒ่า จนกระทั่งชาวบ้านจำนวน 5 หมู่บ้าน รอบผืนป่าได้ร่วมกัน จัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนรวม 5 คณะ โดยมีเจตจำนงร่วมกันเพื่อสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้น แก่คนในชุมชนด้วยการร่วมกันปกป้อง ดูแล บำรุงรักษา ใช้ประโยชน์ พื้นฟูสภาพป่าและ สิ่งแวดล้อมที่ถูกทำลายให้คืนสภาพกลับมาเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์มีความสมดุลของระบบนิเวศ ตามธรรมชาติ ทั้งพัฒนาผืนป่าให้เป็นแหล่งอาหารของสัตว์ป่า และสมุนไพรสำหรับชุมชน ซึ่งต่อมา องค์การบริหารส่วนตำบลวังตะเฒ่า ได้ดำเนินการรับรองข้อบังคับป่าชุมชนเขาวงให้เป็นข้อบัญญัติ ตำบลในปี พ.ศ. 2546 และมีส่วนร่วมในการส่งเสริมและสนับสนุนในด้านเงินอุดหนุนเพื่อประโยชน์ ต่อการอนุรักษ์และการจัดการป่าชุมชนเขาวง

2.5.2 ลักษณะของป่าชุมชนเขาวง

ป่าชุมชนเขาวงเป็นพื้นที่ที่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาตินายางกลัก มีลักษณะเป็นป่าเบญจพรรณและป่าเต็งรัง ดังนั้นพื้นที่ป่าชุมชนเขาวงจึงเป็นพื้นที่ที่มีต้นไม้จำพวกไม้เต็งไม้รัง ขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก ทั้งยังมีไม้แดง ไม้เหียง ไม้ยางกราด รองลงมาคือสมุนไพรต่าง ๆ เช่น ต้นเหียงอกปลาหมอบ รวมทั้งยังมีของป่าที่เกิดขึ้นตามฤดูกาล เช่น ในช่วงหน้าฝนจะมีเห็ดและดอกกระเจียว ส่วน ผักหวานหรือผักอีลอกก็มีเกือบทั้งปี ทำให้ราษฎรในชุมชนเขาวงสามารถเก็บหาของป่าเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในครัวเรือนทั้งเมื่อเหลือกินเหลือใช้ก็สามารถนำไปขายเพื่อสร้างรายได้ให้เกิดขึ้นแก่ครอบครัวตนเองได้

2.6 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่อง การบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชน: ศึกษากรณีป่าชุมชนเขาวง ตำบลวังตะเฆ่ อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ ได้มีการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยได้จัดแบ่งเป็นกลุ่มตามชื่อเรื่องของงานวิจัย เพื่อนำมาเป็นกรอบประเด็นในการศึกษา ดังนี้

2.6.1 กลุ่มที่ศึกษาวิจัย ผลของการดำเนินการศึกษาที่ผ่านมาของป่าชุมชนเขาวง ตำบลวังตะเฆ่ อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ ประกอบไปด้วย

นริศร์พงศ์ ชำนาญบริรักษ์ (2545) ได้ศึกษา เรื่อง พฤติกรรมการอนุรักษ์ป่าไม้ของราษฎรรอบแนวเขตป่าชุมชนป่าเขาวง ตำบลวังตะเฆ่ อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนมากเป็นหญิง อายุเฉลี่ย 45.1 ปี จบการศึกษาระดับประถมศึกษา มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 4.5 คน จำนวนแรงงานในครัวเรือนเฉลี่ย 2.8 คน มีอาชีพหลักคือทำนา อาชีพรองคือ การรับจ้างทั่วไป ราษฎรส่วนมากไม่มีตำแหน่งในชุมชน และส่วนมากไม่ได้เข้ารับการฝึกอบรมในหลักสูตรราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า ระยะเวลาที่อาศัยในหมู่บ้านเฉลี่ย 18.2 ปี โดยราษฎรส่วนใหญ่ไม่เคยดำรงตำแหน่งเป็นคณะกรรมการป่าชุมชน มีรายได้ที่คิดเป็นเงินสดเฉลี่ยต่อปีครัวเรือนละ 47,155.95 บาท มีขนาดพื้นที่ถือครองทางการเกษตรของครัวเรือน ราษฎรมีระดับทัศนคติที่เห็นด้วยต่อป่าไม้ และมีความเชื่อเกี่ยวกับป่าไม้ ส่วนสภาพปัญหาด้านการอนุรักษ์ป่าไม้ของราษฎรที่พบมาก คือ การลักลอบเก็บหาของป่าในเขตป่าชุมชน ลองลงมา คือ ปัญหาไม่มีงบประมาณเพื่อพัฒนาและอนุรักษ์ป่าชุมชน ราษฎรมีพฤติกรรมการอนุรักษ์ป่าไม้ที่มีระดับการปฏิบัติเป็นประจำ คือ การเลือกเก็บไม้ฟืน โดยเลือกเฉพาะต้นไม้หรือกิ่งไม้ที่แห้งตายและการปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ ข้อบังคับของชุมชนที่ชุมชนร่วมกันกำหนดขึ้น ส่วนพฤติกรรมการอนุรักษ์ป่าไม้ของราษฎรที่ไม่เคยปฏิบัติ คือ การร่วมออกกฎระเบียบ ข้อบังคับเพื่อนำมาใช้กับป่าชุมชน การเข้าร่วมจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านในด้านป่าไม้เพื่อการอนุรักษ์ป่า การร่วมทำแนวป้องกันไฟป่าหรือดับไฟป่า และการร่วมออกลาดตระเวนตรวจบริเวณป่าเพื่อป้องกันการบุกรุกตัดฟันต้นไม้ เมื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการอนุรักษ์ป่าไม้ของราษฎรกับปัจจัยบางประการ พบว่า พฤติกรรมการอนุรักษ์ป่าไม้ของราษฎรรอบแนวเขตป่าชุมชนเขาวงมีความสัมพันธ์กับทัศนคติของราษฎรที่มีต่อป่าไม้ ประสบการณ์การได้รับการฝึกอบรมราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า และรายได้ทั้งหมดของครัวเรือน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

อริราช จารุโสภณ (2554) ได้ศึกษา เรื่อง บทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลในการอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรป่าไม้: ศึกษากรณีป่าชุมชนเขาวง ตำบลวังตะเฆ่ อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ ผลการศึกษาพบว่า องค์การบริหารส่วนตำบลวังตะเฆ่ไม่ทราบบทบาทและอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องโดยตรงต่อการอนุรักษ์และการจัดการป่าชุมชน

เขาวง นอกจากนั้นป่าชุมชนเขาวงยังเป็นพื้นที่ที่อยู่ในความดูแลของกรมป่าไม้ที่ไม่ได้มีการกระจายอำนาจการบริการสาธารณะตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 ทำให้ข้อบัญญัติตำบลวังตะเฒ่า ปี 2546 ไม่ชอบด้วยกฎหมายและใช้บังคับไม่ได้ นอกจากนั้นการศึกษายังพบว่าองค์การบริหารส่วนตำบลวังตะเฒ่ามิได้บังคับใช้อำนาจในส่วนที่ชอบด้วยกฎหมายอย่างเข้มงวด เนื่องจากความสนิทสนมหรือความกลัวว่าจะมีผลต่อ คะแนนเสียงในการเลือกตั้งครั้งต่อ ๆ ไป

เกษราภรณ์ อุ่นเกิด, พสุธา สุนทรห้าว, และ ลดาวัลย์ พวงจิตร (2558) ได้ศึกษา เรื่อง การประเมินมูลค่าคาร์บอนที่กักเก็บในไม้ยืนต้นของป่าชุมชนเขาวง จังหวัดชัยภูมิ ผลการศึกษาพบว่า ป่าชุมชนเขาวง บริเวณป่าเพื่อการอนุรักษ์พบพรรณไม้ 43 ชนิด ความหนาแน่นของพรรณไม้ 133 ต้น/ไร่ มีปริมาณมวลชีวภาพทั้งหมด 84,182.06 ตัน ปริมาณการกักเก็บคาร์บอน 39,565.57 ตันคาร์บอน คิดเป็นปริมาณการดูดซับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ 145,086.93 ตันคาร์บอนไดออกไซด์ และมีมูลค่าการกักเก็บคาร์บอนเท่ากับ 153,792.150 บาท ส่วนป่าชุมชนเขาวงบริเวณป่าเพื่อการใช้ประโยชน์พบพรรณไม้ 49 ชนิด ความหนาแน่นของพรรณไม้ 151 ต้น/ไร่ มีปริมาณมวลชีวภาพทั้งหมด 74,222.74 ตัน ปริมาณการกักเก็บคาร์บอน 34,884.69 ตันคาร์บอน คิดเป็นปริมาณการดูดซับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ 127,922.15 ตันคาร์บอนไดออกไซด์ และมีมูลค่าการกักเก็บคาร์บอนเท่ากับ 289,389,627 บาท ดังนั้นมูลค่าการกักเก็บคาร์บอนของไม้ยืนต้นทั้งหมดของป่าชุมชนเขาวง จังหวัดชัยภูมิ เท่ากับ 289,389,627 บาท ที่ระดับอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 6 ต่อปี ณ ราคาซื้อขายสูงสุด 1,000 บาท/ตันคาร์บอนไดออกไซด์

สรุป เมื่อทำการศึกษางานวิจัยจากกลุ่มที่ศึกษาวิจัย ผลของการดำเนินการที่ผ่านมาของป่าชุมชนเขาวง ตำบลวังตะเฒ่า อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ ทั้ง 2 ฉบับ พบว่า ฉบับแรกได้ศึกษา เกี่ยวกับพฤติกรรมกรรมการอนุรักษ์ป่าไม้ของราษฎรรอบแนวเขตป่าชุมชนป่าเขาวง ส่วนฉบับที่สอง ได้ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลในการอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรป่าไม้ และฉบับที่สามได้ศึกษา เกี่ยวกับการประเมินมูลค่าคาร์บอนที่กักเก็บในไม้ยืนต้นของป่าชุมชนเขาวง ผู้วิจัยจึงเกิดประเด็นที่อยากจะศึกษาเกี่ยวกับการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง ตำบลวังตะเฒ่า อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ

2.6.1 กลุ่มที่ศึกษาวิจัย เกี่ยวกับการบริหารจัดการเครือข่ายและการจัดการป่าชุมชน ประกอบไปด้วย

สร้อยญา จุฑานิล (2556) ได้ศึกษา เรื่อง การบริหารเครือข่ายของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน สำนักงานปฏิบัติการภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผลการศึกษาพบว่า 1) กระบวนการบริหารงานในรูปแบบเครือข่ายของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน สำนักงานปฏิบัติการภาค

ตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบด้วย (1) ด้านยุทธศาสตร์มีการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์เครือข่าย เป็นไปตามแผนของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน และสอดคล้องตามวิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์ของ องค์กร (2) ด้านการออกแบบเครือข่าย พบว่า มีโครงสร้างการบริหารงานภายในเป็นไปตาม พระราชบัญญัติของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนกำหนด และโครงสร้างการทำงานระหว่าง หน่วยงานมีประเภทและรูปแบบเครือข่ายที่คล้ายกัน คือเน้นการทำงานเชิงพื้นที่ เชิงประเด็นงาน หรือประเด็นกิจกรรม และเชิงโครงสร้าง (3) ด้านการเชื่อมโยงเครือข่าย พบว่า ให้ความสำคัญใน การประสานความร่วมมือกับทุกภาคส่วน ทั้งในระดับนโยบายหน่วยงานพัฒนาทั้งภาครัฐและ ภาคเอกชน รวมถึงสถาบันการศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อสนับสนุนให้องค์กรชุมชน และท้องถิ่น สามารถเป็นแกนหลักในการทำงานพัฒนา โดยการประสานงานมีการเชื่อมโยงกับ เครือข่ายต่าง ๆ ประกอบไปด้วย ประชาชน ท้องถิ่น หน่วยงานราชการ และสถาบันการศึกษา (4) ด้านการสร้างผู้นำเชื่อถือ พบว่า มีการสร้างแรงจูงใจ โดยอาศัยสภาพปัญหาของแต่ละชุมชน เป็นพลังผลักดันให้เกิดความต้องการ และตระหนักที่จะรวมตัวเป็นเครือข่าย การวัดผลผลการ ดำเนินงานเป็นไปตามคำรับรองการปฏิบัติงานตามข้อกำหนดของคณะกรรมการพัฒนาระบบ ราชการ และมีการจัดทำรายงานผลการดำเนินงาน เพื่อการตรวจสอบและพัฒนาระบบงาน การดำเนินงานต่อไป มีการสร้างความไว้วางใจโดยอาศัยกิจกรรมที่สามารถสร้างให้สมาชิกใน เครือข่ายได้เรียนรู้ประสบการณ์ร่วมกัน และมีการแบ่งปันความเสี่ยงโดยประเมินความเสี่ยงที่จะ เกิดขึ้น เพื่อให้เกิดการรับรู้ และหาวิธีจัดการที่เหมาะสมในการลดความเสี่ยงให้อยู่ในระดับที่ องค์กรยอมรับได้ และ (5) ด้านการปฏิรูปทรัพยากรมนุษย์ พบว่ามีการพัฒนาทักษะที่เหมาะสม ให้กับเจ้าหน้าที่ภาครัฐที่จะมีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อเพิ่มโอกาสในการดำเนินงานในรูปแบบเครือข่ายให้ ดียิ่งขึ้น

ส่วนปัญหาและอุปสรรคในการบริหารงานในรูปแบบเครือข่ายของสถาบันพัฒนา องค์กรชุมชน สำนักงานปฏิบัติการภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า มีปัญหาเกี่ยวกับวิธีการทำงาน ของ ระบบราชการซึ่งมีความไม่สอดคล้องกันในบริบทของการทำงานเป็นเครือข่าย ทำให้เกิดความ ล่าช้า นอกจากนี้ระบบการทำงานดังกล่าว ยังเป็นอุปสรรคต่อการออกแบบเครือข่ายขององค์กร ทำให้การดำเนินงานในรูปแบบเครือข่ายเป็นไปอย่างไม่ราบรื่น รวมถึงปัญหาที่เกิดจากการ ติดต่อสื่อสาร การสื่อความเข้าใจที่ไม่ตรงกัน ความไม่เข้าใจในเรื่องเครือข่ายในหน่วยราชการ บางส่วน ปัญหาเกี่ยวกับความไว้วางใจระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับชาวบ้าน และปัญหาเกี่ยวกับ บุคลากรในการปฏิบัติงาน ซึ่งยังขาดความพร้อมด้านความรู้ความเข้าใจในบริบทการบริหาร เครือข่าย รวมถึงจำนวนบุคลากรในการปฏิบัติงานมีไม่เพียงพอ ทั้งนี้ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้ 1)

ต้องสร้างให้เกิดเครือข่ายความร่วมมือจากทุกภาคส่วน 2) มีกลไกในการทำงาน และระบบการบริหารจัดการที่มีส่วนร่วม เปิดเผย โปร่งใส และ 3) ลดบทบาทภาครัฐ และสนับสนุนให้องค์กรชุมชนและประชาสังคมเป็นหลักในการพัฒนา เพื่อส่งเสริมให้องค์กรชุมชนเกิดความเข้มแข็งต่อไป

พัชรินทร์ โชคศิริ (2560) ได้ศึกษา เรื่อง การจัดการทรัพยากรร่วม: ศึกษากรณีป่าชุมชนในอำเภอเทพสถิต จังหวัดชัยภูมิ ผลการศึกษาพบว่า ป่าชุมชนทั้ง 2 แห่ง มีความสอดคล้องกับทฤษฎีของ Ostrom 5 ประการ และไม่สอดคล้อง 3 ประการ นอกจากนี้ยังพบว่ามีปัญหาและอุปสรรคในการจัดการป่าชุมชนที่คล้ายคลึงกัน เนื่องด้วยมีอาณาเขต/พื้นที่ติดต่อกัน ตั้งอยู่บนลักษณะภูมิประเทศเดียวกันและมีทรัพยากรทางธรรมชาติเหมือนกัน โดยเฉพาะปัญหาจากการควบคุมจากรัฐ สำหรับการค้นหาแนวทางการพัฒนาระบบการจัดการป่าชุมชน อำเภอเทพสถิต จังหวัดชัยภูมิ กล่าวได้ว่า ทฤษฎีการจัดการป่าชุมชนของ Ostrom มีความเหมาะสมเด่นชัดอย่างยิ่งที่จะนำมาเป็นแนวทางปฏิบัติในการจัดการป่าชุมชนทั้ง 2 แห่ง โดยเฉพาะแนวทางการจัดการป่าชุมชนโดยการเชื่อมโยงกับระบบที่ใหญ่กว่าด้วยภาคีเครือข่าย เพื่อหลีกเลี่ยงการจัดการป่าชุมชนอย่างโดดเดี่ยว โดยปราศจากแรงสนับสนุนจากเครือข่ายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องพร้อมกับข้อค้นพบอันนอกเหนือจากกรอบทฤษฎีของ Ostrom ได้แก่ โครงการพหุอุทยานและภาวะผู้นำ ซึ่งผู้นำจะมีบทบาทสำคัญในการเป็นตัวขับเคลื่อน กระตุ้นชาวบ้านให้พร้อมใจกันและเข้ามามีส่วนร่วมพัฒนาป่าชุมชน สร้างกลไกที่มีความยุติธรรมกับผู้ที่มีสิทธิในทรัพยากรป่า พร้อมสร้างความรู้สึกรักและรู้สึกเป็นเจ้าของทรัพยากรอันทรงคุณค่านั้น ๆ รวมถึงการจัดการป่าชุมชนจะต้องสอดคล้องกับกติกาป่าชุมชนเช่นเดียวกัน

วรปรัชญ์ คำพงษ์, พระครูปลัดวัชรพงษ์, และ อรพินท์ อินวงศ์ (2564) ได้ศึกษา เรื่อง การจัดการป่าไม้แบบมีส่วนร่วมจากเครือข่ายชุมชนสู่การสร้างคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืนจังหวัดน่าน ผลการศึกษาพบว่า 1) สภาพปัญหาการจัดการป่าไม้แบบมีส่วนร่วมจากเครือข่ายชุมชนจังหวัดน่านที่ผ่านมามีปัญหาเรื่องการบุกรุกทำลายป่า พบว่าเกิดจากภาครัฐที่มีนโยบายและออกกฎระเบียบการสัมปทานแก่กลุ่มนายทุน เน้นการค้าขายไม้เชิงพาณิชย์ การบังคับใช้กฎหมายที่เคร่งครัดเน้นการลงโทษ ขาดการบูรณาการการปฏิบัติงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐ และประชาชนอย่างจริงจัง ไม่สอดคล้องกับวิถีการดำรงชีวิตของคนในชุมชนกับป่า และปัญหาที่เกิดจากประชาชนในพื้นที่ใช้พื้นที่ป่าทำการเกษตรเชิงเดี่ยวปลูกข้าวโพด ใช้สารเคมีต่าง ๆ 2) รูปแบบการจัดการป่าไม้แบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายชุมชน พบว่ามีรูปแบบการจัดการป่าไม้แบบมีส่วนร่วมจากเครือข่ายชุมชน คือ (1) การจัดการป่าไม้โดยการจัดสรรพื้นที่ป่าไม้แบบมีส่วนร่วม และ (2) การจัดการป่าไม้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม 3) แนวทางการจัดการป่าไม้แบบมีส่วนร่วม

ร่วมของเครือข่ายชุมชนสู่การสร้างคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืนจังหวัดน่าน คือ (1) การส่งเสริมอาชีพชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (2) การส่งเสริมอาชีพเกษตรวิถีพุทธ โดยประยุกต์หลักสัมมาอาชีพะตามหลักพระพุทธศาสนา ทำให้ชุมชนพื้นที่เป้าหมายพึ่งตนเองได้ มีอาชีพสุจริต มีรายได้ มีตลาดชุมชน มีสุขภาพดี คุณภาพชีวิตของคนในชุมชนเกิดความยั่งยืน

สรุป เมื่อทำการศึกษางานวิจัยจากกลุ่มที่ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชน จะเห็นได้ว่า มีการศึกษาในประเด็นเกี่ยวกับการดำเนินงานในกระบวนการบริหารจัดการเครือข่าย และปัจจัยความสำเร็จในการดำเนินงาน ทำให้พบว่าการดำเนินงานของเครือข่ายที่ประสบความสำเร็จ จะมีปัจจัยความสำเร็จที่แตกต่างกันไปตามบริบทขององค์กรนั้น ๆ

2.7 กรอบแนวคิดในการศึกษา

บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีเป้าหมายเพื่อมุ่งศึกษากระบวนการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง และมุ่งศึกษาถึงประสิทธิผลของการดำเนินงาน รวมถึงการจัดการกับเงื่อนไขแห่งความสำเร็จที่เกิดขึ้น โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ มีขั้นตอนและการดำเนินการวิจัย ดังนี้

- 3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.2 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก
- 3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ
- 3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล
- 3.5 การนำเสนอข้อมูล

3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Document Research) บทความทางวิชาการ ประกาศ กฎหมาย ระเบียบ แผนการปฏิบัติงาน รายงานผลการดำเนินงาน และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field Interview) สำหรับเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง ทั้ง 3 กลุ่ม ที่มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง โดยใช้แบบสัมภาษณ์ (Interview) เนื่องจากต้องการศึกษากระบวนการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง และมุ่งศึกษาถึงประสิทธิผลของการดำเนินงาน รวมถึงการจัดการกับเงื่อนไขแห่งความสำเร็จและปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น

3.2 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

เนื่องจากการศึกษาในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) การเก็บข้อมูลจะใช้การเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ซึ่งผู้วิจัยได้คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อให้ได้ข้อมูลเฉพาะจากบุคคลที่มีข้อมูลเฉพาะเรื่องที่จะศึกษาได้อย่างชัดเจน ครบถ้วนมากที่สุด โดยมีกฎเกณฑ์ที่สำคัญคือเป็นผู้นำชุมชน, ตัวแทนชุมชน, ปราชญ์ชาวบ้าน, ตัวแทนจากเครือข่ายภาคส่วนต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องที่สามารถเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักได้ โดยมีประสบการณ์ในการทำงานเป็นผู้ให้ข่าวสารสำคัญที่จะสามารถให้ข้อมูลในระดับลึกได้ โดยมีเงื่อนไขว่าเป็นผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรมภายในชุมชน เกี่ยวกับ

การบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง ซึ่งการศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยได้จำแนกออกเป็น 3 กลุ่ม จำนวน 13 คน ดังนี้

3.2.1 ประชากรกลุ่มที่ 1

สมาชิกเครือข่ายภาคประชาชนจากชุมชนรอบแนวเขตป่าชุมชนเขาวง ได้แก่ ผู้นำชุมชน ทั้ง 5 หมู่บ้าน จำนวน 5 คน ประกอบด้วย ชุมชนบ้านท่าโป่ง หมู่ 4, ชุมชนบ้านโนนม่วง หมู่ 8, ชุมชนบ้านวังน้ำเขียว หมู่ 10, ชุมชนบ้านวังอุดม หมู่ 13, และบ้านโป่งนคร หมู่ 17 ที่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชน ในฐานะเจ้าของพื้นที่และเป็นผู้ใช้ประโยชน์ โดยผู้วิจัยจะเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยใช้การเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ซึ่งมีประธานป่าชุมชนเป็นผู้แนะนำ

3.2.2 ประชากรกลุ่มที่ 2

บุคลากรจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ บุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลวังตะเฆ่ จำนวน 2 คน ที่มีส่วนร่วมกับการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง โดยใช้การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) และใช้การเลือกตัวอย่างแบบลูกโซ่/บอลหิมะ (Snowball Sampling) ร่วมด้วยเพื่อให้ได้ข้อมูลเพิ่มเติมมากขึ้น

3.2.3 ประชากรกลุ่มที่ 3

บุคลากรจากองค์กรภาครัฐส่วนกลาง ได้แก่ บุคลากรกรมป่าไม้ จำนวน 2 คน บุคลากรกรมอุทยาน สัตว์ป่าและพันธุ์พืช จำนวน 2 คน รวมถึงจากสถานศึกษา จำนวน 2 คน ที่มีส่วนร่วมกับการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง โดยใช้การเลือก กลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) และใช้การเลือกตัวอย่างแบบลูกโซ่/บอลหิมะ (Snowball Sampling) ร่วมด้วยเพื่อให้ได้ข้อมูลเพิ่มเติมมากขึ้น

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ มีการเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ โดยการสัมภาษณ์กับกลุ่มตัวแสดงหลักในพื้นที่ และข้อมูลทุติยภูมิโดยการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ลักษณะของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย

3.3.1 การวิเคราะห์จากเอกสาร (Documentary Analysis)

คือ การศึกษาและวิเคราะห์ ข้อมูลจากจากเอกสารงานวิจัย บทความทางวิชาการ ประกาศ กฎหมาย ระเบียบ แผนการปฏิบัติงาน รายงานผลการดำเนินงาน หรือข่าวสื่อสิ่งพิมพ์ รวมถึงข่าวจากสื่อออนไลน์ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ป่าชุมชนเขาวง รวมทั้งเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งในเชิงข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source) และทุติยภูมิ (Secondary Source) อันจะก่อให้เกิด

ประโยชน์กับการศึกษาครั้งนี้ เพื่อนำมาใช้ในการวิเคราะห์เป็นข้อมูลประกอบและสนับสนุนข้อมูลในส่วนการการสัมภาษณ์ เพื่อให้ผลการศึกษานั้นมีความสมบูรณ์มากขึ้น

3.3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field Interview)

โดยการใช้แบบสัมภาษณ์ (Interview) กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัย แนวคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ เป็นคำถามในลักษณะปลายเปิด โดยอาจมีการเปลี่ยนแปลงหรือเพิ่มเติมแบบสัมภาษณ์ตามความเหมาะสมของกลุ่มเป้าหมาย สถานการณ์และบริบทอื่น ๆ ในระหว่างการสัมภาษณ์ผู้วิจัยอาจใช้เครื่องบันทึกเสียงเพื่อบันทึกการสนทนา กล้องถ่ายภาพและสมุดบันทึก เพื่อบันทึกข้อมูลและบันทึกภาพระหว่างการเก็บข้อมูล

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ที่เป็นการนำเอาเอกสารหรือหลักฐานต่าง ๆ มาวิเคราะห์ด้วยวิธีการเชิงพรรณนาและอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งจะใช้กระบวนการวิเคราะห์และตีความข้อมูลแบบการวิเคราะห์สรุปอุปนัย (Analytic Induction) โดยใช้ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ (Interview) และการค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร (Document Research) เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาใช้วิเคราะห์และสรุปผล รวมถึงเงื่อนไขแห่งความสำเร็จและข้อเสนอแนะในการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง ตำบลวังตะเฆ่ อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ เพื่อแสวงหาข้อค้นพบตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยต่อไป

3.5 การนำเสนอข้อมูล

ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการสัมภาษณ์ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัย และการวิเคราะห์จากเอกสาร หนังสือ เอกสารทางวิชาการ ผลการศึกษาวิจัย ระเบียบและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง ตำบลวังตะเฆ่ อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ จึงนำผลที่ได้จากการศึกษามาเรียบเรียงอย่างเป็นระบบ จากนั้นนำเสนอในรูปแบบของการบรรยายเชิงพรรณนาต่อไป

บทที่ 4

ผลการศึกษา

ในการศึกษาเรื่อง การบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชน: ศึกษากรณีป่าชุมชนเขาวง ตำบลวังตะเฒ่า อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ ซึ่งผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากการค้นคว้าข้อมูลเอกสาร และการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ มีวัตถุประสงค์ในการวิจัย ดังนี้ (1) เพื่อศึกษากระบวนการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง ตำบลวังตะเฒ่า อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ (2) เพื่อศึกษาประสิทธิผลของการดำเนินงานเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง ตำบลวังตะเฒ่า อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ และ (3) เพื่อศึกษาเงื่อนไขแห่งความสำเร็จในการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง ตำบลวังตะเฒ่า อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ เพื่อให้ผลการวิจัยมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ข้างต้น จึงแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

4.1 กระบวนการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง ตำบลวังตะเฒ่า อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ

4.2 ประสิทธิผลของการดำเนินงานเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง ตำบลวังตะเฒ่า อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ

4.3 เงื่อนไขแห่งความสำเร็จในการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง ตำบลวังตะเฒ่า อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ

4.1 กระบวนการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง ตำบลวังตะเฒ่า อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ

กระบวนการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง ตำบลวังตะเฒ่า อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ เป็นการบริหารจัดการเครือข่ายเชิงพื้นที่ หมายถึง มีการรวมตัวของกลุ่มองค์กรเครือข่ายภาคส่วนต่าง ๆ ที่อาศัยพื้นที่ป่าชุมชนเขาวงในการเข้ามาร่วมมือกันทำงานผ่านการบูรณาการร่วมกันและมีกิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ เช่น กิจกรรมเดินสำรวจพื้นที่ป่า กิจกรรมการสำรวจการเกิดไฟป่า เป็นต้น และเป็นการทำงานร่วมกันที่ไม่แยกส่วนภาคต่าง ๆ ออกจากกัน โดยยึดเอาพื้นที่ป่าชุมชนเป็นที่ตั้งแห่งความสำเร็จในการทำงานร่วมกันของทุกฝ่าย กล่าวคือ การเชื่อมโยงองค์กรและเครือข่ายย่อยในพื้นที่เป็นการสร้างความร่วมมือและการทำงานร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ร่วมกัน โดยใช้กระบวนการที่หลากหลาย เช่น การสร้างคณะกรรมการร่วมที่มีผู้แทนจากองค์กรและเครือข่ายย่อยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้มีการประสานงานและการตัดสินใจที่มีความเป็นธรรม การบูรณาการการจัดการเชิงพื้นที่เป็นการรวมกลุ่มทรัพยากรและความเชี่ยวชาญที่มีอยู่ใน

พื้นที่เพื่อให้มีการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นระบบ และการใช้ประเด็นกิจกรรมเป็นภารกิจในการทำงานร่วมกัน เช่น การจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับป่าไม้ การส่งเสริมและการให้ความรู้กับเยาวชน การสร้างศักยภาพในการทำงานร่วมกัน และการสร้างความเข้าใจและความร่วมมือในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับป่าชุมชนร่วมกัน โดยกิจกรรมที่เกิดขึ้นในเครือข่ายดังกล่าวจะมีความสัมพันธ์ทั้งในด้านวัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจ และการใช้ทรัพยากรที่มาจากพื้นที่เป็นสำคัญ จะสร้างความเข้าใจและความร่วมมือที่เข้มแข็งระหว่างองค์กรและเครือข่ายย่อยในพื้นที่

ส่วนโครงสร้างความสัมพันธ์ของเครือข่ายเชิงพื้นที่นั้น จะมีลักษณะกระบวนการทำงานทั้งในแนวดิ่งและแนวราบ โดยมีการรวมศูนย์กิจกรรมเข้าสู่ส่วนกลางคือมีคณะกรรมการป่าชุมชนที่มาจากทั้ง 5 หมู่บ้าน และมีศูนย์ประสานย่อยอยู่ประจำทุกหมู่บ้าน ผู้ทำหน้าที่ คือ ผู้ใหญ่บ้านทำให้เกิดกิจกรรม การสื่อสาร และความเคลื่อนไหว มีแกนนำเป็นผู้ประสานงาน และคณะทำงานในเครือข่ายร่วมกันผลักดันกิจกรรมให้เกิดขึ้นในกลุ่มเพื่อให้องค์กรและเครือข่ายย่อยอื่น ๆ ได้ทำงานตามหน้าที่และภารกิจของตน ในขณะที่ความสัมพันธ์ในแนวราบมีการประสานเครือข่ายตามประเด็นที่มีอยู่ในพื้นที่แล้วมากำหนดกิจกรรมร่วมกัน

และกระบวนการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง ยังเป็นเครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม คือ การบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวงยังเน้นการสร้างความร่วมมือและความเข้าใจร่วมกันระหว่างสมาชิกในเครือข่าย โดยให้ความสำคัญกับการแบ่งปันข้อมูล แลกเปลี่ยนความรู้ และสนับสนุนกันในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ นอกจากนี้ เครือข่ายยังสร้างพื้นที่สำหรับการเรียนรู้ร่วมกัน และส่งเสริมการพัฒนาทักษะและความสามารถของสมาชิกในเครือข่ายเพื่อเสริมสร้างความยั่งยืนในการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนในระยะยาว ด้วยความร่วมมือและความเข้าใจร่วมกันที่มีอยู่ในเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง ทำให้เครือข่ายนี้เป็นตัวอย่างที่ดีในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนและมีประสิทธิภาพ หรือมีพื้นที่ทำกินใกล้เคียงป่าชุมชนที่มองเห็นกิจกรรมแล้วหาแนวร่วมและพัฒนาเครือข่าย กิจกรรมการทำงานของเครือข่ายเชิงประเด็นที่เกิดขึ้นนั้น ส่วนใหญ่จะมีลักษณะมีการทำงาน โดยที่ทุกฝ่ายต่างเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานในระยะเวลาและสถานการณ์ที่เหมาะสม และในขณะเดียวกันแต่ละเครือข่ายก็ทำหน้าที่ตามวัตถุประสงค์หลักของตน โดยไม่สูญเสียความเป็นเอกลักษณ์และความเป็นเครือข่ายที่มีเป้าหมายเฉพาะตน

มีการใช้กลไกโครงสร้างการบริหารในรูปแบบแนวราบ มีของคณะทำงานของแต่ละเครือข่ายที่มาร่วม โดยป่าชุมชนเขาวงได้ตั้งอยู่ใจกลางชุมชนต่าง ๆ ประกอบไปด้วย ชุมชนบ้านท่าโป่ง หมู่ที่ 4, ชุมชนบ้านโนนม่วง หมู่ที่ 8, ชุมชนบ้านวังน้ำเขียว หมู่ที่ 10, ชุมชนบ้านวังอุดม หมู่

ที่ 13, และบ้านโป่งนคร หมู่ที่ 17 ที่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนเขาวง ในฐานะเจ้าของพื้นที่และเป็นผู้ใช้ประโยชน์ โดยมีท้องถิ่นเป็นผู้ทำให้เกิดกระบวนการบริหารจัดการและมีส่วนร่วมภายใต้ความร่วมมือระหว่างหน่วยงานทุกภาคส่วนตั้งแต่ในระดับภาค ระดับจังหวัดและในระดับท้องถิ่น เนื่องจากท้องถิ่นเป็นกลุ่มที่มีบุคลากรและศักยภาพที่สามารถเข้าถึงปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนและมีความพร้อมในการระดมทรัพยากรเพื่อการจัดการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในส่วนการนำนโยบายไปปฏิบัติเป็นอำนาจของคณะกรรมการของทั้ง 5 หมู่บ้านและองค์กรที่อยู่ในเครือข่ายการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายตามที่มีการตกลงกันในที่ประชุม ซึ่งในส่วนของกฎกติกาของป่าชุมชนเขาวง ได้แก่ ชุมชนบ้านท่าโป่ง หมู่ที่ 4, ชุมชนบ้านโนนม่วง หมู่ที่ 8, ชุมชนบ้านวังน้ำเขียว หมู่ที่ 10, ชุมชนบ้านวังอุดม หมู่ที่ 13, และบ้านโป่งนคร หมู่ที่ 17 ตำบลวังตะเฆ่ อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ พื้นที่ดำเนินการทั้งหมด 3,548 ไร่ นั้นทางคณะกรรมการป่าชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้กำหนด ข้อห้าม ไว้ 7 ข้อ บทลงโทษ 2 ข้อ และข้อยกเว้นในการใช้สอยไม้ 2 ข้อ

ในกระบวนการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง ตำบลวังตะเฆ่ อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ ได้เกิดกิจกรรม ดังนี้

4.1.1 กิจกรรมด้านการดูแลรักษาป่า และป้องกันไฟป่า

เป็นกิจกรรมหลักของป่าชุมชนเขาวงที่เน้นไปทางด้านการป้องกัน โดยแบ่งออกเป็น 3 กิจกรรม คือ กิจกรรมการป้องกันไฟป่า กิจกรรมการสร้างแนวเขตป่า และกิจกรรมการป้องกันผู้บุกรุกป่า

จากการศึกษา พบว่า ป่าชุมชนเขาวง ได้จัดกิจกรรมทำแนวเขตป่าชุมชน เนื่องจากป่าชุมชนมีอาณาเขตกว้างเกือบ 4,000 ไร่ ทำให้ไม่มีงบประมาณมากพอที่จะจัดทำรั้วล้อม หรือปักหลักเสาปูนรอบแนวเขตป่าชุมชน ทำได้แค่การทำแนวกันไฟ เพราะเป็นพื้นที่ภูเขาสูงชัน ป่ารกทึบ คนที่เข้าไปปฏิบัติงานสัญจรเข้า-ออกลำบาก อย่างไรก็ตามป่าชุมชนเขาวงมีการป้องกันรักษาป่า โดยการจัดกิจกรรมลาดตระเวน ป่า ส่วนใหญ่จัดลาดตระเวนในช่วงของฤดูแล้ง เนื่องจากสามารถเดินเท้าเข้าไปในป่าได้ ถ้าในช่วงฤดูฝนและฤดูหนาว สภาพป่าจะรกทึบ มีต้นไม้และหญ้าขึ้นอย่างหนาแน่นทั่วพื้นที่ป่า ทำให้ไม่สามารถเดินเท้าเข้าไปได้ การจัดลาดตระเวนโดยคณะกรรมการป่าชุมชน เป็นการลาดตระเวนเป็นประจำทุกปี ทั้งนี้โดยทั่วไปจะสำรวจต้นไม้ที่ขึ้นใหม่ว่ายังเติบโตยืนต้นอยู่ได้หรือไม่ สำรวจต้นไม้ใหญ่ที่มีการอนุรักษ์ไว้ว่ามีการลักลอบตัดไม้หรือไม่ ซึ่งเป็นการสำรวจทรัพยากรหลักในป่าชุมชน อาทิ ต้นไม้ 500 ปี ต้นไม้ใหญ่ พันธุ์ไม้หายาก พืช ผัก สมุนไพร สัตว์ป่า และการจะเกิดไฟป่า เป็นต้น รายละเอียดดังกล่าวคำสัมภาษณ์

“มีการร่วมประชุมกันของประธานป่าชุมชน ประธานต่อนัดหมายคณะกรรมการหมู่บ้านไปพบทั้งหมด หรือบางทีที่ไปก็จะมีผู้ใหญ่บ้าน และคณะกรรมการหมู่บ้าน บ้านละ 3 คน ก็จะไปร่วมประชุมกัน ณ ที่ทำการป่าชุมชนของหมู่บ้าน ซึ่งมีประธานอยู่ตรงนั้น คือ ผู้ใหญ่บ้านทำไปก็เป็นประธานป่าชุมชน อาจจะมีข้อตกลงในการดูแลรักษาป่า ในการป้องกันไฟ บางทีอาจมีหน่วยงานจากข้างนอกเข้ามาอบรมเรื่องการดูแลป่าและป้องกันไฟป่า หรือมีข้อตกลง มอบหมายขอบเขตในการดูแลป่าในการป้องกันไฟป่า ส่วนของบ้านวังอุดมนั้นว่าจะอยู่ตรงไหน จะมีขอบเขตแค่ไหนเพราะส่วนมากแล้วนั้น บ้านวังอุดม จะมีพื้นที่ในการดูแลป่ายาวกว่าหมู่บ้านอื่น เพราะอยู่ทางทิศตะวันออกของป่าชุมชน และต้องมีข้อตกลงร่วมกันในแต่ละหมู่บ้าน ให้ดูแลป่าชุมชนแต่ละด้านได้อย่างไร”

(ผู้ใหญ่บ้านวังอุดม หมู่ 13, การสัมภาษณ์, 24 เมษายน 2567)

4.1.2 กิจกรรมด้านการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

โดยเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการให้ข้อมูลข่าวสารทางด้านป่าชุมชนแก่สาธารณชนทั่วไป โดยการทำป้ายโครงการป่าชุมชน ป้ายแนวเขตป่าชุมชน ป้ายกฎระเบียบ ซึ่งเจ้าหน้าที่ป่าไม้ได้ทำออกแบบการติดตั้งป้ายให้กับป่าชุมชนทุกแห่ง และจัดทำป้ายกฎกติกาของป่าชุมชน โดยเจ้าหน้าที่ป่าไม้จะขอเข้ามาร่วมรับฟังความคิดเห็นต่าง ๆ พร้อมทั้งหารือร่วมกับชาวบ้านในการยอมรับกฎกติกาป่าชุมชน เมื่อชาวบ้านมีมติยอมรับ คณะกรรมการป่าชุมชนจึงทำการติดตั้งป้ายชื่อโครงการป่าชุมชน และป้ายกติกาป่าชุมชนพร้อมกัน ในส่วนป้ายแสดงแนวเขตพื้นที่ป่าชุมชนจะติดป้ายตามแต่ละจุดของแนวเขตป่า เพื่อแสดงอาณาเขตป่าชุมชนแทนการล้อมรั้วรอบแนวเขตป่า เนื่องจากป่าชุมชนมีอาณาเขตกว้างขวางมากและมีพื้นที่บางส่วนติดกับเขตอุทยาน คือ อุทยานแห่งชาติไทรทอง ซึ่งไม่มีการจัดทำรั้วล้อมหรือปักหลักเสาปูนรอบแนวเขตป่าชุมชน เพราะถือว่าเป็นพื้นที่กันชนระหว่างป่าชุมชนกับเขตอุทยาน อีกทั้งไม่มีการทำแนวกันไฟ เพราะถือว่าให้ทั้ง 5 หมู่บ้านสำรวจและทำแนวกันไฟตามลักษณะภูมิประเทศของแต่ละหมู่บ้านซึ่งเป็นแนวกันไฟโดยธรรมชาติ และเป็นแนวกันไฟที่เกิดจากชาวบ้านเข้าไปบุกเบิกสำรวจอีกส่วนหนึ่ง อย่างไรก็ตามยังพบว่า ยังเกิดไฟป่าในช่วงฤดูแล้งอยู่เป็นประจำ ซึ่งสาเหตุเกิดจากคนที่เข้ามาเดินป่าหรือหาของป่า ต้องการถางทางเพื่อให้เดินเข้าออกได้ง่ายขึ้น ในส่วนของกรมป่าไม้ในฐานะหน่วยงานหลัก มีการให้งบประมาณ ตามสภาพปัญหาในแต่ละพื้นที่ของประเทศ โดยจัดสรรแค่เครื่องมือที่จำเป็น เช่น ป้ายโครงการป่าชุมชน (ขนาดใหญ่) ป้ายแนวเขตป่าชุมชน (ขนาดเล็ก) วิทยุสื่อสาร และอุปกรณ์ดับไฟป่า เป็นต้น รายละเอียดดังกล่าวคำสัมภาษณ์

“ ตั้งแต่สมัยก่อน ยังไม่มีเป็นเอกสารในการออกประกาศให้ชาวบ้านได้รู้ว่า มีกรอบ มีระเบียบ มีแผนที่ ที่ออกมาจากทางป่าไม้มาทำให้ แต่มีการยิงพิกัดและชาวบ้านอาจจะไม่เข้าใจ ก็มีการรื้อกล้าบ้าง ก็ใช้กฎระเบียบของคณะกรรมการชาวบ้านก็แจ้งให้ชาวบ้านทราบถึงกติกานี้แล้ว ขึ้นป้ายให้เห็น”

(ประธานป่าชุมชนเขาวง, การสัมภาษณ์, 24 เมษายน 2567)

1) กลุ่มสมาชิกเครือข่ายภาคประชาชนจากชุมชนรอบแนวเขตป่าชุมชนเขาวง

ป่าไม้ เป็นปัจจัยสำคัญของชีวิตมนุษย์ หากไม่มีการปลูกจิตสำนึกในการรักษาป่าไม้ให้กับทุกคนแล้ว จะทำให้การดำรงชีวิตของมนุษย์เป็นไปด้วยความยากลำบาก เจ้าหน้าที่ของรัฐดูแลรักษาป่าไม้โดยหน้าที่พึงกระทำ แต่ชาวบ้านจะสามารถดูแลและหวงแหนป่าไม้ด้วยจิตสำนึกเพื่อรักษาปัจจัยแห่งชีวิตของตนเอง ในหลวงรัชกาลที่ 9 ทรงมีพระราชดำรัสว่า “ควรจะมีป่าไม้หมู่บ้านเสียที ป่าจะได้กลับมา” หมายถึง ชาวบ้านลุกขึ้นดูแลและฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ด้วยตนเอง (สำนักงาน กปร., 2563) “ป่าไม้หมู่บ้าน” ซึ่งหมายถึง ชาวบ้านผู้ซึ่งดูแลป่าและฟื้นฟูป่า ดังนั้นสมาชิกป่าชุมชนและคณะกรรมการจัดการป่าชุมชน รวมถึงเจ้าหน้าที่ป่าชุมชนที่มาจากชาวบ้านคนในชุมชน ตามพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562 ได้กำหนดหน้าที่และอำนาจตามกฎหมายในการดูแลรักษาพร้อมกับสามารถใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนได้ ดังนั้น ตามที่กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยกรมป่าไม้ ได้กำหนดให้มีกฎหมายป่าชุมชนขึ้น จึงเป็นการดำเนินการเพื่อสนองพระราชดำริ ให้มี “ป่าไม้หมู่บ้าน” ผู้ซึ่งดูแลป่าและฟื้นฟูป่า สามารถเข้ามาบริหารจัดการป่าได้ โดยมีกฎหมายป่าชุมชนรองรับ (วันป่าชุมชนแห่งชาติ, 2565) กลุ่มสมาชิกเครือข่ายภาคประชาชนจากชุมชนรอบแนวเขตป่าชุมชนเขาวง ได้แก่ ผู้นำชุมชน ทั้ง 5 หมู่บ้าน จำนวน 5 คน ประกอบด้วย ชุมชนบ้านท่าโป่ง หมู่ที่ 4, ชุมชนบ้านโนนม่วง หมู่ที่ 8, ชุมชนบ้านวังน้ำเขียว หมู่ที่ 10, ชุมชนบ้านวังอุดม หมู่ที่ 13, และบ้านโป่งนคร หมู่ที่ 17 ที่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชน ในฐานะเจ้าของพื้นที่และเป็นผู้ใช้ประโยชน์

จากการศึกษาพบว่า กระบวนการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวงของกลุ่มสมาชิกเครือข่ายภาคประชาชนจากชุมชนรอบแนวเขตป่าชุมชนเขาวง ตำบลวังตะเฆ่ อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ มีการใช้กลไกการบริหารในรูปแบบของคณะทำงาน โดยป่าชุมชนเขาวงได้ตั้งอยู่ใจกลางชุมชนต่าง ๆ ที่มีคณะกรรมการป่าชุมชน หมู่บ้านละ 10 ท่าน ประกอบไปด้วย ชุมชนบ้านท่าโป่ง หมู่ที่ 4, ชุมชนบ้านโนนม่วง หมู่ที่ 8, ชุมชนบ้านวังน้ำเขียว หมู่ที่ 10, ชุมชนบ้านวังอุดม หมู่ที่ 13, และบ้านโป่งนคร หมู่ที่ 17 ที่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนเขาวง ในฐานะเจ้าของพื้นที่และเป็นผู้ใช้ประโยชน์ โดยมีท้องถิ่นเป็นผู้ทำให้เกิดความร่วมมือระหว่างหน่วยงานทุก

ภาคส่วนตั้งแต่ในระดับภาค ระดับจังหวัดและในระดับท้องถิ่น เนื่องจากท้องถิ่นเป็นกลุ่มที่มีบุคลากรและศักยภาพที่สามารถเข้าถึงปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนและมีความพร้อมในการระดมทรัพยากรเพื่อการจัดการแก้ไขปัญหาต่าง โดยใช้เวทีของป่าชุมชนเขาวงเป็นพื้นที่กลางในการอำนวยความสะดวกและเปิดพื้นที่ของป่าชุมชน เพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมกับองค์กรภาคส่วนต่าง ๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมปฏิบัติงาน มีการสนับสนุนงบประมาณและองค์ความรู้ต่าง เป็นระบบจากท้องถิ่น ซึ่งกระบวนการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวงมีการกำหนดบทบาทในเชิงโครงสร้างการทำงานออกมาในรูปแบบของคณะทำงาน คือ คณะกรรมการป่าชุมชน แต่งตั้งขึ้นโดยกลุ่มผู้นำชุมชน แบ่งเป็น หมู่บ้านละ 10 คน เพื่อเป็นกลุ่มบุคคลหลักในการขับเคลื่อนการปฏิบัติงานในระดับพื้นที่ ตามแนวทางนโยบายที่สนับสนุน มีการแก้ไขปัญหาผ่านการความร่วมมือจากกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ในพื้นที่ ทำให้การบริหารจัดการป่าชุมชนเขาวงมีความพร้อมในดำเนินการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ กลุ่มสมาชิกเครือข่ายภาคประชาชนจากชุมชนรอบแนวเขตป่าชุมชนเขาวง เป็นกลุ่มบุคคลที่มีศักยภาพและเป็นกลุ่มบุคคลที่มีความน่าเชื่อถือในพื้นที่ และเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดและทราบปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนในพื้นที่ของตนเองเป็นอย่างดี ในการดำเนินงานบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง ทั้ง 5 หมู่บ้าน มีคณะกรรมการหมู่บ้านละ 10 ท่าน จะทำการคัดเลือกประธานป่าชุมชนเขาวง เพื่อมาเป็นผู้ดำเนินการพัฒนาและขับเคลื่อนภารกิจต่าง ๆ ของป่าชุมชน โดยปัจจุบันทั้ง 5 หมู่บ้านได้เลือกผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4 บ้านท่าโป่ง มาดำรงตำแหน่งเป็นประธานป่าชุมชนเขาวง ซึ่งท่านมีบทบาทในการทำหน้าที่ประสานงานระหว่างเครือข่าย ตลอดจนการประสานกับหน่วยงานภายในและภายนอกเครือข่าย จากการศึกษาพบว่าที่ผ่านมามีผู้นำที่มีความโดดเด่นในเรื่องการบริหารอยู่ 3 ท่าน ได้แก่

- (1) นายปลื้ม ภิรมย์ภักดี ประธานป่าชุมชนเขาวงคนแรก (การสร้างป่า)
- (2) นายสุนทร อำนวย ประธานป่าชุมชนเขาวงคนที่สอง (การสร้างเศรษฐกิจ)
- (3) นางสาวกริยา อุทะปา ประธานป่าชุมชนเขาวงคนปัจจุบัน (การสร้างเครือข่าย)

“ที่มาและความสำคัญต้องพูดถึงบรรพบุรุษหรือบุคคลรุ่นเก่าจนมาถึงมีผู้เจริญรอยตามและปฏิบัติตาม เป็นบันไดสามขั้น คือ ขั้นที่หนึ่ง คือ กลุ่มผู้นำยุคแรกเริ่ม ขั้นที่สอง คือ กลุ่มผู้นำยุคปัจจุบัน และขั้นที่สาม กลุ่มลูกหลานคนรุ่นใหม่ โดยจะต้องเรียนรู้ทางด้านการเกษตร จากปราชญ์ชุมชนที่มีความรู้ เช่น พื้นที่ตรงนี้ คือ บ้านโป่งนคร ที่อุดมสมบูรณ์ มีการเลี้ยงสัตว์บุกเบิกทำสวนทำไร่ ปัจจุบันนี้เป็นนครพอเพียง มีการส่งเสริมในเรื่องของอาชีพอยู่แบบปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวง เมื่อคนไม่ทำลายก็จะทำให้ป่ามีความอุดมสมบูรณ์ และคนที่จะไปใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนเขาวงต้องผ่านการอบรมในนครพอเพียงแห่งนี้ ในเรื่องการใช้ประโยชน์จากป่า อย่างเช่น

การเก็บของป่า มีวิธีเก็บอย่างไรเพื่อไม่ให้ป่าเสียหาย เพราะพื้นที่ป่าชุมชนของเรามีพื้นที่ในการเก็บหาของป่าสองพันกว่าไร่ เราต้องดูแลสิ่งแวดล้อม ต้นไม้ พืชสมุนไพร ที่เราปลูกมาแล้ว ต้นไม้ทุกต้น พื้นที่ทุกพื้นที่ เราต้องร่วมกันดูแลรักษาให้เกิดความยั่งยืน”

(อดีตประธานป่าชุมชนเขาวง, การสัมภาษณ์, 24 เมษายน 2567)

2) กลุ่มบุคลากรจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

คือ องค์กรการบริหารส่วนตำบลวังตะเฆ่ ที่ตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติสภาพำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 ได้แก่ บุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลวังตะเฆ่ จำนวน 2 คน ที่มีส่วนร่วมกับการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง โดยมีส่วนสำคัญในการนำเอาโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ หรือ (OTOP) ซึ่งเป็นโครงการที่ทำให้คนในชุมชนได้นำภูมิปัญญาที่มีอยู่ในป่าชุมชน มาพัฒนาและสร้างสรรค์เป็นผลิตภัณฑ์ เพื่อจำหน่ายสร้างรายได้ให้กับครอบครัว และชุมชน ซึ่งป่าชุมชนเขาวง มีศักยภาพมากเนื่องจากมีทรัพยากรท้องถิ่น ที่หลากหลาย มีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาจากปราชญ์ชาวบ้าน รวมทั้งยังมีป่านุรักษ์และป่าใช้ประโยชน์จากคนในชุมชนทั้ง 5 หมู่บ้าน ที่มีกระบวนการทางความคิด การบริหารจัดการ การดูแลการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นเป็นอย่างดี จากการศึกษาพบว่า กลุ่มบุคลากรจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ พนักงานและเจ้าหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลวังตะเฆ่ ซึ่งเข้ามาร่วมในฐานะปัจเจกบุคคลและเป็นที่ปรึกษาให้เครือข่ายป่าชุมชนเขาวง จึงมีความเข้าใจแนวทางการดำเนินกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ของป่าชุมชนและเห็นความสำคัญของการทำงานของประชาชนทั้ง 5 หมู่บ้าน มีการแก้ไขปัญหาสาธารณะต่าง ๆ โดยผ่านการมีส่วนร่วมร่วมกับป่าชุมชน ขณะที่การปฏิบัติงานของท้องถิ่นมุ่งเน้นไปที่การจัดสวัสดิการทางสังคมตามกรอบนโยบายของภาครัฐ และการประสานขอความร่วมมือจากหน่วยงานอื่น ๆ ในการเข้ามาร่วมมือบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง ทำให้ท้องถิ่นมีบทบาทเป็นกลุ่มที่ทำหน้าที่ในการเชื่อมโยงประสานหน่วยงานภายนอกและส่งเสริมการทำงานของคณะกรรมการหรือผู้ปฏิบัติงานของแต่ละหมู่บ้านได้เป็นอย่างดี รายละเอียดดังกล่าวสัมภาษณ์

“ป่าชุมชนเขาวง มีพื้นที่ทั้งหมด 5 หมู่บ้าน แต่ละหมู่บ้านก็จะมีคณะกรรมการคัดเลือกแต่งตั้งคณะกรรมการ ป่าชุมชนเขาวงก็จะเลือกคณะกรรมการแต่ละบ้านเข้ามา และพอมีคณะกรรมการครบแต่ละหมู่บ้านเสร็จแล้ว ก็จะมาทำข้อตกลงกำหนดว่าเงื่อนไขในการดูแลป่า ต้องทำอย่างไรบ้าง เมื่อมีการส่งตัวแทนเข้ามาซึ่งในที่ประชุมก็จะมีกรรมการประสาน ซึ่งในแต่ละปีก็จะมีการจัดประชุมโดยหลัก ๆ แล้วก็ตามหลักปฏิทิน ก็จะมีช่วงภัยแล้งซึ่งจะมีไฟป่าก็จะออกสำรวจ จุดไหนที่เป็นจุดเสี่ยงที่จะทำให้เกิดไฟป่าได้ หลังจากการประชุมก็จะมีคณะกรรมการส่งหนังสือเข้ามาขอ

งบประมาณสนับสนุนจากทางของหน่วยงานราชการ ในการออกไปให้ความรู้และช่วยในการระงับ ไฟป่าในช่วงเดือนมีนาคมและเดือนเมษายน ในช่วงหน้าแล้ง”

(นิติกร ชำนาญการ, การสัมภาษณ์, 25 เมษายน 2567)

3) กลุ่มบุคลากรจากองค์กรภาคีรัฐส่วนกลาง

ประกอบไปด้วย 3 หน่วยงาน ที่มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง ได้แก่

(1) กรมป่าไม้

โดยกรมป่าไม้ ในฐานะที่เป็นหน่วยงานหลักในการดูแลป่าชุมชนทั่วประเทศ ได้มี เครือข่ายภาคประชาชนทั้งหมด 3 กลุ่มภารกิจ ดังนี้

- 1) เครือข่ายป่าชุมชนกรมป่าไม้
- 2) เครือข่ายราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า (รสป.)
- 3) เครือข่ายความร่วมมือในการควบคุมไฟป่า

โดยชุมชนที่มีการจัดตั้งเป็นป่าชุมชนแล้วจะได้รับการส่งเสริมให้เข้ารับการฝึกอบรม รสป. และได้เข้าร่วมเป็นเครือข่ายความร่วมมือในการควบคุมไฟป่า โดยเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง มีบทบาทภารกิจเชื่อมโยงการทำงานทั้ง 3 ภารกิจของกรมป่าไม้ ดังนี้ 1. มีความร่วมมือกับ เจ้าหน้าที่ ในการดูแลรักษาป่าชุมชนเขาวง มีการจัดกิจกรรมในพื้นที่ป่าชุมชนในวาระและโอกาสที่ สำคัญ มีการเผยแพร่ให้ความรู้และชักชวนสร้างภาคีเครือข่ายป่าชุมชนในพื้นที่ใกล้เคียงและเป็นพี่ เลี้ยงให้คำแนะนำป่าชุมชนที่เกิดขึ้นใหม่หลายแหล่ง และประชาสัมพันธ์การอนุรักษ์ทรัพยากรป่า ไม้ให้บุคคลทั่วไปได้รับทราบอยู่ตลอด 2. มีความร่วมมือกับพนักงานเจ้าหน้าที่ในการป้องกันไฟป่า และควบคุมไฟป่า เช่น รณรงค์และประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการป้องกันไฟป่า มีการเดินลาดตระเวน ตรวจสอบไฟป่า ปฏิบัติงานดับไฟป่า และ 3. มีความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่อุทยานในการป้องกันการ บุกรุกป่า และการลักลอบตัดไม้ในพื้นที่เขตอุทยานและเขตป่าชุมชน จากการศึกษาพบว่า ป่า ชุมชนเขาวงและคณะกรรมการของแต่ละหมู่บ้าน ล้วนแล้วแต่เป็นสมาชิกของเครือข่ายทั้ง 3 กลุ่ม ภารกิจ รายละเอียดดังกล่าวคำสัมภาษณ์

“จะมีผู้ให้ความรู้ในเรื่องของป่า ไม่ว่าจะเป็นส่วนกลางส่วนราชการ มีการนำเสนอถึง ที่มาที่ไปอย่างไร และมีข้อห้ามอย่างไร ส่วนทั้งสามองค์กรเป็นส่วนที่สนับสนุนและอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพต้องแลกเปลี่ยนกันในด้านภูมิปัญญา มีการจัดอบรม แลกเปลี่ยนความรู้ พุดคุยเสนอแนะแนวคิด มีวิทยากรให้ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบของการบริหาร จัดการเรื่องของป่าชุมชน และนำไปปรับตามความเหมาะสมตามภูมิภาคนั้น ๆ เมื่อเจอปัญหา ก็ แก้ไขปัญหา และหางบประมาณเงินทุนมาสนับสนุน ในส่วนการศึกษาดูงานเราก็ไม่ได้รอแค่

ภาครัฐมีมาตรฐานสนับสนุน แต่เราก็ร่วมระดมทุนในการซื้ออุปกรณ์เครื่องมือ เครื่องมือ ทางภาคส่วนกลาง ส่วนราชการก็มาสนับสนุนบางหน่วยงานก็มีงบประมาณให้เพียงแค่วิทยาของงบประมาณเข้าไป และหากมีการประกวดหรือการแข่งขันหากได้รับรางวัลก็เก็บเป็นเงินทุน”

(รองประธานเครือข่ายป่าชุมชนระดับจังหวัดชัยภูมิ, การสัมภาษณ์, 24 เมษายน 2567)

(2) กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช

ป่าชุมชนเขาวงได้รับการจัดตั้งป่าชุมชนโดยกรมป่าไม้ และมีพื้นที่อยู่ใกล้แนวเขตพื้นที่อนุรักษ์ ซึ่งเป็นป่ากันชน (Buffer Zone) ให้กับพื้นที่อนุรักษ์ได้เป็นอย่างดีและสมาชิกป่าชุมชนเขาวงได้เข้าไปมีส่วนร่วม คือ เป็นอาสาสมัครพิทักษ์อุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช (อส.) โดยมีการทำงานร่วมกับพนักงานเจ้าหน้าที่ของอุทยาน ในการดูแลรักษาการป้องกันไฟป่าและควบคุมไฟป่า และร่วมป้องกันการบุกรุกและการลักลอบตัดไม้ ตลอดจนจนถึงแจ้งข่าวสารการกระทำผิดเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้รอบแนวเขตพื้นที่อนุรักษ์และพื้นที่ป่าชุมชน ฉะนั้นแล้วการมีพื้นที่ที่อยู่ติดต่อกันจึงเป็นบริเวณจุดผ่อนปรนให้ชุมชนที่อยู่ใกล้เขตอนุรักษ์ ได้ใช้ประโยชน์และพึ่งพาตามกฎหมายของอุทยานแห่งชาติ ซึ่งจะช่วยลดปัญหาการเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ เนื่องจากป่าชุมชนเขาวงได้มีพื้นที่ติดกับเขตอุทยานแห่งชาติไทรทอง

จากการศึกษาพบว่า กลุ่มบุคคลากรจากองค์การภาครัฐส่วนกลาง ได้แก่ หัวหน้าและเจ้าหน้าที่จากอุทยานแห่งชาติไทรทอง ซึ่งเข้ามามีส่วนร่วมในฐานะปัจเจกบุคคลและเป็นพี่ปรึกษาให้เครือข่ายป่าชุมชนเขาวง เพราะมีความเข้าใจในแนวทางการดำเนินกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ เกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้และเห็นความสำคัญของการดำเนินงานของป่าชุมชนเขาวง รายละเอียดดังคำสัมภาษณ์

“จากการบริหารจัดการป่าชุมชน โดยหลักแล้วทางหน่วยสนับสนุนหลัก คือ กรมป่าไม้ อุทยานเองในฐานะที่เป็นพื้นที่ติดต่อกัน ก็จะได้มีการให้ข้อมูลแจ้งปัญหาหรือรับทราบและนำไปสู่การแก้ไขของคณะกรรมการป่าชุมชน โดยเฉพาะท่านประธานป่าชุมชนก็เป็นคณะกรรมการที่ปรึกษาอุทยานด้วย และมีการพูดคุยได้นำเรียนอยู่บ้างบางครั้งคราว ในกรณีที่มีปัญหาหรือทางประธานและคณะกรรมการมาพูดคุยเรามีการร่วมมือกันอยู่แล้ว ปกติก็จะสนับสนุนคนพร้อมทั้งเครื่องมือ เตรียมพร้อมเมื่อเกิดไฟป่าทางอุทยานไทรทองก็จะเข้าไปร่วมควบคุมกำกับดูแล แนนอนทางการบริหารจัดการเครือข่าย เรายังไม่มีเครือข่ายก็ต้องมีหลายหน่วยงานมาเป็นองค์ประกอบกิจกรรมที่เราทำจึงจะสำเร็จ”

(หัวหน้าอุทยานแห่งชาติไทรทอง, การสัมภาษณ์, 25 เมษายน 2567)

(3) สถานศึกษา รอบแนวเขตป่าชุมชนเขาวง

ได้แก่ โรงเรียนบ้านท่าโป่ง และโรงเรียนบ้านวังอุดม ที่เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของป่าชุมชนเขาวง โดยการนำของผู้บริหารของโรงเรียนทั้ง 2 แห่ง เพื่อปลูกจิตสำนึกให้กับเด็กนักเรียนได้เกิดการรักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่รอบตัวและในฐานะที่พวกเขาจะได้รับไม่ต่อจากคนรุ่นเก่าในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่เหลืออยู่ในป่าชุมชนเขาวง รายละเอียดดังกล่าวในคำสัมภาษณ์

“ความพึงพอใจอีกอย่างหนึ่ง คือ มีการขยายเครือข่ายป่าชุมชนเขาวงออกไปในทุก ๆ อำเภอของจังหวัดชัยภูมิ มีองค์กรที่กว้างขวาง มีโรงเรียน และมหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ มาศึกษาดูงาน ทำให้เชื่อมั่นว่าความยั่งยืนจะเกิดจากที่ลูกหลานมีจิตสำนึก และก็จะมีความยั่งยืนหลายชั่วอายุคน เมื่อมีความเชื่อมั่นมีความรู้ก็ทำให้เรามีภูมิคุ้มกัน ปัจจัยที่ทำให้ประสบความสำเร็จอีกอย่าง คือ ความสามัคคี ได้พึ่งพาอาศัยกันในแต่ละทำงานเพื่อขับเคลื่อนให้เกิดความสำเร็จต่อองค์กร และการทำงานในรูปแบบของการบริหารจัดการตามหลักบวร คือ บ้าน วัด โรงเรียน เป็นปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จของทุกภาคส่วนที่มีการร่วมด้วยช่วยกัน”

(อดีตประธานป่าชุมชนเขาวง, การสัมภาษณ์, 24 เมษายน 2567)

กิจกรรม/ การดำเนินงาน กระบวนการบริหาร จัดการเครือข่ายป่า ชุมชนเขาวง	1) กลุ่มสมาชิก เครือข่ายภาค ประชาชนจากชุมชน รอบแนวเขตป่าชุมชน เขาวง	2) กลุ่มบุคลากร จากองค์กร ปกครองส่วน ท้องถิ่น	3) กลุ่มบุคลากร จากองค์กรภาครัฐ ส่วนกลาง
1) การจัดตั้งกลุ่ม เครือข่าย	-กลุ่มผู้ทำกิจกรรม -กลุ่มผู้ลงมือปฏิบัติดูแล รักษาป่าชุมชน	-กลุ่มสนับสนุนและ ประสานงาน เครือข่ายกับองค์กร ภาคส่วนอื่น ๆ	-กลุ่มส่งเสริมและ การให้คำปรึกษาแก่ เครือข่าย
2) การจัดบทบาท หน้าที่ของสมาชิก ในเครือข่าย	-มีบทบาทในระดับ กิจกรรม/การทำงานดูแล รักษาป่าชุมชน (ทีมทำ)	-มีบทบาทในระดับ การสนับสนุนและ ประสานงาน (ทีมนำ)	-มีบทบาทในระดับ ส่งเสริม/และการให้ คำปรึกษา (ทีมหนุน)

3) การจักระบบติดต่อสื่อสาร	-มีการเรียกประชุมจากประธานป่าชุมชนทุกครั้งเมื่อเกิดปัญหาขึ้นกับป่าชุมชนเขาวง	-มีการนำเอาข้อมูลที่ได้รับจากการประชุม การออกกฎระเบียบ มาแจ้งต่อที่ประชุมอย่างสม่ำเสมอ	-มีการนำเอาองค์ความรู้ใหม่ๆ มาฝึกอบรม ถ่ายทอดให้ป่าชุมชน
4) การจักระบบการเรียนรู้ร่วมกัน	-มีกิจกรรมเดินสำรวจป่า -มีกิจกรรมการปลูกป่า	-มีโครงการสนับสนุนและกิจกรรมให้ทำร่วมกันอยู่ตลอด	-มีโครงการอบรมให้ความรู้แก่ป่าชุมชนเขาวงอย่างสม่ำเสมอ
5) การจักระบบสารสนเทศ	-คณะทำงานหมู่บ้านละ 10 คน ในสร้างการรับรู้ให้คนในชุมชน	-สนับสนุนงบประมาณทำป้ายประกาศ	-สนับสนุนและส่งเสริมองค์ความรู้ด้านวิชาการ

ภาพประกอบ 3 ตารางรูปภาพ แสดงกระบวนการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง ตำบลวังตะเฆ่ อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ

ที่มา: ปรับปรุงจาก นันธิดา จันทรศิริ (2558)

จะเห็นได้ว่ากระบวนการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง ตำบลวังตะเฆ่ อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ ทั้ง 3 กลุ่มเครือข่าย มีการเชื่อมโยงการทำงานผ่านกลไกการทำงานในรูปแบบคณะกรรมการ ซึ่งอยู่ในรูปแบบไม่เป็นทางการ มีการทำงานร่วมกับทุกภาคส่วนของสังคม ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้นำท้องถิ่น กลุ่มข้าราชการและลูกจ้างของรัฐ โดยมีการปฏิสัมพันธ์ด้วยการสื่อสารทั้งภายในและภายนอกเครือข่ายในลักษณะของการมีส่วนร่วมในขั้นตอนของการดำเนินงาน คือ กลุ่มสมาชิกเครือข่ายภาคประชาชนจากชุมชนรอบแนวเขตป่าชุมชนเขาวง เป็นกลุ่มที่มีบทบาทในการเป็นผู้ลงมือปฏิบัติและดูแลรักษาป่าของตนเอง ตามมาด้วยกลุ่มบุคลากรจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่มีบทบาทในระดับการสนับสนุนงบประมาณและเครื่องมือและยังเป็นกลุ่มที่รับหน้าที่ประสานงานกับภาคส่วนต่าง ๆ และกลุ่มสุดท้าย คือ กลุ่มบุคลากรจากองค์กรภาครัฐส่วนกลาง ประกอบไปด้วย เจ้าหน้าที่จากกรมป่าไม้ เจ้าหน้าที่จากกรมอุทยาน สัตว์

ป่าและพันธุ์พืช และบุคลากรจากโรงเรียนทั้งสองแห่งรอบแนวเขตป่าชุมชนเขาวง ที่ล้วนแล้วแต่มีบทบาทในระดับของการส่งเสริมให้การสนับสนุนและให้คำปรึกษาแก่ป่าชุมชนเขาวง ทั้งสิ้น

4.2 ประสิทธิภาพของการดำเนินงานเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง ตำบลวังตะเฆ่ อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ

จากการสัมภาษณ์ บุคลากรจากทั้ง 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มสมาชิกเครือข่ายภาคประชาชนจากชุมชนรอบแนวเขตป่าชุมชนเขาวง กลุ่มบุคลากรจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มบุคลากรจากองค์กรภาครัฐส่วนกลาง จากการดำเนินงานเครือข่ายป่าชุมชนเขาวงได้เกิดประสิทธิผล ดังนี้

1) เกิดกระบวนการเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และทำงานร่วมกันยังช่วยสร้างความเข้มแข็งให้กับเครือข่ายด้วย ผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์มากขึ้นจะสามารถช่วยเหลือผู้อื่นในเครือข่ายได้ และเมื่อมีการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์กันอย่างต่อเนื่อง จะสร้างสัมพันธ์ที่แข็งแกร่งและเชื่อมโยงกันอย่างมีประสิทธิภาพ รายละเอียดดังกล่าวคำสัมภาษณ์

“เมื่อเกิดไฟป่าทางอุทยานไพรทองก็จะเข้าไปร่วมควบคุมกำกับดูแล แนนอนทางการบริหารจัดการเครือข่ายเรายังไม่มีเครือข่ายก็ต้องมามีหลายองค์ประกอบ ถึงจะสำเร็จ ฉะนั้นหลายอย่างที่ชุมชนเข้มแข็งแล้วก็ไม่สามารถจะดำเนินการได้ครบถ้วนสัมฤทธิ์ผลตามเจตนารมณ์ส่วนที่เกี่ยวข้องขององค์กรที่เกี่ยวข้องหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ที่สำคัญเนื่องจากชุมชนที่ตั้งมาด้วยภารกิจ ด้วยความเป็นคนความเป็นจิตอาสาทำให้เรื่องของอำนาจหน้าที่เรื่องของการใช้กฎข้อบังคับอาจจะไม่หนาแน่นเปรียบพร้อมเหมือนกับเจ้าหน้าที่ ประกอบกับหน่วยสนับสนุนหลักหรือรอง ทั้งฝ่ายปกครองก็ดีทั้งราชการก็ดีอย่างไรก็ตามมีมือกันทุกภาคส่วน”

(หัวหน้าอุทยานแห่งชาติไพรทอง, การสัมภาษณ์, 25 เมษายน 2567)

2) การเพิ่มโอกาสในการแก้ไขปัญหา กลุ่มเครือข่ายทั้ง 3 กลุ่ม มีความร่วมมือผลักดันในการแก้ไขปัญหาภายในกลุ่มองค์กรของตน แต่ส่วนหนึ่งไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากปัญหาที่ประสบอยู่นั้น เป็นปัญหาที่สลับซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับกลุ่มองค์กรอื่นหรือปัญหาอื่น ๆ การรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายและร่วมมือกันประสานงานกับภาคีที่เกี่ยวข้อง จะเป็นการเพิ่มโอกาสในการแก้ไขปัญหาได้ดีขึ้น เพราะเป็นการระดมความคิดเห็นจากฝ่ายต่าง ๆ ที่เข้าร่วม และจะนำไปสู่การหากลวิธีแก้ไขปัญหาออกมาอย่างเป็นรูปธรรม แต่ถ้าไม่มีการรวมตัวเป็นเครือข่าย โอกาสและทางเลือกในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ก็จะลดน้อยลง เพราะไม่ได้รับการตอบสนองและไม่เกิดการลงมือแก้ไขเพราะขาดแนวร่วมจากองค์กรอื่น ๆ ในการดำเนินงาน รายละเอียดดังกล่าวคำสัมภาษณ์

“มีการนัดหมายมาหากันโดย โทรหากัน นัดพูดคุยแจ้งคณะกรรมการว่ามีการประชุมเรื่องนี้เกี่ยวกับป่าชุมชน ขออนุญาตนัดหมายให้คณะกรรมการหมู่บ้านท่านมาเสนอแนะหาแนวทาง ใน

เรื่องของอุทยานไทรทองก็เชิญอุทยานไทรทองมาเพื่อป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นเกี่ยวกับอุทยาน และป่าชุมชนเขาวง และช่วยกันตอบปัญหาที่เกิดขึ้น มีเป้าหมายเดียวกันคือการอนุรักษ์ร่วมกัน ไม่ให้เสียพื้นที่ ไม่ให้พื้นที่เสียหาย ทำข้อตกลงร่วมกันระหว่างคณะกรรมการป่าชุมชนและอุทยาน โดยมีพยานเป็นป่าไม้ นายอำเภอ อ.บ.ต. รั้วรั้วทราบ”

(ประธานป่าชุมชนเขาวง, การสัมภาษณ์, 24 เมษายน 2567)

3) เกิดการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น ในปัจจุบันเครือข่ายที่กำลังเกิดขึ้นนั้นมักจะเป็น เครือข่ายเชิงพื้นที่ ที่ประชาชนได้ร่วมกันก่อตั้งขึ้น เพราะพบเจอปัญหาและอยากหาวิธีในการแก้ไข ปัญหาในท้องถิ่นที่ตนอาศัยอยู่และเกิดกิจกรรมความร่วมมือ โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในการ บริหารจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็น ดิน น้ำ ป่าไม้ และแหล่งน้ำ เป็นต้น ซึ่งถ้าหาก ไม่มีการรวมกลุ่มกัน กระบวนการดังกล่าวอาจไม่เกิดขึ้น และสุดท้ายก็กลายเป็นปัญหาที่ยากต่อ การแก้ไข ดังนั้น การรวมกลุ่มของทั้ง 5 หมู่บ้าน รวมเป็นเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง จึงถือได้ว่า เป็น ความสำเร็จของเครือข่ายในการร่วมกันพัฒนาและจัดการกับทรัพยากรในท้องถิ่นของป่าชุมชนเขาวง รายละเอียดดังกล่าวคำสัมภาษณ์

“เป็นบันไดสามขั้นและต้องเรียนรู้ทางด้านการเกษตร จากป่าชุมชนที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีการเลี้ยงสัตว์บุกเบิกทำไร่ตรงนี้เป็นนครพอเพียงส่งเสริมในเรื่องของอาชีพอยู่แบบปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงของในหลวง คนไม่ทำลายก็จะทำให้ป่ามีความอุดมสมบูรณ์ คนที่จะไปใช้ ประโยชน์ต้องผ่านการอบรมในการใช้ประโยชน์จากป่า อย่างเช่น การเก็บของป่า ที่มีพื้นที่ใช้ ประโยชน์มากกว่า 2000 ไร่ เราต้องดูแลสิ่งแวดล้อมที่ปลูกฝังมาแล้ว ต้นไม้ทุกต้น พื้นที่ทุกพื้นที่เรา ต้องร่วมกันดูแลให้เกิดความยั่งยืน แต่ทางส่วนกลางบางคนก็มองว่าทำไปทำไมทำไปก็ทำให้เกิด ไฟป่า เกิดจากการขาดความรู้จากป่าชุมชนดังนั้นจึงควรสานต่อความรู้ ไปยังคณะกรรมการป่า ชุมชนถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์และต้องมีกฎข้อบังคับในรูปแบบของการมีส่วนร่วม”

(อดีตประธานป่าชุมชนเขาวง, การสัมภาษณ์, 24 เมษายน 2567)

4) เกิดกระบวนการผลักดันเชิงนโยบาย ปัจจุบันเราพบว่ามีปัญหาสาธารณะที่เกิดขึ้น อย่างมากมาย แต่เราสามารถแก้ไขปัญหาเหล่านี้ได้ด้วยการผลักดันเชิงนโยบายที่มีอิทธิพลมากขึ้น การผลักดันเชิงนโยบายนี้เป็นการใช้พลังของเครือข่ายและการจัดการในเชิงนโยบายเพื่อสร้าง ความยุติธรรมแก้ไขปัญหาสาธารณะที่เกิดขึ้น เครือข่ายเป็นสิ่งที่สำคัญในการร่วมกันผลักดัน ปัญหาสาธารณะ เพราะบางครั้งปัญหาที่เกิดขึ้นมีความเกี่ยวข้องกับหลายฝ่าย ดังนั้นการเชื่อมต่อกับเครือข่ายและภาคอื่น ๆ จะช่วยเพิ่มอำนาจให้กับเครือข่ายในการต่อรอง นอกจากนี้ การศึกษา และวิเคราะห์ข้อมูลเป็นสิ่งสำคัญในการแก้ไขปัญหาในเชิงนโยบาย หากเราสามารถเสนอข้อมูล

และข้อเท็จจริงอย่างถูกต้อง กระบวนการนี้จะช่วยนำเราสู่การแก้ไขปัญหาในเชิงนโยบายได้อย่างมีประสิทธิภาพ รายละเอียดดังกล่าวจะกล่าวถึงในลำดับถัดไป

“ประธานหรือผู้ที่เกี่ยวข้องมองว่า มีผู้ใดบ้างที่ปรึกษาหรือคณะที่ทำงานหรือองค์ประกอบหลักการจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชน สามารถจะทำจัดตั้งหรือให้มาช่วยเป็นที่ปรึกษาในการจัดการป่าชุมชนได้สำเร็จมากขึ้น โดยผู้ที่มีอำนาจและหน้าที่ กฎหมายใหม่ ๆ ระเบียบใหม่ ๆ ขึ้นมา ความเป็นป่าชุมชนเขาวงเป็นป่าชุมชนที่มีอายุมากกว่า 30 กว่าปี กฎกติกาที่ยังถูกขัดขวางจากรุ่นสู่รุ่น ที่ถ่ายทอดกฎหมายระเบียบปัจจุบันโดยเฉพาะที่ปรึกษาอย่างเป็นทางการ องค์การอย่างทางการ เช่นผู้ว่าราชการจังหวัด ท่านนายอำเภอ เป็นประธาน เป็นนายทะเบียนประจำอำเภอ”

(หัวหน้าอุทยานแห่งชาติไทรทอง, การสัมภาษณ์, 25 เมษายน 2567)

4.3 เจ็อนไขแห่งความสำเร็จในการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง ตำบลวังตะเฆ่ อำเภอนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ

4.3.1 ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ

จากการสัมภาษณ์ บุคลากรจากทั้ง 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มสมาชิกเครือข่ายภาคประชาชน จากชุมชนรอบแนวเขตป่าชุมชนเขาวง 2) กลุ่มบุคลากรจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 3) กลุ่มบุคลากรจากองค์กรภาครัฐส่วนกลาง จึงสรุปได้ว่ามีปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง ตำบลวังตะเฆ่ อำเภอนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ มีดังนี้

กลุ่มตัวแสดงที่มีบทบาทในกระบวนการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง

เป็นกลุ่มของตัวแสดงที่มีบทบาทในกระบวนการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง และยังมีบทบาทในการดำเนินงานของป่าชุมชนเขาวงอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ยุคแรกของการจัดตั้งเป็นป่าชุมชนจนถึงปัจจุบัน โดยจัดเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มตัวแสดงใน เครือข่าย ป่าชุมชนเขาวงและ บพบาท	กลุ่มสมาชิก เครือข่ายภาค ประชาชนจากชุมชน รอบแนวเขตป่า ชุมชนเขาวง	กลุ่มบุคลากร จากองค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น	กลุ่มบุคลากร จากองค์กรภาครัฐ ส่วนกลาง
1.ผู้นำชุมชน	จำนวน 5 คน - ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4,8,10,13,17	ไม่มี	จำนวน 2 คน -รองประธานเครือข่าย ป่าชุมชนระดับจังหวัด ชัยภูมิ -กรรมการเครือข่ายป่า ชุมชนระดับจังหวัด ชัยภูมิ
2.ผู้นำท้องถิ่น	ไม่มี	จำนวน 2 คน -นายกองค์การบริหาร ส่วนตำบลวังตะเฆ่ -ปลัดองค์การบริหาร ส่วนตำบลวังตะเฆ่	ไม่มี
3.ข้าราชการและ ลูกจ้างของรัฐ	ไม่มี	ไม่มี	จำนวน 4 คน -หัวหน้าอุทยาน แห่งชาติไทรทอง -เจ้าหน้าที่หน่วย พิทักษ์อุทยาน แห่งชาติไทรทองที่ทท. 1 (เขาวง) -ผู้อำนวยการโรงเรียน บ้านท่าโป่ง -ผู้อำนวยการโรงเรียน บ้านวังอุดม

4.บทบาทของ เครือข่ายในการ ทำงานร่วมกัน	มีบทบาทในระดับ กิจกรรม/การทำงาน (ทีมทำ)	มีบทบาทในระดับ การสนับสนุนและ ประสานงาน (ทีม นำ)	มีบทบาทในระดับ ส่งเสริม/และการให้ คำปรึกษา (ทีม หนุน)
--	---	---	--

ภาพประกอบ 4 ตารางรูปภาพ กลุ่มตัวแสดงที่มีบทบาทในกระบวนการบริหารจัดการ
เครือข่ายป่าชุมชนเขาวง

ที่มา: ผู้วิจัย นรววิชญ์ ไสภารักษ์

1. ความสามัคคี ที่เกิดจากทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วม และมีผู้นำที่เป็นนัก
ประสานงานและชักจูงบุคคลหรือหน่วยงานต่าง ๆ ให้เข้าร่วมและดำเนินงานไปด้วยกัน

รายละเอียดดังกล่าวคำสัมภาษณ์

“ปัจจัยที่ทำให้ประสบความสำเร็จอีกอย่าง คือ ความสามัคคี ได้พึ่งพาอาศัยกันในคณะทำงาน
เพื่อขับเคลื่อนให้เกิดความสำเร็จต่อองค์กร และการทำงานในรูปแบบของการบริหารจัดการตาม
หลักบวร คือ บ้าน วัด โรงเรียน เป็นปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จของทุกภาคส่วนที่มีการร่วมด้วย
ช่วยกัน”

(รองประธานเครือข่ายป่าชุมชนระดับจังหวัดชัยภูมิ, การสัมภาษณ์, 24 เมษายน 2567)

“ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดความสำเร็จก็คือ คนทุกคนช่วยกัน ก็ทำให้เกิดความสำเร็จ ปัญหาที่
เจอก็จะมี การตัดไม้ทำลายป่า ถ้าขาดความศรัทธาต่อป่า ป่าก็จะหายไป”

(ประธานป่าชุมชนเขาวง, การสัมภาษณ์, 24 เมษายน 2567)

“คณะกรรมการป่าชุมชนที่อนุรักษ์ป่าชุมชน ร่วมกันทำงาน ทุกคนมีความมุ่งมั่นและมีใจ
รักในการดูแลป่า ก็จะทำให้เกิดความสำเร็จเพราะมีการปฏิบัติตามที่ดีและรับฟังร่วมกัน”

(อดีตเลขาป่าชุมชนเขาวง, การสัมภาษณ์, 24 เมษายน 2567)

“คือ ความเชื่อความศรัทธา แล้วก็การทำงานที่ไม่หวังผลประโยชน์ ถ้าจะรักป่าไม่ว่า
หน่วยงานราชการหรือประชาชน ถ้ามีใจที่จะอนุรักษ์แล้วทุกอย่างก็จะสำเร็จได้ แต่ถ้าเกิดว่าเขา
โดนบังคับเขาก็ไม่เกิดความสำเร็จ เงื่อนไขของความสำเร็จ คือ การอยากได้ป่าที่มีอุดมสมบูรณ์”

(นิติกร ชำนาญการ, การสัมภาษณ์, 25 เมษายน 2567)

**2. การสนับสนุนและการประสานงาน จากบุคลากรจากองค์กรปกครองส่วน
ท้องถิ่น ได้แก่ บุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลวังตะเฆ่**

รายละเอียดดังกล่าวคำสัมภาษณ์

“หน่วยงานต่าง ๆ ที่ส่งเสริมด้านทรัพยากรด้านงบประมาณ ก็จะส่งผลให้ประสบความสำเร็จในการบริหารจัดการป่า ท้องถิ่นก็เป็นงบประมาณทางด้านบุคลากร เครื่องไม้เครื่องมือ ส่วนทางป่าไม้และอุทยานก็จะเป็นทางด้านวิชาการ เรื่องกฎหมาย”

(ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 4, การสัมภาษณ์, 24 เมษายน 2567)

“หนึ่งคืองบประมาณ สองคือกำลังแรงงาน แล้วก็การมีส่วนร่วม สรุปคือ การมีส่วนร่วม นั้นเองก็คือถ้าไม่มีป่าก็จะกระทบต่อการดำรงชีวิตของเขา มันผูกโยงว่าป่ามันมีประโยชน์ถ้าป่าไม่มีคนก็อยู่ไม่ได้”

(นักวิเคราะห์นโยบายและแผน, การสัมภาษณ์, 25 เมษายน 2567)

3. การส่งเสริมและการให้คำปรึกษา จากบุคลากรจากองค์กรภาครัฐส่วนกลาง ได้แก่ บุคลากรกรมป่าไม้ บุคลากรกรมอุทยาน สัตว์ป่าและพันธุ์พืช และจากสถานศึกษา รอบแนวเขตป่าชุมชนเขาวง

รายละเอียดดังคำสัมภาษณ์

“ก็ยังเชื่อมั่นอยู่เสมอว่าการร่วมมือกันในการบริหารจัดการและปฏิบัติการกิจใด ๆ ก็ตามย่อมมีความสำเร็จได้ดีกว่าทำโดยลำพัง เชื่อกันในการบริหารจัดการว่าบุคลากรที่มีการร่วมมือร่วมมือกัน จริงจังในการแก้ไขปัญหา การบริหารจัดการป่าชุมชนเขาวงก็จะให้ผลสัมฤทธิ์ที่เกิดประสิทธิภาพเพียงแต่ว่าความเชื่อมั่นจะเห็นผลไวและเห็นผลช้าก็ขึ้นอยู่กับความเข้มแข็งของคณะกรรมการหรือท่านประธาน ต้องรวบรวมความกล้าหาญหรือผู้ที่เกี่ยวข้องก็จะเกิดผลสำเร็จโดยเร็ววัน”

(หัวหน้าอุทยานแห่งชาติไทรทอง, การสัมภาษณ์, 25 เมษายน 2567)

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ในการศึกษา เรื่อง การบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชน: ศึกษากรณีป่าชุมชนเขาวง ตำบลวังตะเฒ่า อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ โดยได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์และจากการค้นคว้าเอกสาร สำหรับการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยจะทำการอภิปรายระหว่างผลการวิจัยที่ได้กับการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องว่ามีความเหมือนหรือแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร เพื่อทำการยืนยันหรือปฏิเสธวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องข้างต้น ซึ่งมีประเด็นการอภิปราย ดังนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.1. สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ได้ศึกษา กระบวนการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง ตำบลวังตะเฒ่า อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ โดยใช้วิธีการดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก จากกลุ่มตัวแสดงที่มีบทบาทในกระบวนการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง ทั้ง 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มสมาชิกเครือข่ายภาคประชาชนจากชุมชนรอบแนวเขตป่าชุมชนเขาวง กลุ่มบุคลากรจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มบุคลากรจากองค์กรภาครัฐส่วนกลาง จำนวน 13 คน สามารถสรุปผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์การศึกษา ดังนี้

5.1.1 กระบวนการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง ตำบลวังตะเฒ่า อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ

กระบวนการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวงของกลุ่มสมาชิกเครือข่ายภาคประชาชนจากชุมชนรอบแนวเขตป่าชุมชนเขาวง ตำบลวังตะเฒ่า อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ มีการใช้กลไกการบริหารในรูปแบบของคณะกรรมการ โดยป่าชุมชนเขาวงได้ตั้งอยู่ใจกลางชุมชนต่าง ๆ ที่มีคณะกรรมการป่าชุมชน หมู่บ้านละ 10 ท่าน ประกอบไปด้วย ชุมชนบ้านท่าโป่ง หมู่ที่ 4, ชุมชนบ้านโนนม่วง หมู่ที่ 8, ชุมชนบ้านวังน้ำเขียว หมู่ที่ 10, ชุมชนบ้านวังอุดม หมู่ที่ 13, และบ้านโป่งนคร หมู่ที่ 17 ที่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนเขาวง ในฐานะเจ้าของพื้นที่ และเป็นผู้ใช้ประโยชน์

โดยมีกลุ่มท้องถิ่นเป็นผู้ทำให้เกิดกระบวนการบริหารจัดการและทำให้เกิดความร่วมมือระหว่างหน่วยงานทุกภาคส่วนตั้งแต่ในระดับภาค ระดับจังหวัดและในระดับท้องถิ่น เนื่องจากท้องถิ่นเป็นกลุ่มที่มีบุคลากรและศักยภาพที่สามารถเข้าถึงปัญหาความเดือดร้อนของประชาชน และมีความพร้อมในการระดมทรัพยากรเพื่อการจัดการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ โดยใช้เวทีของป่าชุมชนเขาวงเป็นพื้นที่กลางในการอำนวยความสะดวกและเปิดพื้นที่เพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมกับองค์กรภาคส่วนต่าง ๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมปฏิบัติงาน มีการสนับสนุนงบประมาณและองค์ความรู้ อย่างเป็นระบบจากท้องถิ่น ซึ่งกระบวนการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวงมีการกำหนดบทบาทในเชิงโครงสร้างการทำงานออกมาในรูปแบบของคณะทำงาน คือ คณะกรรมการป่าชุมชน แต่งตั้งขึ้นโดยกลุ่มผู้นำชุมชน แบ่งเป็น หมู่บ้านละ 10 คน เพื่อเป็นกลุ่มบุคคลหลักในการขับเคลื่อนการปฏิบัติงานในระดับพื้นที่ ตามแนวทางนโยบายที่สนับสนุน มีการแก้ไขปัญหาผ่านการความร่วมมือจากกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ในพื้นที่ ทำให้การบริหารจัดการป่าชุมชนเขาวงมีความพร้อมในดำเนินการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ กลุ่มสมาชิกเครือข่ายภาคประชาชนจากชุมชนรอบแนวเขตป่าชุมชนเขาวง เป็นกลุ่มบุคคลที่มีศักยภาพและเป็นกลุ่มบุคคลที่มีความน่าเชื่อถือในพื้นที่ และเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดและทราบปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนในพื้นที่ของตนเองเป็นอย่างดี ในการดำเนินงานบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง จะทำการคัดเลือกประธานป่าชุมชนเขาวง เพื่อมาเป็นผู้นำในการพัฒนาและขับเคลื่อนภารกิจต่าง ๆ ของป่าชุมชน โดยปัจจุบันได้มีการเลือกผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4 บ้านท่าโป่ง มาดำรงตำแหน่งเป็นประธานป่าชุมชนเขาวง ซึ่งท่านมีบทบาทในการทำหน้าที่ประสานงานระหว่างเครือข่าย ตลอดจนการประสานกับหน่วยงานภายในและภายนอกเครือข่าย กลุ่มบุคลากรจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ พนักงานและเจ้าหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลวังตะเฒ่า ซึ่งเข้ามามีส่วนร่วมในฐานะปัจเจกบุคคล และเป็นพี่ปรึกษาให้เครือข่ายป่าชุมชนเขาวง ซึ่งมีความเข้าใจแนวทางการดำเนินกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ของชุมชนในท้องถิ่นและให้ความสำคัญกับคุณภาพชีวิตของประชาชนในท้องถิ่น มีการแก้ไขปัญหาสาธารณะที่เกิดขึ้น โดยผ่านการมีส่วนร่วมบริหารจัดการกับป่าชุมชนเขาวง ขณะที่การทำงานของท้องถิ่นมักมุ่งเน้นไปที่การจัดสวัสดิการทางสังคมตามกรอบนโยบายของภาครัฐ และการประสานขอความร่วมมือจากหน่วยงานอื่น ๆ เป็นหลัก การเข้ามามีส่วนร่วมในคณะทำงานและเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง ทำให้มีบทบาทเป็นกลุ่มที่คอยเชื่อมประสานหน่วยงานภายนอกและส่งเสริมการทำงานของคณะกรรมการป่าชุมชนหรือผู้ปฏิบัติงานของแต่ละหมู่บ้านได้เป็นอย่างดี และกลุ่มบุคลากรจากองค์กรภาครัฐส่วนกลาง ได้แก่ หัวหน้าและเจ้าหน้าที่จากอุทยานแห่งชาติไทรทอง รวมถึงบุคลากรจากสถานศึกษารอบป่าชุมชนเขาวง ซึ่งเข้า

มามีส่วนร่วมในฐานะปัจเจกบุคคลและเป็นที่ปรึกษาให้เครือข่ายป่าชุมชนเขาวง เพราะพื้นที่ป่าชุมชนเขาวงและพื้นที่เขตอุทยานมีพื้นที่ติดต่อกัน อีกทั้งมีความเข้าใจในแนวทางการดำเนินกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ ของป่าชุมชนเขาวง

กล่าวโดยสรุป กระบวนการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง ตำบลวังตะเฒ่า อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ ทั้ง 3 กลุ่มเครือข่าย มีการเชื่อมโยงการทำงานผ่านกลไกการทำงานในรูปแบบคณะทำงาน ซึ่งอยู่ในรูปแบบไม่เป็นทางการ มีการดำเนินงานร่วมกับทุกภาคส่วนของสังคม ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน ผู้นำท้องถิ่น กลุ่มข้าราชการและลูกจ้างของรัฐ โดยมีการปฏิสัมพันธ์ด้วยการสื่อสารทั้งภายในและภายนอกเครือข่ายในลักษณะของการมีส่วนร่วมในขั้นตอนของการดำเนินงาน คือ กลุ่มสมาชิกเครือข่ายภาคประชาชนจากชุมชนรอบแนวเขตป่าชุมชนเขาวง เป็นกลุ่มที่มีบทบาทในการเป็นผู้ลงมือปฏิบัติและดูแลรักษาป่าของตนเอง ตามมาด้วยกลุ่มบุคลากรจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่มีบทบาทในระดับการสนับสนุนงบประมาณและเครื่องมือและยังเป็นกลุ่มที่รับหน้าที่ประสานงานกับภาคส่วนต่าง ๆ และกลุ่มสุดท้าย คือ กลุ่มบุคลากรจากองค์กรภาครัฐส่วนกลาง ประกอบไปด้วย เจ้าหน้าที่จากกรมป่าไม้ เจ้าหน้าที่จากกรมอุทยาน สัตว์ป่าและพันธุ์พืช และบุคลากรจากโรงเรียนทั้งสองแห่งรอบแนวเขตป่าชุมชนเขาวง ที่ล้วนแล้วแต่มีบทบาทในระดับของการส่งเสริมให้การสนับสนุนและให้คำปรึกษาแก่ป่าชุมชนเขาวงทั้งสิ้น

5.1.2 ประสิทธิภาพของการดำเนินงานเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง ตำบลวังตะเฒ่า อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ

1) เกิดกระบวนการเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และทำงานร่วมกันยังช่วยสร้างความเข้มแข็งให้กับเครือข่ายด้วย ผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์มากขึ้นจะสามารถช่วยเหลือผู้อื่นในเครือข่ายได้ และเมื่อมีการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์กันอย่างต่อเนื่อง จะสร้างสัมพันธ์ที่แข็งแกร่งและเชื่อมโยงกันอย่างมีประสิทธิภาพ

2) การเพิ่มโอกาสในการแก้ไขปัญหา กลุ่มเครือข่ายทั้ง 3 กลุ่ม มีความร่วมมือผลักดันในการแก้ไขปัญหาภายในกลุ่มองค์กรของตน แต่ส่วนหนึ่งไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากปัญหาที่ประสบอยู่นั้น เป็นปัญหาที่สลับซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับกลุ่มองค์กรอื่นหรือปัญหาอื่น ๆ ในการรวมกลุ่มและประสานงานกับภาคีที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการเพิ่มโอกาสในการแก้ไขปัญหา เพราะเป็นการระดมความคิดเห็นจากฝ่ายต่าง ๆ ที่เข้าร่วม ซึ่งจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม ถ้าไม่มีการรวมตัวเป็นเครือข่ายแล้ว โอกาสในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ อาจไม่ได้รับการตอบสนองและไม่เกิดการแก้ไขเพราะขาดแนวร่วมจากองค์กรอื่น ๆ ในการดำเนินงาน

3) เกิดการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น ในปัจจุบันเครือข่ายที่กำลังเกิดขึ้นนั้นมักจะเป็นเครือข่ายเชิงพื้นที่ที่ประชาชนได้ร่วมกันก่อตั้งขึ้น เพราะพบเจอปัญหาและอยากหาวิธีในการแก้ไขปัญหาในท้องถิ่นที่ตนเองอาศัยอยู่และเกิดกิจกรรมความร่วมมือ โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็น ดิน น้ำ ป่าไม้ และแหล่งน้ำ เป็นต้น ซึ่งถ้าหากไม่มีการรวมกลุ่มกัน กระบวนการดังกล่าวอาจไม่เกิดขึ้น และสุดท้ายก็กลายเป็นปัญหาที่ยากต่อการแก้ไข ดังนั้น การรวมกลุ่มของทั้ง 5 หมู่บ้าน รวมเป็นเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง จึงถือได้ว่าเป็นความสำเร็จของเครือข่ายในการร่วมกันพัฒนาและจัดการกับทรัพยากรในท้องถิ่นของป่าชุมชนเขาวง

4) เกิดกระบวนการผลักดันเชิงนโยบาย ปัจจุบันเราพบว่ามีปัญหาสาธารณะที่เกิดขึ้นอย่างมากมาย แต่เราสามารถแก้ไขปัญหาเหล่านี้ได้ด้วยการผลักดันเชิงนโยบายที่มีอิทธิพลมากขึ้น การผลักดันเชิงนโยบายนี้เป็นการใช้พลังของเครือข่ายและการจัดการในเชิงนโยบายเพื่อสร้างความยุติธรรมแก้ไขปัญหาสาธารณะที่เกิดขึ้น เครือข่ายเป็นสิ่งที่สำคัญในการร่วมกันผลักดันปัญหาสาธารณะ เพราะบางครั้งปัญหาที่เกิดขึ้นมีความเกี่ยวข้องกับหลายฝ่าย ดังนั้นการเชื่อมต่อกับเครือข่ายและภาคอื่น ๆ จะช่วยเพิ่มอำนาจให้กับเครือข่ายในการต่อรอง นอกจากนี้ การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลเป็นสิ่งสำคัญในการแก้ไขปัญหาในเชิงนโยบาย หากเราสามารถเสนอข้อมูลและข้อเท็จจริงอย่างถูกต้อง กระบวนการนี้จะช่วยนำเราสู่การแก้ไขปัญหาในเชิงนโยบายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5.1.3 เจ็อนไขแห่งความสำเร็จในการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง ตำบลวังตะเฒ่า อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ

1) ความสามัคคี ของสมาชิกป่าชุมชนเขาวง ทั้ง 5 ชุมชน ที่ร่วมด้วยช่วยกันและการมีผู้นำที่เป็นนักประสานงานและชักจูงบุคคลหรือหน่วยงานต่าง ๆ ให้เข้าร่วมและดำเนินงานไปด้วยกัน

2) การสนับสนุนและการประสานงาน จากบุคลากรจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ บุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลวังตะเฒ่า

3) การส่งเสริมและการให้คำปรึกษา จากบุคลากรจากองค์กรภาครัฐส่วนกลาง ได้แก่ บุคลากรกรมป่าไม้ และบุคลากรกรมอุทยาน สัตว์ป่าและพันธุ์พืช รวมถึงบุคลากรจากสถานศึกษารอบป่าชุมชนเขาวง

5.2 อภิปรายผลการศึกษา

การศึกษากระบวนการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง ตำบลวังตะเฒ่า อำเภอหนองบัวระเหว โดยมีประเด็นที่พบจากการศึกษา คือ การดำเนินกิจกรรมในแต่ละด้านของกลุ่มของตัว

แสดงที่มีบทบาทในกระบวนการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง ซึ่งผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้มาอภิปรายตามหลักแนวคิดทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

5.2.1 กิจกรรมด้านการดูแลรักษาป่า ป้องกันไฟป่า และกิจกรรมด้านการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

ป่าชุมชนเขาวง ได้จัดกิจกรรมทำแนวเขตป่าชุมชน เนื่องจากป่าชุมชนมีพื้นที่ดำเนินการทั้งหมด 3,548 ไร่ ไม่มีงบประมาณมากพอที่จะจัดทำรั้วล้อม หรือปักหลักเสาปูนรอบแนวเขตป่าชุมชน ทำได้แค่การทำแนวกันไฟ เพราะเป็นพื้นที่ภูเขาสูงชัน ป่ารกทึบ คนที่เข้าไปปฏิบัติงานสัญจรเข้า-ออกลำบาก อย่างไรก็ตามป่าชุมชนเขาวงมีการป้องกันรักษาป่า โดยการจัดกิจกรรมลาดตระเวนเพื่อสำรวจป่า ส่วนใหญ่จัดลาดตระเวนในช่วงของฤดูแล้ง เนื่องจากสามารถเดินเท้าเข้าไปในป่าได้ ถ้าในช่วงฤดูฝนและฤดูหนาว สภาพป่าจะรกทึบ มีต้นไม้และหญ้าขึ้นอย่างหนาแน่นทั่วพื้นที่ป่า ทำให้ผู้สำรวจไม่สามารถเดินเท้าเข้าไปได้ การจัดลาดตระเวนโดยคณะกรรมการป่าชุมชนทั้ง 5 หมู่บ้าน เป็นการจัดลาดตระเวน เป็นประจำทุกปี ทั้งนี้โดยทั่วไปจะสำรวจต้นไม้ที่ขึ้นใหม่ว่ายังเติบโตยืนต้นอยู่ได้หรือไม่ สำรวจต้นไม้ใหญ่ที่ได้ทำการอนุรักษ์ไว้ว่ามีการตัดไม้หรือไม่ กล่าวคือ เป็นการสำรวจทรัพยากรหลักในป่าชุมชน อาทิ ต้นไม้ 500 ปี ต้นไม้ใหญ่ พันธุ์ไม้หายาก พืช ผัก สมุนไพร สัตว์ป่า และการจะเกิดไฟป่า รวมถึงกิจกรรมด้านการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการให้ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ เกี่ยวกับป่าชุมชนแก่สาธารณชน โดยการทำป้ายโครงการป่าชุมชน ป้ายแนวเขตป่าชุมชน ป้ายกฎระเบียบ ซึ่งเจ้าหน้าที่ป่าไม้จะเป็นผู้ออกแบบและติดตั้งป้ายให้กับป่าชุมชนทุกแห่ง ในส่วนป้ายกฎกติกาของป่าชุมชน กรมป่าไม้จะส่งเจ้าหน้าที่มาร่วมรับฟังความคิดเห็น พร้อมทั้งหารือร่วมกับชาวบ้านในการยอมรับกฎกติกาต่าง ๆ ของป่าชุมชน เมื่อชาวบ้านได้มีมติยอมรับคณะกรรมการป่าชุมชนจึงติดตั้งป้ายชื่อป่าชุมชน และป้ายกติกาป่าชุมชนพร้อมกัน ส่วนป้ายแสดงแนวเขตพื้นที่ป่าชุมชน จะติดป้ายตามแต่ละจุดของแนวเขตป่า เพื่อแสดงอาณาเขตป่าชุมชนแทนการล้อมรั้วรอบแนวเขตป่า เนื่องจากป่าชุมชนมีอาณาเขตกว้างขวางมากและมีพื้นที่บางส่วนติดกับเขตอุทยาน คือ อุทยานแห่งชาติไทรทอง ซึ่งไม่มีการจัดทำรั้วล้อมหรือปักหลักเสาปูนรอบแนวเขตป่าชุมชน เพราะถือว่าเป็นพื้นที่กันชนระหว่างป่าชุมชนกับเขตอุทยาน อีกทั้งไม่มีการทำแนวกันไฟ เพราะถือว่าให้ทั้ง 5 หมู่บ้านสำรวจและทำแนวกันไฟตามลักษณะภูมิประเทศของแต่ละหมู่บ้านซึ่งเป็นแนวกันไฟโดยธรรมชาติ และเป็นแนวกันไฟที่เกิดจากชาวบ้านเข้าไปบุกเบิกสำรวจอีกส่วนหนึ่ง อย่างไรก็ตามยังพบว่า ยังเกิดไฟป่าในช่วงฤดูแล้งอยู่เป็นประจำ ซึ่งสาเหตุเกิดจากคนที่เข้ามาเดินป่าหรือหาของป่าต้องการถางทางเพื่อให้เดินเข้าออกได้ง่ายขึ้น ในส่วนของกรมป่าไม้ในฐานะหน่วยงานหลัก มีการให้งบประมาณ ตามสภาพปัญหาในแต่ละพื้นที่ของประเทศ โดยจัดสรรแค่เครื่องมือที่จำเป็น เช่น

ป้ายโครงการป่าชุมชน (ขนาดใหญ่) ป้ายแนวเขตป่าชุมชน (ขนาดเล็ก) วิทยุสื่อสาร และอุปกรณ์ดับไฟป่า เป็นต้น

โดยกิจกรรมทั้งหมดเกิดขึ้นจากการทำงานตามขั้นตอนของเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง จะเห็นได้ว่าการลงมือปฏิบัติงาน มีคณะทำงานมีการทำงานที่เป็นระบบ โดยการเชื่อมโยงฐานข้อมูลและงบประมาณผ่านความร่วมมือของเครือข่าย มีการประสานงานการแลกเปลี่ยนข้อมูลและทรัพยากร เกิดการตัดสินใจร่วมกันในเวทีการประชุมของคณะทำงาน ทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลในการทำงานระหว่างคณะทำงานทั้ง 3 กลุ่ม มีการสำรวจข้อมูลและค้นหาปัญหา จากผู้ที่อยู่อาศัยรอบแนวเขตชุมชนเขาวง กับทั้ง 5 หมู่บ้านต่างพบเจอปัญหาเดียวกัน คือ ปัญหาเรื่องไฟฟ้า ประกอบกับการจัดสรรงบประมาณในการนำมาแก้ไขปัญหามีจำนวนจำกัด ทำให้เกิดการจัดทำแผนพัฒนาระดับตำบลขององค์การบริหารส่วนตำบลวังตะเฒ่า ซึ่งจะมีข้อมูลครอบคลุมกับกลุ่มผู้เดือดร้อนจากปัญหาต่าง ๆ ในตำบล นำมาใช้วิเคราะห์ในการวางแผนการเสนอขอรับการสนับสนุนงบประมาณ เพื่อให้การดำเนินงานมีความต่อเนื่องและเป็นไปตามระเบียบ และการจัดลำดับความเดือดร้อนของคนในท้องถิ่น จึงต้องมีการจัดทำแผน เขียนโครงการส่งให้ตำบลเพื่อใช้ในการเสนอขอรับการจัดสรรงบประมาณจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน และการเชื่อมโยงแผนงานร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งสอดคล้องกับ (กรมป่าไม้, 2565) เป้าหมายยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี พ.ศ. 2561 - 2580 ได้กำหนดให้มีสัดส่วนพื้นที่สีเขียวทุกประเภท ร้อยละ 55 ของพื้นที่ประเทศ โดยแบ่งเป็น พื้นที่เป็นป่าธรรมชาติ ร้อยละ 35 พื้นที่ป่าเศรษฐกิจเพื่อการใช้ประโยชน์รวมทั้งป่าชุมชน ร้อยละ 15 พื้นที่สีเขียวในเขตเมืองและชนบท ร้อยละ 5 รวมถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 พ.ศ.2560-2564 ได้กำหนดให้มีสัดส่วนพื้นที่ป่าไม้ ร้อยละ 40 ของพื้นที่ประเทศ แบ่งเป็น พื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์ ร้อยละ 25 และพื้นที่ป่าเศรษฐกิจรวมทั้งป่าชุมชน ร้อยละ 15 เพื่อประโยชน์ในการรักษาสมดุลทางธรรมชาติ และการอนุรักษ์ ดิน น้ำ เพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ของประเทศ

5.2.2 ประสิทธิภาพของการดำเนินงานเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง ตำบลวังตะเฒ่า

อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ

ผลการดำเนินงานของเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง มีความสอดคล้องกับ (พระมหาสุทิตย์ อากาศโร, 2547: 106-108) ที่ได้อธิบายผลสัมฤทธิ์ของความเป็นเครือข่าย ไว้ว่า ในกระบวนการทำงานของเครือข่ายนั้น สิ่งหนึ่งที่ได้รับนอกจากผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ คือ การมีส่วนร่วมกับภาคีที่เกี่ยวข้องในความร่วมมือและความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน คือ ผลสัมฤทธิ์ของความเป็นเครือข่ายที่ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และการพัฒนาที่ต่อเนื่อง ซึ่งประสิทธิผลของ

การดำเนินงานเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง ตำบลวังตะเฒ่า อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ ได้มีความสอดคล้องกับผลสัมฤทธิ์ของความเป็นเครือข่าย อยู่ 4 ข้อ ดังนี้

1) เกิดกระบวนการเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และทำงานร่วมกันยังช่วยสร้างความเข้มแข็งให้กับเครือข่ายด้วย ผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์มากขึ้นจะสามารถช่วยเหลือผู้อื่นในเครือข่ายได้ และเมื่อมีการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์กันอย่างต่อเนื่อง จะสร้างสัมพันธ์ที่แข็งแกร่งและเชื่อมโยงกันอย่างมีประสิทธิภาพ

2) การเพิ่มโอกาสในการแก้ไขปัญหา กลุ่มเครือข่ายทั้ง 3 กลุ่ม มีความร่วมมือผลักดันในการแก้ไขปัญหาภายในกลุ่มองค์กรของตน แต่ส่วนหนึ่งไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากปัญหาที่ประสบอยู่นั้น เป็นปัญหาที่สลับซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับกลุ่มองค์กรอื่นหรือปัญหาอื่น ๆ ในการรวมกลุ่มและประสานงานกับภาคที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการเพิ่มโอกาสในการแก้ไขปัญหา เพราะเป็นการระดมความคิดเห็นจากฝ่ายต่าง ๆ ที่เข้าร่วม ซึ่งจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม ถ้าไม่มีการรวมตัวเป็นเครือข่ายแล้ว โอกาสในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ อาจไม่ได้รับการตอบสนองและไม่เกิดการแก้ไขเพราะขาดแนวร่วมจากองค์กรอื่น ๆ ในการดำเนินงาน

3) เกิดการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น ในปัจจุบันเครือข่ายที่กำลังเกิดขึ้นนั้นมักจะเป็นเครือข่ายเชิงพื้นที่ ที่ประชาชนได้ร่วมกันก่อตั้งขึ้น เพราะพบเจอปัญหาและอยากหาวิธีในการแก้ไขปัญหาในท้องถิ่นที่ตนอาศัยอยู่และเกิดกิจกรรมความร่วมมือ โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็น ดิน น้ำ ป่าไม้ และแหล่งน้ำ เป็นต้น ซึ่งถ้าหากไม่มีการรวมกลุ่มกัน กระบวนการบริหารจัดการดังกล่าวอาจไม่เกิดขึ้น และสุดท้ายก็กลายเป็นปัญหาที่ยากต่อการแก้ไข ดังนั้น การรวมกลุ่มของทั้ง 5 หมู่บ้าน รวมเป็นเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง จึงถือได้ว่า เป็นความสำเร็จของเครือข่ายในการร่วมกันพัฒนาและจัดการกับทรัพยากรในท้องถิ่นของป่าชุมชนเขาวง

4) เกิดกระบวนการผลักดันเชิงนโยบาย ปัจจุบันเราพบว่ามีปัญหาสาธารณะที่เกิดขึ้นอย่างมากมาย แต่เราสามารถแก้ไขปัญหาเหล่านี้ได้ด้วยการผลักดันเชิงนโยบายที่มีอิทธิพลมากขึ้น การผลักดันเชิงนโยบายนี้เป็นการใช้พลังของเครือข่ายและการจัดการในเชิงนโยบายเพื่อสร้างความยุติธรรมแก้ไขปัญหาสาธารณะที่เกิดขึ้น เครือข่ายเป็นสิ่งที่สำคัญในการร่วมกันผลักดันปัญหาสาธารณะ เพราะบางครั้งปัญหาที่เกิดขึ้นมีความเกี่ยวข้องกับหลายฝ่าย ดังนั้นการเชื่อมต่อกับเครือข่ายและภาคอื่น ๆ จะช่วยเพิ่มอำนาจให้กับเครือข่ายในการต่อรอง นอกจากนี้ การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลเป็นสิ่งสำคัญในการแก้ไขปัญหาในเชิงนโยบาย หากเราสามารถเสนอข้อมูล

และข้อเท็จจริงอย่างถูกต้อง กระบวนการนี้จะช่วยนำเราสู่การแก้ไขปัญหาในเชิงนโยบายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5.2.3 เจ็อนไขแห่งความสำเร็จที่เกิดจากบทบาทกลุ่มตัวแสดงในกระบวนการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง ดังนี้

กระบวนการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง ตำบลวังตะเฒ่า อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ มีการใช้กลไกโครงสร้างการบริหารในรูปแบบแนวราบ มีของคณะทำงานของแต่ละเครือข่ายที่มาเข้าร่วม โดยป่าชุมชนเขาวงได้ตั้งอยู่ใจกลางชุมชนต่าง ๆ ประกอบไปด้วย ชุมชนบ้านท่าโป่ง หมู่ที่ 4, ชุมชนบ้านโนนม่วง หมู่ที่ 8, ชุมชนบ้านวังน้ำเขียว หมู่ที่ 10, ชุมชนบ้านวังอุดม หมู่ที่ 13, และบ้านโป่งนคร หมู่ที่ 17 ที่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนเขาวง ในฐานะเจ้าของพื้นที่และเป็นผู้ใช้ประโยชน์ โดยมีท้องถิ่นเป็นผู้ทำให้เกิดกระบวนการบริหารจัดการและมีส่วนร่วมภายใต้ความร่วมมือของทั้งสามกลุ่มเครือข่าย เนื่องจากเป็นเครือข่ายที่สามารถเข้าถึงปัญหาที่แท้จริงและสามารถมองเห็นความเดือดร้อนของประชาชนในท้องถิ่น อีกทั้งมีศักยภาพ มีความพร้อมในการระดมทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อมาบริหารจัดการกับปัจจัยสนับสนุนต่างและปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น โดยการใช้เวทีของป่าชุมชนเขาวงเป็นพื้นที่กลางในการอำนวยความสะดวกและเปิดพื้นที่ให้กับทุกองค์กรที่ขอเข้าร่วมเพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมกับองค์กรภาคส่วนต่าง ๆ ให้เข้ามาร่วมมือกันลงมือปฏิบัติร่วมกัน โดยผ่านการสนับสนุนงบประมาณและองค์ความรู้อย่างเป็นระบบจากท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับ (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2543: 60-83) ได้อธิบายในการจัดการเครือข่าย ต้องคำนึงถึงเจ็อนไข 2 ประการสำคัญ คือ การคำนึงถึงสภาพของเครือข่ายว่าอยู่ในช่วงใด การนำแนวทางการจัดการต่าง ๆ ไปใช้ควรมีความสอดคล้องกับพัฒนาการของเครือข่าย ประเด็นที่สอง คือ หน่วยงานหรือบุคลากรที่บริหารเครือข่าย การสร้างเครือข่ายโดยภาครัฐเป็นผู้ริเริ่มย่อมแตกต่างจากเครือข่ายที่เอกชนเป็นผู้ริเริ่ม เครือข่ายที่บริการโดยหน่วยงานราชการกับเครือข่ายที่บริหารโดยประชาชนในชุมชนก็มีเจ็อนไขข้อจำกัดที่ต่างกัน ซึ่งกระบวนการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวงมีการกำหนดบทบาทในเชิงโครงสร้างการทำงานในรูปแบบแนวราบ ผู้ปฏิบัติงานทุกแผนกทุกฝ่ายจะมีความเสมอภาคกันในตำแหน่งที่ได้ปฏิบัติงาน การมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นของคณะทำงานจะเป็นไปอย่างหลวม ๆ ซึ่งแต่งตั้งขึ้นโดยกลุ่มผู้นำชุมชนทั้ง 5 ชุมชนที่เป็นแกนหลักในการปฏิบัติงานในพื้นที่และเป็นตัวแสดงหลักในการขับเคลื่อนการปฏิบัติงานในพื้นที่ ตามแนวทางนโยบายที่ท้องถิ่นและเครือข่ายให้การสนับสนุน โดยมีการแก้ไขปัญหาที่เกิดจากความร่วมมือกันบูรณาการจากภาคส่วนต่าง ๆ ในพื้นที่ ทำให้กระบวนการบริหารจัดการป่าชุมชนเขาวงมีความพร้อม และสามารถดำเนินการแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ในการเชื่อมโยงตัวแสดงในเครือข่ายให้มาเข้าร่วมจะขึ้นอยู่กับศักยภาพของผู้นำชุมชน คือ

ท่านประธานป่าชุมชนเขาวงซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่ ซึ่งแตกต่างกันตามบริบทของตัวแสดง และการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างองค์กรภาคส่วนต่าง ๆ ในพื้นที่ป่าชุมชน เช่น การนำนโยบายของเครือข่ายไปปฏิบัติเป็นอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการของทั้ง 5 หมู่บ้านและองค์กรที่อยู่ในเครือข่ายการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายตามที่มีการตกลงกันในที่ประชุม ซึ่งสอดคล้องกับ (พระมหาสุทิตย์ อากาศโร, 2547: 104-105) ได้อธิบายบทบาทของเครือข่ายในการทำงานร่วมกัน กล่าวคือ ในแต่ละเครือข่ายอาจมีบทบาทเป็นผู้ปฏิบัติหรือเน้นการทำงานในระดับกิจกรรมและในระดับพื้นที่ บางเครือข่ายก็มีบทบาทและหน้าที่เป็นผู้ประสานงานเพื่อให้เกิดกิจกรรมความเคลื่อนไหว บางเครือข่ายมีหน้าที่ให้การสนับสนุนในด้านทุนทรัพยากร และการให้คำปรึกษาแก่เครือข่ายย่อยอื่น ๆ ซึ่งบทบาทและหน้าที่ของเครือข่ายในสังคมไทย อาจจะจำแนกออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ 1) ระดับกิจกรรม/การทำงาน (ทีมทำ) ได้แก่ เครือข่ายที่เน้นกระบวนการทำงานในระดับพื้นที่หรือในประเด็นปัญหานั้น ๆ เป็นสำคัญ โดยเป็นเครือข่ายที่มีโครงสร้างความสัมพันธ์ไม่ซับซ้อน มีแบบแผนการปฏิบัติงานที่เป็นลักษณะคล้ายงานประจำ มีกระบวนการจัดการและการทำงานที่เน้นการพึ่งพาอาศัยกันและทรัพยากรในพื้นที่ 2) ระดับการสนับสนุนและประสานงาน (ทีมนำ) ได้แก่ เครือข่ายที่ทำหน้าที่เป็นศูนย์ประสานงานระหว่างเครือข่ายและภาคีต่าง ๆ มีบทบาทในการส่งเสริมการทำกิจกรรมของเครือข่ายย่อยในพื้นที่ มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และให้ข้อมูลทางเลือกในกระบวนการทำงาน 3) ระดับส่งเสริม/และการให้คำปรึกษา (ทีมหนุน) ได้แก่ เครือข่ายขององค์กรสถาบันและหน่วยงานหลักทางสังคมมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนกระบวนการพัฒนาและเป็นตัวเชื่อมโยงระหว่างเครือข่ายต่าง ๆ เพื่อให้การพัฒนาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ การให้คำปรึกษาและแนวทางการปฏิบัติจึงเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยสร้างความสอดคล้องกันในการตั้งเป้าหมายและการพัฒนาประเทศ ดังนั้นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจึงเน้นการให้คำปรึกษาเพื่อให้เกิดผลสำเร็จและสร้างความร่วมมือที่มีประสิทธิภาพในการทำงานในเชิงลึกของเครือข่ายนั้น ๆ ต่อไป

5.3 ข้อเสนอแนะ

จากผลสรุปของการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยขอเสนอข้อเสนอแนะ 3 ส่วน คือ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ และข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

5.3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) ควรจัดให้มีเจ้าหน้าที่ป่าชุมชนประจำอำเภอ อย่างน้อยตำบลละ 1 ตำแหน่ง เพื่อให้เกิดความสะดวกในการติดต่อประสานงาน และควรมีการเพิ่มช่องทางการติดต่อ

ประสานงานที่ทันสมัยโดยใช้เทคโนโลยี และแอปพลิเคชันต่าง ๆ ในการติดต่อสื่อสาร เพื่อให้การติดต่อประสานงานกันมีความสะดวกรวดเร็ว และง่ายมากยิ่งขึ้น

2) ภาครัฐหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องควรมีการผลักดันให้เพิ่มกฎหมายเกี่ยวกับสวัสดิการของคณะกรรมการป่าชุมชน เกี่ยวกับค่าการรักษาพยาบาลเมื่อเกิดอุบัติเหตุในขณะปฏิบัติหน้าที่ดูแลรักษาป่าชุมชน

5.3.2 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1) ภาครัฐหรือกรมป่าไม้ควรร่วมมือกับผู้นำชุมชนและชาวบ้านในการจัดการป่าอย่างมีระบบ โดยให้ความสำคัญกับแนวคิดในการสร้างความสมดุลระหว่างการให้ชาวบ้านใช้ประโยชน์จากป่าและการอนุรักษ์ป่า การทำเช่นนี้จะเป็แรงจูงใจให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าอย่างยั่งยืนและยังสามารถใช้ประโยชน์จากป่าได้อย่างยั่งยืนด้วย

2) ควรมีการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานหรือการจัดการโครงการป่าชุมชนอย่างต่อเนื่อง ไม่ใช่เพียงระยะเริ่มต้นเท่านั้น แต่ควรมีการติดตามในระยะยาว เพื่อที่จะได้รับทราบถึงปัญหาต่าง ๆ ที่ชาวบ้านทั้ง 5 ชุมชน กำลังเผชิญอยู่ได้อย่างอย่างทันท่วงที พร้อมทั้งทำการแก้ไขปัญหาลให้ทันต่อสถานการณ์

5.3.3 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1) การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนควรมีการศึกษาเชิงเปรียบเทียบระหว่างการจัดการป่าชุมชนที่ประสบความสำเร็จกับการจัดการป่าชุมชนที่ไม่ประสบความสำเร็จ หรือ การจัดการป่าชุมชนที่ประสบความสำเร็จกับการจัดการป่าชุมชนที่ประสบความสำเร็จ หรือ การจัดการป่าชุมชนที่ไม่ประสบความสำเร็จกับการจัดการป่าชุมชนที่ไม่ประสบความสำเร็จ เป็นต้น เพื่อค้นหาจุดอ่อนและจุดแข็งของแต่ละป่าชุมชนที่เด่นชัด ซึ่งจะสามารถนำไปปรับปรุงแก้ไขป่าชุมชนได้ตรงจุดและถูกวิธี

2) การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับป่าชุมชนควรศึกษาความหลากหลายเชิงบริบทพื้นที่ในแต่ละภูมิภาคของประเทศ เช่น มีการศึกษาการจัดการป่าชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับภาคตะวันตก หรือ ภาคเหนือกับภาคใต้ เป็นต้น เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่าง ให้ได้มาซึ่งตัวแบบหรือรูปแบบการบริหารจัดการป่าชุมชนที่สอดคล้องกับบริบทในแต่ละพื้นที่

3) ควรทำการศึกษาปัจจัยที่ประสบความสำเร็จโดยรวม ไม่ได้มีการเจาะจงถึงปัจจัยใดปัจจัยหนึ่ง ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่า ควรศึกษาเชิงปริมาณถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนเขาวง ประกอบกับข้อมูลเชิงคุณภาพจากงานวิจัยในครั้งนี้ เพื่อเพิ่มข้อมูลสนับสนุนด้านความสำเร็จของการดำเนินงาน ด้านการมีส่วนร่วม

หรือ ศึกษาปัจจัยด้านอื่นเพื่อค้นหาว่า ปัจจัยใดที่มีศักยภาพที่จะทำให้การดำเนินงานของป่าชุมชนเขาวงนั้นประสบความสำเร็จอย่างแท้จริง

บรรณานุกรม

Bevir, M. (2010). *Democratic governance*. Princeton, N.J. : Princeton University Press.

Chhotray and Stoker. (2009). *Governance Theory and Practise : A Cross-Disciplinary Approach*. Great British : Palgrave Macmillan.

Starkey. (1997). *Networking for Development*. London: International Forum for Rural Transport and Development.

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2543). การจัดการเครือข่าย: กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา. กรุงเทพฯ: ชัคเซสมิเดย์.

เกษราภรณ์ อุ๋นเกิด, พสุธา สุนทรห้าว, และ ลดาวัลย์ พวงจิตร. (2558). การประเมินมูลค่าคาร์บอนที่กักเก็บในไม้ยืนต้นของป่าชุมชนเขาวง จังหวัดชัยภูมิ วารสารวนศาสตร์, 34(1).

เสรี พงศ์พิศ. (2548). เครือข่าย: ยุทธวิธีเพื่อประชาชนเข้มแข็ง ชุมชนเข้มแข็ง. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์.

เอกพงศ์ ไทรพุดทอง. (2549). การพัฒนาเครือข่ายการทำงานสายปฏิบัติการระหว่างองค์กรของสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติกับสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

กองส่งเสริมและพัฒนาเครือข่าย. (2547). รายงานการวิจัยสถานการณ์เครือข่ายด้านเด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส คนพิการ และผู้สูงอายุ. กรุงเทพฯ: สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพ และพิทักษ์เด็ก เยาวชน กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.

กิตติชัย รัตนะ. (2551). กระบวนการแก้ไขความขัดแย้งและข้อพิพาทในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแบบบูรณาการ: แนวคิด กระบวนการตัดสินใจ และการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์. เอกสารประกอบการอบรมเชิงปฏิบัติการแก้ไขความขัดแย้งและข้อพิพาทในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแบบบูรณาการ โดยสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย.

คณะกรรมการนโยบายป่าไม้แห่งชาติ. (2562). นโยบายป่าไม้แห่งชาติ. สำนักแผนงานและสารสนเทศ กรมป่าไม้ : พิมพ์ครั้งที่ 1 จำนวน 1,000 เล่ม.

ถ้วนเปาชี ภูจิ. (2554). การบริหารงานภาครัฐในรูปแบบเครือข่าย: กรณีศึกษาสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน สำนักงานปฏิบัติการภาคใต้. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัย

รามคำแหง.

ทศพร ศิริสัมพันธ์. (2547). “การบริหารผลการดำเนินงาน (Performance Management).” รวมบทความวิชาการ 100 ปี รัฐประศาสนศาสตร์ไทย. ภาควิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์. (2556). ทฤษฎีองค์การ มุมมองต่างกระบวนทัศน์. สมุทรปราการ: บริษัท ดี.เค.ปรีนติ้งเวลด์ จำกัด.

นริศร์พงศ์ ชำนาญวิริรักษ์. (2545). พฤติกรรมการอนุรักษ์ป่าไม้ของราษฎรรอบแนวเขตป่าชุมชนป่าเขาวง ตำบลวังตะเฒ่า อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ขอนแก่น.

นันธิดา จันทร์ศิริ. (2558). การจัดการเครือข่ายในกระบวนการนโยบายสาธารณะ. สารอาศรมวัฒนธรรมวลัยลักษณ์, 145-152.

นิยม ติวตานนท์. (2531). รัฐได้อะไรจากสัมปทานป่าไม้. สยามรัฐ, น. 25.

บัณฑิต ศิริวัชโรโสภณ. (2561). การเมืองเรื่องป่าชุมชน: ปัญหาเชิงนโยบายและระบบกรรมสิทธิ์ร่วมในสังคมไทย. วารสารธรรมศาสตร์.

พระมหาสุทิตย์ อากาศโร. (2547). เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ. กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.).

พัชรินทร์ โชคศิริ. (2560). การจัดการทรัพยากรร่วม: ศึกษากรณีป่าชุมชนในอำเภอเทพสถิต จังหวัดชัยภูมิ (ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, กรุงเทพฯ.

ภรณ์ กิรีติบุตร. (2522). การประสานงานระหว่างองค์กร. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ยุทธศาสตร์กรมป่าไม้. (2562). นโยบายป่าไม้แห่งชาติ. สืบค้นจาก

https://forestinfo.forest.go.th/Content/file/policy/national_forest_policy.pdf

รตยา จันทร์เทียร. (2544). การระดมประชาชนเพื่อพัฒนาชนบทในการบริหารงานพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์

รายงานสถานการณ์ป่าไม้. (2562). สืบค้นจาก <https://www.seub.or.th/document/สถานการณ์ป่าไม้ไทย/รายงานสถานการณ์ป่าไม้-6/>

วรปรัชญ์ คำพงษ์, พระครูปลัดวัชรพงษ์, และ อรพินท์ อินวงศ์. (2564). วิถีพุทธ วิถีชุมชน รากฐานชีวิตทัศน์เชิงสังคมล้านนาในสังคมวิถีใหม่, การจัดการป่าไม้แบบมีส่วนร่วมจากเครือข่ายชุมชนสู่การสร้างคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืนจังหวัดน่าน.

วิชัย แสงศรี. (2552). การศึกษาวิเคราะห์และพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการเครือข่ายสถานศึกษา
ในเขตพื้นที่ชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิตจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.

วีระศักดิ์ เครือเทพ. (2550). พัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างไรให้อยู่รอดและยั่งยืน : บทเรียนจาก
นวัตกรรมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. . วารสารสถาบันพระปกเกล้า

วีระศักดิ์ เครือเทพ. (2551). เครือข่าย: นวัตกรรมการทำงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น.

กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

สถาบันลูกโลกสีเขียว. (2562). สืบค้นจาก

<https://www.greenglobeinstitute.com/Frontend/Content.aspx?ContentID=2b400b60-7523-4cab-982a-7ea95f9fba30>

สมศักดิ์ สามีคศิริธรรม. (2558). การจัดการภาคีสาธารณะแบบใหม่ในกรณีของป่าชุมชนภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ.

สมศักดิ์ สุขวงศ์. (2550). การจัดการป่าชุมชน: เพื่อคนและเพื่อป่า. กรุงเทพฯ: ทวีวัฒนาการพิมพ์
จำกัด.

สมหญิง สุนทรวงษ์. (2557). ป่าชุมชนกับสังคมไทย. ศูนย์วนศาสตร์ชุมชนเพื่อคนกับป่า (รีคอป)
ประเทศไทย.

สร้อยญา จุฑานิล. (2556). การบริหารเครือข่ายของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน สำนักงานปฏิบัติการ
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. (รัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต). สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหาร
ศาสตร์, กรุงเทพฯ.

สำนักส่งเสริมการปลูกป่า ส่วนป่าชุมชน. (2540). ความรู้เรื่องป่าชุมชนทั่วไป. กรุงเทพฯ: กรมป่าไม้.

อริราช จารุโสภณ. (2554). บทบาทขององค์กรบริหารส่วนตำบลในการอนุรักษ์และการจัดการ
ทรัพยากรป่าไม้: ศึกษากรณีป่าชุมชนเขาวง ตำบลวังตะเฆ่ อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัด
ชัยภูมิ (นิติศาสตร์มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	พระมหานราวิษณุ ไสภารักษ์
วัน เดือน ปี เกิด	31 กรกฎาคม 2539
สถานที่เกิด	อุบลราชธานี
ที่อยู่ปัจจุบัน	กรุงเทพมหานคร

